

VYSOKÁ ŠKOLA DANUBIUS

Fakulta práva Janka Jesenského

MISCELLANEA

HISTORICO—PHILOLOGICO—IURIDICA III.

Brno 2022

MISCELLANEA HISTORICO—PHILOLOGICO—IURIDICA III.

Editor zborníka:

PhDr. Tomáš Klokner, PhD.

Recenzenti:

Mgr. Jarmila Brezinová, PhD.

doc. JUDr. PhDr. Michal Ďuriš, PhD.

Za odbornú a jazykovú stránku jednotlivých príspevkov zodpovedajú autori.

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

© 2022 Vysoká škola Danubius a autori

ISBN 978-80-7392-376-1

Obsah

Víno v diele najväčšieho encyklopedistu rímskej antiky <i>Tomáš Klokner</i>	5
Bankroty a nárast platobnej neschopnosti vo vybraných krajinách po objavení COVID-19 <i>Denisa Krásna</i>	17
Občianske právo Slovenskej republiky pod vplyvom digitálnej transformácie <i>Marian Horváth</i>	35
K formovaniu slovenskej zahraničnej politiky a diplomacie <i>Kristína Králiková, Vlasta Tibenská, Jozef Králik</i>	51
Vydržanie vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam v minulosti a v súčasnosti <i>Zlatica Poláček Tureková</i>	71
Človek a životné prostredie <i>Milan Šmátrala, Jozef Králik, Kristína Králiková</i>	81
Sonda do prostredia imigrácie v Slovenskej republike <i>Tomáš Kováč, Kristína Králiková, Jozef Králik</i>	97
RECENZIE	133

Víno v diele najväčšieho encyklopedistu rímskej antiky

Wine in the work of the greatest encyclopaedist of roman antique

Tomáš Klokner

Abstrakt: Polyhistora Plinia Staršieho (23/24 – 79 po Kr.) môžeme nepochybné zaradiť k najvýznamnejším osobnostiam rímskych i starovekých dejín. Tento výnimočný učenec pôsobil veľkú časť zo svojho života v službách rímskych cisárov, či už vo vojsku alebo v štátnej správe. Popri svojim povinnostiach si však našiel čas na štúdium a rozsiahlu literárnu činnosť. Napísal niekoľko významných prác z oblasti histórie, vojenstva, rečníctva, gramatiky a prírodopisu. Nepochybné najvýznamnejšiu Pliniovu prácu, ktorá vyčnieva nad všetkými ostatnými dielami, predstavuje Prírodoveda (Historia naturalis). Keďže sa v tomto veľkolepom latinky písanom diele pokúsil Rimanom zhromaždiť všetky dovtedajšie ľudské vedomosti v encyklopedickej forme, neobišiel ani svet vína. Poznatky z tejto problematiky koncentroval do XIV. knihy Prírodovedy a okrem opisu domácich či zahraničných odrôd viniča tu nájdeme aj podrobné informácie o mnohých látkach, ktorými sa víno upravovalo a dochucovalo. V príspevku predstavujeme nielen Pliniove poznatky z tejto oblasti, ale približujeme aj jeho vedomosti o rôznych spôsoboch uskladnenia vína, ktoré sa líšili podľa podnebia konkrétneho regiónu.

Kľúčové slová: víno, Gaius Plinius, skladovanie, Naturalis Historia, úprava vína

Abstract: Polymath Pliny the Elder (23/24 – 79 AD) is undoubtedly ranked high among the important figures in Roman ancient history. This exceptional scholar worked most of his life in the public service of the Roman emperors, whether in the army or in the administration. In addition to his duties, he extensively studied literature of a different kind. He has written several works in the field of history, military, rhetoric, grammar, and nature. According to our opinion, the most important of Pliny's work, which stands tall above the others, is Natural History (Historia naturalis). In this magnificent Latin writing, he collected all the human knowledge of the time in encyclopaedic form, and he did not forget to mention the world of the winery. His experience, knowledge and views on this issue created the contents of book no. 14th of Natural History. In this volume Pliny describes traditional domestic and foreign vine varieties, provides detailed information about chemical substances with which the wine was processed

and also flavoured. The main goal of this article is to present Pliny's knowledge in the field of a winery with a focus on different ways of wine storage, which differ according to the climate of a particular region.

Key words: wine, Gaius Plinius, storage, *Historia Naturalis*, wine processing

Úvod

Rímsky polyhistor Plinius Starší (23/24 – 79 po Kr.) pôsobil veľkú časť svojho života v službách rímskeho štátu, či už vo vojsku alebo v štátnej správe. Popri svojich povinnostiach si však našiel čas aj na štúdium a rozsiahlu literárnu činnosť. Napísal niekoľko významných prác z oblasti histórie, vojenstva, rečníctva, gramatiky a prírodopisu. Nepochybne najvýznamnejšou Pliniovou prácou, ktorá vyčnieva nad všetkými ostatnými dielami, je *Prírodoveda (Historia naturalis)*. Plinius sa v tomto veľkolepom, po latinsky napísanom, diele pokúsil Rimanom ponúknuť všetky dovtedajšie ľudské vedomosti v encyklopedickej forme. Okrem samotných vedomostí z oblasti prírodovedy zanechal aj mnohé hodnotné správy z oblasti kultúry, čo súviselo s vtedajším chápaním prírody, ktorá zahŕňala aj to, čo dnes označujeme termínom „kultúra“.

Prírodoveda – *Historia naturalis*

V období raného cisárstva prichádzalo k snahe systematizovať dovedy získané vedomosti. Jasne to dokazujú diela majúce charakter odborných príručiek a učebníc. Išlo o texty, ktoré sa pokúšali zhromaždiť vedomosti z danej oblasti ľudského poznania alebo praktickej činnosti a čitateľom tak sprístupniť súhrnné informácie o niektorom odbore.¹ V tomto smere možno spomenúť Vitruviov spis *De architectura*, geografickú príručku *De chorographia* z dielne Pomponia Melu alebo encyklopedické práce Marka Terentia Varrona (*Antiquitates rerum humanarum et divinarum*) či Cornelia Celsa (*Artes*). Ani jeden z týchto autorov sa však neodhodlal k realizácii Pliniovej myšlienky zhromaždiť a zachovať všetky dovtedajšie poznatky z mnohých oblastí na jednom mieste. Nestalo sa tak ani v kultúrnej oveľa vyspelejšom gréckom svete, ktorého predstavitelia nedokázali vytvoriť niečo porovnateľné s Pliniovou encyklopédiou „všetkých znalostí“.²

Plinius Mladší charakterizoval strýkovu *Prírodovedu* ako „obrovské dielo, učené a nemenej rozmanité než sama príroda.“³ Podobnú charakteristiku

1 CONTE, Gian Biagio: *Dějiny římské literatury*. Praha 2003, s. 443.

2 CONTE, Gian Biagio: *Dějiny římské literatury*. Praha 2003, s. 443.

3 Plin. Ep. III, 5, 6: ... opus diffusum eruditum, nec minus varium quam ipsa natura.

nachádzame aj v úplne poslednom riadku celého spisu (koniec spisu je dielom Plinia Mladšieho): „*Bud' pozdravená, Príroda, rodička všetkého stvorenia, bud' naklonená nám, ktorí sme ťa ako jediní z Rimanov oslávili vo všetkých твоjich podobách.*“⁴ Túto vetu považujeme za veľmi dôležitú pre pochopenie celého tohto diela. Plinius Starší totiž v skutočnosti nielen romanizoval vedu, ktorá bola dovtedy najmä v rukách gréckych učencov, ale najmä sa pokúsil uviesť opisy všetkých aspektov sveta. Ak môžeme zo súčasného pohľadu hodnotiť tieto jeho snahy, podarilo sa mu to nad očakávania, pretože v 37 knihách dokázal zachytiť prírodu v celej jej zložitosti. Okrem toho zanechal mnohé hodnotné správy aj z oblasti kultúry, čo súviselo s vtedajším chápaním prírody, ktorá zahŕňala aj to, čo dnes označujeme termínom „kultúra“.

Svoje životné dielo nazval Plinius Starší *Prírodoveda*, čím chcel naznačiť nielen estetický, ale aj praktický cieľ diela.⁵ Na prvý pohľad je však pomerne zarážajúce, že sa v ňom vo veľkej miere venoval aj umeleckej a vedeckej činnosti človeka bez toho, aby sa to odrazilo v názve celého spisu. Súviselo to však s tým, že prírodou sa chápala aj kultúra. Nevylučujeme ani možnosť, že pravdepodobne tým chcel dokázať akési spojenie medzi ľudskou činnosťou a prírodou, veď z obsahu diela je zrejmé, že na prírodu nenahliadal izolovane, ale vždy vo vzťahu k človeku. Moderného čitateľa môže prekvapiť aj zaradenie slova *Historia* do názvu práce, akoby sa Plinius zaujímal o nejakú minulosť či dejiny. Termín *Historia* vyjadruje však v tejto súvislosti skôr „výskum“ a názov *Historia naturalis* by sa dal najlepšie preložiť ako „výskum stvorenia“.

Pliniov spisovateľský štýl charakterizuje strohosť, ale zároveň aj veľká láska k vede. Nezáživné výpočty faktov sa snažil oživiť rôznymi anekdotami, morálnymi poznatkami, ktoré umožňovali čitateľovi informácie nielen rozumovo vstrebávať, ale zaujať k nim aj vlastný postoj. *Historia naturalis* sa nezakladala na vlastnom pozorovaní alebo pokusoch autora, ale predovšetkým na kompilácii už existujúcich spisov. V menšej miere však Plinius určite zakomponoval do *Prírodovedy* aj vlastné poznatky, ktorých zdroj predstavovali pobyty v rôznych krajinách a životná prax (napr. pôsobenie na súdoch). Hlavné ťažisko jeho poznania však spočívalo v štúdiu kníh, z ktorých si neustále robil výpisky a následne ich skombinoval do nového diela.⁶ Jeho systém práce sa stal predmetom kritiky a pri celkovom hodnotení tohto spisu sa mu vytýkalo

4 Plin. Nat. hist. XXVII, 78, 205: Salve, parens rerum omnium Natura, teque nobis Quiritium solis celebratam esse numeris omnibus tuis fave.

5 NĚMEČEK, František: Plinius. Život a dílo. In: Plinius Starší. Kapitoly o přírode. Praha, 1974, s. 10.

6 NĚMEČEK, František: Plinius. Život a dílo. In: Plinius Starší. Kapitoly o přírode. Praha, 1974, s. 10.

nesystematické bádanie, malá pôvodnosť, nedostatok vlastného štúdia, suché zhromažďovanie vedomostí nevyvážené patetickými predhovormi. Plinius Starší si však nedostatky kompilačného spôsobu práce uvedomoval a nesnažil sa niečo predstierať. Vo svojej snahe mu išlo najmä o ekonomické využitie prírody človekom, o prepojenie vedeckých teórií s praxou štátu, ktorý v čase mohutnej expanzie (1. storočie po Kr.) získaval nové prírodné zdroje.

Z obsahu diela vyplýva, že myslenie Plinia Staršieho sa pri porovnaní so súčasníkmi vyznačovalo značnou kritickosťou, najmä ohľadom zaznamenávania rôznych zázrakov, ktoré zachytil skôr len ako kultúrno-historické zaujímanosti.⁷ Niekedy si z týchto vecí urobil dokonca zábavu. Napríklad pri zozname ľudí, ktorí sa dožili úctyhodného veku, spomenul jedného muža z Bononie (dnes Bologna), ktorý mal údajne zomrieť vo veku 150 rokov. Jedným dychom však dodal, že prinajmenšom platil dane 150 rokov.⁸ Na druhej strane sa mu však vytýkalo nekritické preberanie rôznych názorov vrátane chýb, prípadne omylov, čo však možno považovať za logický dôsledok pri šírke záujmov, na ktoré sa zameral. Ako skutočný kompilátor sa držal hesla: „*Nijaká kniha nie je taká zlá, aby v niečom nebola prospešná.*“⁹ S plnou vážnosťou treba priznať, že v silách jedného človeka nebolo na tú dobu (a vlastne ani dnes), aby si všetky získané poznatky overoval. Plinius sa však ani nesnažil si všetky poznatky verifikovať, pretože zaznamenal aj to, čo sám považoval za neuveriteľné, pretože sa to predsa tradovalo dlhý čas.

Pokiaľ ide o usporiadanie diela a pramene v úvode Plinius uviedol, že prečítal viac ako 2000 kníh, z ktorých jeho dielo obsahuje 20 000 jednotlivých informácií.¹⁰ Ide však iba o hrubé odhady. V každom prípade sa snažil zapracovať každý údaj a poznatok, na ktorý narazil: „*Nech sa nestane, aby som vedome zabudol na nejaký údaj, keď som ho už niekde objavil.*“¹¹

Pokiaľ ide o jazyk a štýl spisu, v texte sa nachádza mnoho cudzích, najmä gréckych odborných výrazov. Pri dlhšom výklade sa Plinius síce pokúšal aj o vzletné a ozdobné súvetia, ale príliš sa mu to nedarilo. V jeho štýle sa striedajú časté zvolania, rečnícke otázky, metafory a poetické prostriedky. Dlhé, rozvité vety, za účelom vyššej literárnej prepracovanosti bývajú usporiadané

7 NĚMĚČEK, František: Plinius. Život a dílo. In: Plinius Starší. Kapitoly o přírode. Praha 1974, s. 12.

8 Plin. Nat. hist. VII, 48, 159: ... totidem annorum censum Claudii Caesaris censura T. Fullonium Bononiensem, idque collatis censibus, quos ante detulerat, vitaeque argumentis – etenim curae principii id erat – verum apparuit.

9 Plin. Ep. III, 5, 10.

10 Plin. Nat. hist. praef. 17. Conte dokonca hovorí o 34 000 správach. CONTE, Gian Biagio: Dějiny římské literatury. Praha 2003, s. 442.

11 Plin. Nat. hist. XVII, 30, 137: Est etiamnum nova inserendi ratio, ne quid sciens quidem praeteream, quod usquam invenerim,

neobvyklým spôsobom. Objavujú sa v nich neobvyklé jazykové prostriedky a tvary a ich hlavná myšlienka sa odsúva až na koniec, aby tak vynikla vnútorná pestrosť súvetia. Táto Pliniova snaha o originálne a neobvyklé spojenia spôsobuje ťažšie porozumenie jednotlivým pasážam textu, čím sa práca na modernom preklade výrazne sťažuje. V Pliniovom jazyku sa tiež nachádza veľké množstvo ablatívnych fráz. Celkovo možno povedať, že Pliniova latinčina síce nedosahuje úroveň Celsa alebo Columellu, napriek tomu jeho jazyková znalosť všetkého vtedajšieho prírodovedného poznania je z dnešného pohľadu nepredstaviteľná.

Napriek veľkému množstvu nedostatkov predstavuje *Prírodoveda* úctyhodný a neoceniteľný súhrn vtedajších vedomostí v jednotlivých oblastiach a je výsledkom neúnavnej Pliniovej kompilátorskej práce zo starších odborných diel. Hodnotu tohto diela veľmi pekne vystihol B. S. Urban v úvode k čiastkovému českému prekladu, ktorý tvrdil, že z desiatich kníh zostaviť jedenástu nie je žiadna zvláštna zásluha, ale význam tej jedenástej vzrastie, keď sa prvých desať kníh stratí.¹² A v tom spočíva Pliniiov význam, pretože takmer všetky jeho pramene sa nezachovali.

V rámci zachovanej *Prírodovedy* sa v nasledujúcom príspevku pozrieme bližšie na jej 14. knihu, ktorá pojednávala okrem iného aj o úprave a skladovaní vína.

Úprava vína

Pri výrobe vína sa v staroveku používali rôzne prímеси. O spôsobe výroby vína a pridávaných látkach písali grécki autori Euphorinus, Aristomachus, Commiades a Hicenius. Ich diela sa nám však nezachovali a tak o nimi poskytovaných informáciách máme správy len sprostredkované prostredníctvom Plinia Staršieho. Do vína sa pridávalo pre zjemnenie vápno, sádra (v Afrike), svetlá hlina, mramor, soľ, či morská voda (v Grécku), smola, vínne kvasnice z predchádzajúceho roka, ocot, muštový sirup (v Itálii a v okolitých provinciách): „*Obyvatelia Afriky zmierňujú kyslosť sadrou¹³ a dokonca v niektorých oblastiach používajú k tomu vápno¹⁴. Gréci dodávajú vínu jemnosť pridaním hrnčiarkej hlíny¹⁵, mramoru¹⁶, soli alebo morskej vody. V jednej časti Itálie sa pre tento účel používajú kúsky živice. V Itálii aj v priľahlých provinciách je*

12 Gaius Plinius Sekundus, O umění a umělcích. Přeložil Václav Prach. Praha 1941, s. 11.

13 Používala sa na stabilizáciu vína, ale užívateľovi vína spôsobovala bolesť hlavy a škodila nervom.

14 Používalo sa na elimináciu kyselín.

15 Podobne ako dnes slúžila na odkalenie vína.

16 Mal analogický účinok ako vápno.

rozšíreným zvykom ochutiť mušt živicom.¹⁷ Niekedy sa pridáva ocot alebo kvasinky z minuloročného vína. Zo samotného muštu sa často pripravujú liečivé prostriedky.¹⁸

Plinius ďalej uvádza jednotlivé druhy živice pridávané do vína, ktoré sa vyskytovali v Európe, Oriente a Ázii. Jeho základným zistením bola skutočnosť, že v každej časti sveta existovali iné druhy stromov, z ktorých sa živica získavala: „*Stromy vylučujúce šťavu, z ktorých sa získava smola a živica, rastú iné na východe a iné v Európe. Ázia, ktorá je medzi nimi dvoma, má tiež nejaké takéto stromy.*“¹⁹

Vo východných oblastiach sa za najlepšie živice považovala terpenínová, mastichová a cyperská živica: „*Na východe sa najlepšia a najkvalitnejšia živica vylieva z terpentínových stromov (terebinthos), potom z pistáciovníkov, ktoré nazývajú masticha, ďalší v poradí je Cyprus, ktorého živica má veľmi ostrú chuť.*“²⁰ Z ďalších druhov živice menoval Plinius cédrovú živicu, arabskú, judskú a sýrsku živicu: „*Všetky prinášajú šťavu tekutej a živicovej povahy, ale šťava z cédru je hustejšia a vhodná na výrobu smoly. Arabská živica je bielej farby, má štiplavejšiu vôňu a je veľmi náročná na varenie. Živica z Judey je nepoddajnejšia (tvrdšia) a aromatickejšia ako živica z terpentínových stromov (terebinthos). Sýrska živica je podobná s attickým medom*“²¹ „*Pri hodnotení jednotlivých druhov živice Plinius vyzdvihuje najmä cyperskú živicu: „Cyperská živica prevyšuje všetky ostatné, farbou sa skôr ponáša na med a je dužinatá. Kolofónska živica je na rozdiel od ostatných tmavožltá, ak sa rozotrie, stane sa bielou a má nepríjemnú vôňu, kvôli čomu ju nevyužívajú voňavkári. Tá, ktorá sa pripravuje v Ázii z borovice*“²⁴, je veľmi biela a nazýva sa psagdas²⁵. Každá živica je rozpustná

17 Takéto vína mali aj liečebné účinky.

18 Plin. Nat. hist. XXIV, 120: Africa gypso mitigat asperitatem nec non aliquibus partibus sui calce. Graecia argilla aut marmore aut sale aut mari lenitatem excitat, Italiae pars aliqua crapulana pice, ac resina condire musta volgare ei est provinciisque finitimis. nonnusquam prioris vini faece acetove condiunt. Nec non et ex ipso musto fiunt medicamina.

19 Plin. Nat. hist. XXV, 122: Arborum suco manantium picem resinamque aliae ortae in oriente aliae in Europa ferunt. quae interest Asia utrimque quasdam habet.

20 Plin. Nat. hist. XXV, 122: In oriente optimam tenuissimamque terebinthi fundunt, dein lentisci, quam et mastichen vocant, postea cupressi, acerrimam sapore.

21 Podľa Plinia pochádzal z tejto oblasti najlepší grécky med. Plin. Nat. hist. XI, 13, 32.

22 Plin. Nat. hist. XXV, 122: Liquidam omnes et tantum resinam, crassiorem vero et ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti, Iudaea callosior et terebinthina quoque odorator, Syriaca Attici mellis similitudinem habet.

23 Kolofón – iónske mesto na pobreží Lýdie v Malej Ázii, severozápadne od Efezu. V okolí sa získavala živica ihličnatých stromov.

24 Pravdepodobne kaukazský smrek (*picea orientalis*).

25 Názov jednej z egyptských vôní.

v oleji.“²⁶ Hoci sa v Pliniovej súčasnosti využívala živica ako prísada do vína na zlepšenie chuti, najviac sa používala v oblasti hygieny, keď si ňou muži odstraňovali jemné chlčky na telách: „*Hanbím sa priznať, že najväčšia prednosť živice (u nás) spočíva v depilácii mužských tiel.*“²⁷

Z technologického hľadiska primiešania živice do vína Plinius informuje, že živica sa pridávala do muštu pri prvom kvasení, aby mušt získal jej chuť a vôňu: „*Metódou na ochutenie muštu je primiešanie smoly pri prvom kvasení, ktoré prebieha najviac deväť dní, aby sa do vína preniesla vôňa a hlavne pikantná chuť.*“²⁸ Živica druhu *crapula* buď zjemňovala trpkosť vína alebo ju naopak vínu prepožičiavala. Do ohnivého vína sa pridávalo viac tejto živice. Víno, pri ktorom prišlo k druhému kvaseniu, sa nazývalo *vappa*. Bola to zároveň aj nadávka: „*Existuje názor, že väčší účinok sa dosahuje použitím surového kvetu živice, ktorý dodá vínu jemnosť, na druhej strane živica označovaná ako crapula*²⁹ *tlmí prílišnú divokosť, alebo ak je štava slabá a bez sily, dodáva jej potenciú, obzvlášť v prípade muštov z Ligúrie*³⁰ *a z okolia Pádu. Užitočnosť crapule sa prejavuje v tomto spôsobe použitia: do muštov silnej povahy sa pridáva viac crapuly, do slabých menej. Nájdú sa aj také, čo uprednostňujú prídanie oboch (kvetu aj crapule), aj v tomto prípade má smola pre mušt rovnaké vlastnosti. Na niektorých miestach spontánne mušt prekvasí druhýkrát a táto chyba spôsobí, že stratí chuť. Dostáva potom meno vappa*³¹, *výraz, ktorý sa používa aj pre hanebných ľudí s pokriveným charakterom. V súvislosti s octom*³² *panuje istá ľahkomyselnosť, má však výnimočne užitočné vlastnosti a bez neho by sme nemohli využívať prednosti civilizovaného spôsobu života.*“³³

26 Plin. Nat. hist. XXV, 123: *Cypria antecedit omnes, est autem melleo colore, carnosae Colophoniam, praeter ceteras fulva, si teratur, alba fit, gravior odore. ob id non utuntur ea unguentarii. in Asia quae fit e picea, admodum candida, psagdas vocatur. resina omnis dissolvitur oleo.*

27 Plin. Nat. hist. XXV, 123: *Pudetque confiteri maximum iam honorem eius esse in evellendis virorum corpori pilis. Živica sa zvykla používať ako depilačný prostriedok, pretože sa držala na vlasoch (chlpmoch), ktoré sa potom ľahšie odstraňovali.*

28 Plin. Nat. hist. XXV, 124: *Ratio autem condiendi musta in primo fervore, qui novem diebus cum plurimum peragitur, adpersu picis, ut odor vino contingat et saporis quaedam acumina. Smola sa vo víne nerozpusťovala, ale dodávala mu určitú prichuť.*

29 O jej výrobe podáva informácie Plinius na inom mieste. Na rozdrvenú stuhnutú živicu sa naliala horúca voda a tekutá živica sa získala vyprešovaním. Plin. Nat. hist. XVI, 22, 54.

30 Tamojšia smola sa veľmi cenila, nazývala sa *nemeturijská smola*.

31 Pokazené víno, ktoré malo šumivý charakter.

32 Chemická premena alkoholu vo víne na ocot alebo kyselinu octovú.

33 Plin. Nat. hist. XXV, 125: *pugnacibus mustis crapulae plus inditur, lenibus parcius. sunt qui ex utroque condiri velint nec non aliqua est musti picea natura vitiumque musto quibusdam in locis iterum sponte fervere, qua calamitate deperit sapor, vappaque accipit nomen probrosum etiam hominum, cum degeneravit animus. acetum enim nequitiae inest virtus magnos ad usus, et sine quis mitior vita degi non possit.*

Ku zlepšeniu kvality vína sa používal aj popol, predovšetkým z viničových vetvičiek a dubu. Bolo nutné k tomu vraj pridať aj morskú vodu načerpanú za zvláštnych okolností: „*Ostatne snaha o vylepšenie vín si vyžaduje také veľké úsilie, že do niektorých z nich sa pridáva popo³⁴ alebo do iných sadra³⁵ aj iné látky, o ktorých sme už hovorili. Uprednostňuje sa však popol z výhonkov viniča alebo popol z dubu. Dokonca v tejto veci sa odporúča tiež nabrat' morskú vodu z mora a uchovávať ju od jarnej rovnodennosti alebo ju nabrat' aspoň v noci v čase letného slnovratu, keď fúka severný vietor. Ak sa naberá okolo oberačky, má sa prevariť.*“³⁶

Pre sudy, v ktorých sa malo víno uchovávať, sa v Itálii používalo značné množstvo smoly z Bruttia získanej zo smreku. Na území Hispánie sa používala smola z pobrežnej borovice, ktorá však nemala dobré vlastnosti: „*Smola, ktorá sa používa pri príprave nádob na uchovávanie vína, pochádza predovšetkým z Bruttia³⁷. Vyrába sa z borovicovej živice, zatiaľ čo v Hispánii sa veľmi nevyskytuje, keďže je produktom divej borovice. Živica z týchto stromov je horká, suchá a nepríjemnou vôňou. V nasledujúcej knihe o divokých stromoch spomenieme rozdiel a spôsob prípravy. Chyby živice, okrem tých, ktoré sme spomenuli vyššie, sú kyslosť a údená chuť, pri smole je to chuť po spálenine. Dôkazom kvality je, ak sa jej úlomky slabo trblietajú, lepia sa na zuby a majú príjemnú kyslú chuť.*“³⁸

V Ázii sa cenila smola z hory Ida, v Grécku z pohoria Pieris. Vergilius uvádzal narycijskú smolu: „*V Ázii si najviac cenia živicu z hory Ida³⁹, v Grécku z pohoria Pieris⁴⁰, Vergilius⁴¹ oceňoval živicu z mesta Naryx⁴². Starostlivejší výrobcovia miešajú spolu čiernu mastichu, ktorá pochádza z Pontu⁴³ a podobá sa na asfalt*

34 Popol z dreva obsahuje uhličitán draselný, ktorý mohol mať neutralizačné účinky.

35 Sadra sa vo vode rozpúšťala len mierne, v alkohole vôbec. Jej vplyv na finálnu chuť vína bol malý.

36 Plin. Nat. hist. XXV, 126: Cetero vinorum medicaminis tanta cura est, ut cinere apud quosdam, ceu gypso alibi et quibus diximus modis, instaurentur. sed cinerem e vitis sarmentis aut quercu praefereunt. quin et marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent servarique ab aequinoctio verno, aut certe nocte solstitio et aquilone flante hauriri vel, si circa vindemiam hauriatur, decoqui.

37 Územie v južnej časti Itálie.

38 Plin. Nat. hist. XXV, 127: Pix in Italia ad vasa vino condendo maxime probatur Bruttia. fit e piceae resina, in Hispania autem e pinastris minime laudata. est enim resina harum amara et arida et gravi odore. differentiam rationemque faciendi proximo volumine demonstrabimus inter arbores feras. vitia praeter supra dicta acor aut fumidum virus, picis autem adustio. experimentum vero, si fragmenta subluceant ac sub dente lentescant acore iucundo.

39 Vysoké pohorie pri Tróji v severozápadnej časti Malej Ázie, podľa legend na tomto mieste konal bájnny Paris svoj súd o krásu nad tromi bohyňami – Hérrou, Athénou a Afroditou.

40 Územie v Macedónii.

41 Verg. Georg. II, 498.

42 Mesto Lokrov v južnej Itálii. Narycijská živica = Lokridská živica.

43 Čierne more.

*(bitumen), koreň a olej z kosatca (irisu).*⁴⁴ Vosk spôsoboval skysnutie vína. Podľa Plinia bolo lepšie ukladať víno do sudov po octe ako po sladkom víne, či mušte: „*Čo sa týka voskovania nádob, zistilo sa, že víno môže skysnúť.*⁴⁵ *Ale prospešnejšie je umiestniť ho do takých nádob, v ktorých bol ocot než do tých, kde bolo sladké víno alebo medovina.*⁴⁶

Používala sa aj síra a farbivé látky, ktoré boli škodlivé. Ak sa zmenila farba oloveného prúžku ponoreného do vína, bol to náznak toho, že víno sa bude kaziť: „*Tiež vieme, že kvôli sfarbeniu vína sa pridávajú farby*⁴⁷ *ako nejaký vínný pigment a víno sa stáva hustejším. Vďaka takýmto čarovaniam je víno nútené zapáčiť sa nám a čudujeme sa, že má škodlivé účinky.*⁴⁸ *Dôkazom, že sa víno začína zhoršovať, je, keď tenký pliešok olova v ňom zmení farbu.*⁴⁹

Skazené víno bolo slizké alebo sa zmenilo na ocot: „*Medzi tekutinami je zvláštnosťou vína, že sa stáva slizkým*⁵⁰ *alebo sa mení na ocot.*⁵¹ Sušené vínne kvasnice boli veľmi horľavé, ich popol mal vlastnosti ako sóda: „*Vínný kal sa po vysušení vznieti a horí sám od seba aj bez paliva. Vzniknutý popol má charakter sódy a podobné vlastnosti, čím je ho viac, o to silnejší sa zdá.*⁵²

Skladovanie vína

V ďalšom priebehu Plinius informuje o rôznych spôsoboch uskladnenia vína, ktoré sa líšili podľa podnebia: „*V blízkosti Álp uskladňujú víno v drevených*

44 Plin. Nat. hist. XXV, 128: Asia picem Idaeam maxime probat, Graecia Piericam, Vergilius Naryciam. diligentiores admiscent nigram masticen, quae in Ponto bitumini similis gignitur, et iris radicem oleumque.

45 Skysnutie vín možno v tomto prípade vysvetliť tým, že vrstva vosku bola pre vzduch priepustnejšia a z toho dôvodu sa mohli vytvoriť vhodné podmienky pre ďalšiu oxidáciu.

46 Plin. Nat. hist. XXV, 128: nam ceram accipientibus vasis conpertum vina aescere. sed transferre in ea vasa, in quibus acetum fuerit, utilius quam in ea in quibus dulce aut mulsum.

47 Najčastejšie sa k tomuto účelu používal šafrán, ktorý obsahuje žltočervenú farbu.

48 Škodlivé účinky určite nemali potravinárske farbivá, ktoré sa používali dlho. Medzi látkami, ktoré slúžili na odfarbenie vína, nachádzame v antických prameňoch rôzne známe, ale aj menej známe látky, napríklad aj srvátku. V prameňoch sa vyskytuje aj informácia, že tmavé víno sa menilo na svetlé pomocou popola.

49 Plin. Nat. hist. XXV, 130: et adicimus tinguendi gratia colores, ut pigmentum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. tot veneficiis placere cogitur, et miramur noxium esse. In vitium inclinantis experimentum est lamnae plumbeae mutatus in eo colos. Do vína sa vložil kúsok olova, cinu alebo bronzu, ktorý sa tam nechal 40 dní. V závislosti od kyslosti vína sa farba kovu zmenila a podľa intenzity sfarbenia sa dal odhadnúť jeho sklon k zhoršeniu.

50 Túto nežiaducu vlastnosť vína spôsobovala huba *Micrococcus viscosus*. Zastaviť tento proces sa rímski vinári pokúsili pridaním soli (Colum. XII, 23,3).

51 Plin. Nat. hist. XXVI, 131: Proprium autem inter liquores vino mucescere aut in acetum verti.

52 Plin. Nat. hist. XXVI, 131: Faex vini siccata recipit ignes ac sine alimento per sese flagrat. cinis eius nitri naturam habet eademque vires, hoc amplius quod pinguior sentitur.

nádobách obtočených prikrývkami a počas studenej zimy sa stuhnutosť zmierňuje pomocou ohňa. Znie to čudne, ale občas sa ukázalo, že keď nádoby praskli, stáli v nich zamrznuté hrudy.⁵³ Je to nezvyčajné, keďže víno prirodzene nezamrzá, ale zvyčajne od chladu len stuhne.⁵⁴ V miernych oblastiach sa uchovávalo v sudoch zakopaných v zemi. Inde sa tieto sudy skladovali v pivniciach orientovaných na sever alebo východ, bez zápachu v okolí: „V miernejších klimatických oblastiach sa víno skladuje v sudoch a tie sa v závislosti od miesta úplne alebo sčasti vkladajú do zeme.⁵⁵ Tak ich ľudia chránia pred poveternostnými podmienkami. Inokedy sa umiestňujú pod prístrešky a dodržiavajú sa vraj aj tieto pravidlá: Jedna stena vínnej pivnice alebo jej okná majú byť obrátené na sever⁵⁶ alebo v každom prípade aspoň na východ pri rovnodennosti.⁵⁷ Nečistoty a korene stromov sa majú nachádzať ďaleko od pivnice, podobne aj všetko zapáchajúce, nakoľko môže veľmi ľahko prejsť do vína, čo platí najmä pre figovníky, či už pestované alebo plané.“⁵⁸

Bolo nutné dodržiavať rozostupy medzi sudmi, aby sa medzi nimi nešírili nedostatky. Záležalo aj na tvare suda. Sudy sa vyplachovali morskou vodou, vykurovali sa myrhou (vrátane pivnice): „Treba dbať aj na tvary sudov, menší úžitok majú gulaté a široké sudy. Potrebné je tiež potrieť ich smolou hneď pri východe hviezdy Sirius, potom ich umyť morskou vodou a soľou a následne ich vysypať popolom z chrastia alebo hrnčiarskou hlinou. Potom by sa mali sudy vyčistiť dymom z myrhy⁵⁹ a takým istým spôsobom, len častejšie aj vínne pivnice.“⁶⁰

Sudy s jemnými vínami sa zapúšťali do zeme, sudy so silnými vínami boli voľne postavené: „Slabé vína by sa mali uchovávať v sudoch v nižších polohách

53 Čím vyšší obsah alkoholu víno malo, tým nižšia bola teplota jeho tuhnutia.

54 Plin. Nat. hist. XIV, 27, 132: Circa Alpes ligneis vasis condunt tectisque cingunt atque etiam hieme gelida ignibus rigorem arcent. rarum dictu, sed aliquando visum, ruptis vasis stetera glaciatae moles, prodigiū modo, quoniam vini natura non gelascit. alias ad frigus stupet tantum.

55 Nádoby, ktoré sa zakopávali do zeme, museli byť vyrobené iným spôsobom, ako tie, ktoré boli voľne postavené. Colum. XII, 18,5.

56 Príčinou bola skutočnosť, že severná strana nebola vystavená teplotným výkyvom a takmer vždy bola na tejto strane stabilná a nemenná teplota.

57 Tieto informácie potvrdzuje ja rímsky architekt Vitruvius (Vitr. I, 4, 2; VI, 6, 2).

58 Plin. Nat. hist. XIV, 27, 133: Mitoiores plagae doliis condunt infodiuntque terrae tota aut ad portionem sinus. ita caelum prohibent, alibi vero inpositis tectis arcent, traduntque et haec praecepta: latus cellae vinariae aut certe fenestras obverti in aquilonem oportere vel utique in exortum aequinoctialem. sterculinia et arborum radices procul abesse, omniaque odoris evitandi facillimo in vina transitu, ficos utique et caprificos.

59 V starom Egypte sa myrha používala aj na balzamovanie mŕtvych tiel.

60 Plin. Nat. hist. XIV, 27, 134: Quin et figuras referre. ventriosa ac patula minus utilia. picari oportere protinus a canis ortu, postea perfundi marina aqua aut salsa, dein cinere e sarmentis aspergi vel argilla, abstersa murra suffiri ipsasque saepius cellas. O čistení sudov informuje aj Cato (agr. 152).

(zakopaných v zemi), silné vína by mali byť uschované voľne na vzduchu.“⁶¹ Platilo pravidlo, že sa nesmeli úplne naplniť. Voľné steny sudov sa potreli vínom zo suchých hrozienok alebo muštovou šťavou zmiešanou so šafranom alebo kosatcom. Veko sa potrelo lentiškom alebo brutijskou smolou: „*Sudy sa nikdy nemajú naplniť úplne. Voľné steny sudov sa majú potrieť hrozienkovým vínom alebo muštovou šťavou zmiešanou so šafranom či s rozdrveným kosatcom zmiešaným s muštom. Tak isto by sa mali ošetriť aj vrchnáky sudov pridaním mastichy alebo smoly pochádzajúcej z Bruttia.*“⁶² Presne sa stanovovalo, kedy sa mohol sud otvoriť: „*Sudy sa môžu otvárať iba počas pekného dňa a je zakázané ich otvárať, keď fúka južný vietor a počas splnu.*“⁶³ Biela pena bola v poriadku na rozdiel od červenej peny alebo vysokej teploty. Rýchle kvasenie znamenalo malú trvanlivosť. Existovali aj pravidlá, ako variť mušt (v olovených nádobách s vlašskými orechmi, ktoré pohlcovali pachy). V Kampánii sa víno vystavovalo nepriazni počasia.

Biela pena vína pri procese kvasenia sa považovala za dobré znamenie. Červená pena, ak nešlo o červené víno, bola zlým znamením, rovnako ako rozpálené sudy alebo zarosené veká. Rýchle kvasenie predznamenávalo malú trvanlivosť vína. V staroveku existovali aj pravidlá, ako variť mušt (v olovených nádobách s vlašskými orechmi, ktoré pohlcovali pachy): „*Aj samotné defrutum a hustý mušt sa odporúča variť, keď nie je vidno mesiac na oblohe, to znamená v konjunkcii tohto nebeského telesa a nie v iný deň. Okrem toho by sa mali používať olovené nádoby a nie medené.*“⁶⁴ Do nich sa vhodia vlašské orechy, pretože tie pohlcojú dym. V Kampánii sa najlepšie vína vystavujú pôsobeniu slnka, mesiaca, dažďa a vetrov v džbánoch pod holým nebom, pričom sa domnievajú, že tak sa kvalita vína zvyšuje.“⁶⁵

61 Plin. Nat. hist. XIV, 27, 134: Inbecilla vina demissis in terram doliis servanda, valida expositis.

62 Plin. Nat. hist. XIV, 27, 135: Numquam implenda, et quod supersit passo aut defruto perungendum admixto croco pisa veteri cum sapa. sic opercula doliorum medicanda addita mastiche aut pice Bruttia.

63 Plin. Nat. hist. XIV, 27, 135: Aperiri vetant nisi sereno die, vetant austro flante lunave plena.

64 Medené nádoby mohli kaziť chuť pripravovaného vína kvôli medenke. Olovené nádoby síce Rimania používali, ale olovo bolo vo väčšom množstve toxické pre ľudský organizmus. Starovekí Rimania dochucovali víno zvláštnym sladidlom, ktoré získavali zvarením vínného muštu v olovených nádobách. Vzniknutý sirup sa nazýval *defrutum* a následne bol koncentrovaný na finálny produkt, sirup nazývaný *sapa*. Toto sa kritizovalo niektorými vtedajšími odborníkmi ako zdraviu škodlivé, ale paradoxne sa to považovalo za prostriedok jeho skvalitnenia. JELÍNEK, Petr – KYSUČAN, Lubor: Venkov a krajina. Evropská krajina mezi venkovem a městem, medzi antikou a novovekem. Brno 2014, s. 87.

65 Nat. hist. XIV, 27, 136: Ipsa quoque defruta ac sapa, cum sit caelum sine luna, hoc est in sideris eius coitu, neque alio die coqui debent, praeterea plumbeis vasis, non aereis, nucibusque iuglandibus additis. eas enim fumum excipere. Campaniae nobilissima exposita subdiu in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.

Použitá literatúra

- Columella, Zwölf Bücher über Landwirtschaft. Buch eines Unbekannten über Baumzucht. Lateinisch-deutsch. Übersetzt von Will Richter. München 1981 – 1983.
- CONTE, Gian Biagio: Dějiny římské literatury. Praha 2003.
- Gaius Plinius Secundus: O víne. Preložil Tomáš Klokner. Pezinok 2020.
- Gaius Plinius Sekundus: O umění a umělcích. Přeložil Václav Prach. Praha 1941.
- JELÍNEK, Petr – KYSUČAN, Lubor: Venkov a krajina. Evropská krajina mezi venkovem a městem, mezi antikou a novověkem. Brno 2014.
- Marcus Porcius Kato: O zemědělství. Přeložil Vojtech Zamarovský. Praha 1959.
- NĚMEČEK, František: Plinius. Život a dílo. In: Plinius Starší. Kapitoly o přírode. Praha 1974, s. 7 – 13.
- Plinius Caecilius Secundus Minor, Gaius, Epistularum libri novem. Epistularum ad Traianum liber. Panegyricus. Mauriz Schuster – Rudolph Hanslik (ed.). Stuttgart – Leipzig 1992.
- C. Plinius Secundus d. Ä, Naturkunde. Lateinisch-deutsch. Bücher XIV – XV. Herausgegeben und übersetzt von Roderich König in Zusammenarbeit mit Gerhard Winkler. München 1981.
- Vergilius, Publius Maro: Georgica. Übersetzt von Otto Schönberger. Stuttgart 1994.
- Vitruvius, Marcus Pollio, Deset knih o architektuře. Přeložil Alois Otoupalík. Praha 2009.

Kontakt

PhDr. Tomáš Klokner, PhD.

Katedra dejín a teórie štátu a práva

Vysoká škola Danubius

Fakulta práva Janka Jesenského

e-mail: tomas.klokner@vsdanubius.sk

Bankrotý a nárast platobnej neschopnosti vo vybraných krajinách po objavení COVID-19

Bankruptcies and increase in insolvency in selected countries after the emergence of COVID-19

Denisa Krásna

Abstrakt: Príspevok sa venuje problematike bankrotov a rastúcej platobnej neschopnosti vo vybraných krajinách po objavení COVID-19. V dôsledku celosvetovej pandémie čelilo mnoho organizácií a podnikateľov platobnej neschopnosti, čo v mnohých prípadoch viedlo až k bankrotu. Štáty museli prijať množstvo intervencií, aby sa tento katastrofálny stav podarilo zastaviť respektíve spomaliť. Vo väčšine krajín sa implementovala nová legislatíva s cieľom podpory a ochrany podnikateľského prostredia, čím sa v konečnom dôsledku podarilo znížiť počet vyhlásených konkurzov.

Kľúčové slová: konkurzné konanie, platobná neschopnosť, bankrot, COVID-19

Abstract: The publication deals with the issue of bankruptcies and growing insolvency in selected countries after the discovery of COVID-19. As a result of the global pandemic, many organizations and businesses faced insolvency, which in many cases led to bankruptcy. The states had to take a number of interventions in order to stop or slow down this catastrophic situation. In most countries, new legislation has been implemented to support and protect the business environment, which has ultimately reduced the number of bankruptcies.

Keywords: bankruptcy proceedings, insolvency, bankruptcy, COVID-19

Úvod

Koncom roka 2019 sa začalo z Číny šíriť ochorenie, spôsobené koronavírusom SARS-CoV-2, ktoré neskôr dostalo názov COVID-19. Rýchla celosvetová expanzia mala za následok, že ju v marci 2020 Svetová zdravotnícka organizácia označila za pandémiu, ktorá radikálnym spôsobom zasiahla zdravotníctvo

a ekonomiku po celom svete. Pribúdajúci počet chorých si vyžiadal zásah zo strany jednotlivých krajín a implementáciu opatrení, ktoré mali v prvom rade spomaliť šírenie ochorenia a počty chorých respektíve mŕtvych.

Obmedzenie pohybu osôb a povinné zatvorenie mnohých prevádzok sa odzrkadlilo zhoršením platobnej schopnosti organizácií, ale aj fyzických osôb, ktoré prichádzali o svoju prácu. Mnohí podnikatelia čelili v priebehu krátkej doby existenčným problémom, niektorí museli s podnikaním dokonca skončiť. Aby sa zamedzilo expanzívne nárastu bankrotov, vlády sa snažili implementovať legislatívu na zmiernenie dopadov tzv. korona krízy.

Na Slovensku to bol Lex Corona, ktorý obsahoval úpravu dočasnej ochrany pred veriteľmi. Hoci tento inštitút v roku 2020 využilo mnoho subjektov, štatistické údaje týkajúce sa počtu bankrotov v roku 2020 a 2021 jasne poukazujú na fakt, že došlo iba k oddialeniu času bankrotu, ktorému sa firmy čeliace vážnym finančným ťažkostiam nedokázali nijakým spôsobom vyhnúť.

Vymedzenie základných pojmov

Konkurzné právo má korene v rímskom práve a pôvod v exekúcii majetku. Majetková exekúcia bola zavedená koncom republiky, pričom spočívala v skonfiškovaní majetku dlžníka prétorom, a to na návrh veriteľa. Správa majetku dlžníka sa obvykle vykonávala opatrovníkom (*curator bonorum*).¹

Vývoj konkurzného práva prináša okrem osamostatňovania konkurzného konania tiež nárast hmotnoprávných ustanovení.² Pre vzťah Občianskeho súdneho poriadku a zákona o konkurze a reštrukturalizácii je charakteristický subsidiárny vzťah: „V konkurznom konaní, konaní o reštrukturalizácii a v konaní o oddlžení majú prednosť procesné normy zákona o konkurze a reštrukturalizácii pred procesnými normami Občianskeho súdneho poriadku.“³

Insolvenčné konanie môžeme definovať ako súdne konanie, ktoré prebieha pred insolvenčným súdom, pričom jeho predmetom je spôsob riešenia úpadku (prípadne hroziaceho úpadku) dlžníka. Insolvenčné konanie je zvláštnym druhom občianskeho súdneho konania, pričom sa najskôr zisťuje, či sú splnené

1 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 26.

2 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 26.

3 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 28.

podmienky k tomu, aby insolvenčné konanie mohlo prebehnúť, a následne sa realizujú potrebné opatrenia.⁴

Podľa § 1 ods. 1 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 666/2005 Z. z. o Kancelárskom poriadku pre správcov sa pod pojmom insolvenčné konanie, rozumie „konkurzné konanie, konanie od poverenia správcu vypracovaním reštrukturalizačného posudku (ďalej len „posudok“) až do skončenia reštrukturalizácie, prípadne dozornej správy alebo iného ukončenia (ďalej len „reštrukturalizačné konanie“) a konanie o oddlžení podľa osobitného zákona.“⁵

Na základe spôsobu riešenia insolvenčného konania môžeme rozlišovať nasledujúce tri druhy insolvenčného konania:

- » konkurz,
- » reorganizácia (resp. reštrukturalizácia),
- » oddlženie.⁶

Konkurzné konanie môžeme považovať za osobitný druh občianskeho súdneho konania, pričom Občiansky súdny poriadok tvorí základný prameň civilného procesného práva. Konkurzné konanie zahŕňa prvky nesporového konania, sporového konania a exekučného konania. Jedná sa o zmiešané, zložito štruktúrované konanie. Od roku 1991 bolo konkurzné konanie postupne vyčleňované z Občianskeho súdneho poriadku. Postup súdu, jednotlivých účastníkov konania vrátane správcu, medzi ktorými existujú procesnoprávne vzťahy, sú upravené procesnými právnymi normami. Osamostatňovanie konkurzného procesného práva vyvrcholilo prijatím zákona o konkurze a reštrukturalizácii.⁷

Pojmom pohľadávka označujeme „právo veriteľa požadovať majetkovú hodnotu (plnenie) od dlžníka.“ Dlh môžeme považovať za komplementárnu časť pohľadávky, pretože bez pohľadávky nemôže dlh existovať, na druhej strane, bez dlhu nemôže existovať ani pohľadávka. Samotný pojem dlh môžeme definovať ako „povinnosť dlžníka poskytnúť veriteľovi plnenie.“⁸

4 HÁSOVÁ, J., MORAVEC, T.: *Insolvenční řízení*. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 9.

5 § 1 ods. 1 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 666/2005 Z. z. o Kancelárskom poriadku pre správcov. [online].

6 HÁSOVÁ, J., MORAVEC, T.: *Insolvenční řízení*. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 4.

7 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava : Eurokódex, 2010, s. 28.

8 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava : Eurokódex, 2010, s. 62.

Pomocou moderného konkurzného práva sú upravené tiež tzv. cezhraničné konkurzy (t. j. také konania, pri ktorých sa majú kolektívne uspokojiť pohľadávky veriteľov, pričom majetková zložka dlžníka je v inom štáte, než je jeho bydlisko, miesto podnikania či sídlo), ktoré sa riešia likvidačným konkurzom či reorganizáciou.⁹

Cieľom konkurzu je na jednej strane sanácia (izolovanie ekonomického subjektu, v ktorom sa vyskytujú ekonomické poruchy ohrozujúce jeho okolie) a na druhej strane realokácia ekonomických zdrojov daného subjektu úspešnejším účastníkom trhu, pričom výťažok realokácie sa má použiť na spravodlivé uspokojenie veriteľov.¹⁰ Ak sa v niektorom podniku nielenže nedosahuje zisk, ale práve naopak, dochádza k produkcii straty alebo dokonca zadlžovaniu sa voči svojim dodávateľom či iným obchodným partnerom, je dôležité zaistiť, aby ukončil svoje podnikanie pokiaľ možno čo najskôr, ešte než by so sebou strhol viaceré podniky zo svojho okolia.

Platobnú neschopnosť môžeme v prípade právnickej osoby definovať ako neschopnosť plniť minimálne voči dvom veriteľom minimálne dva peňažné záväzky, ktoré sú 30 dní po lehote splatnosti. V prípade fyzickej osoby hovoríme o platobnej neschopnosti, pokiaľ nedokáže plniť minimálne jeden peňažný záväzok 180 dní po lehote splatnosti. Za platobne neschopného sa považuje dlžník, ak peňažnú pohľadávku nie je možné vymôcť exekúciou alebo ak nespĺnil povinnosť na základe výzvy podľa § 19 ods. 1 písm. a.¹¹

Zahájiť insolvenčné konanie z dôvodu platobnej neschopnosti je možné u všetkých subjektov, t. j. u právnických aj fyzických osôb, bez ohľadu na to, či sa jedná o osobu, ktorá podniká alebo nepodniká. Naopak, predĺženie môže byť dôvodom zahájenia insolvenčného konania iba v prípade právnickej osoby alebo fyzickej osoby, ktorá je zároveň podnikateľom.¹²

Podľa § 4 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov je dlžník „*povinný predchádzať úpadku. Ak dlžníkovi hrozí úpadok, je povinný prijať bez zbytočného odkladu vhodné a primerané opatrenia na jeho odvrátenie. Dlžníkovi hrozí úpadok najmä vtedy, ak je v kríze.*“¹³

9 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava : Eurokódex, 2010, s. 25.

10 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava : Eurokódex, 2010, s. 24.

11 § 3 ods. 2 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

12 HÁSOVÁ, J., MORAVEC, T.: *Insolvenční řízení*. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 6.

13 § 4 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Za účastníkov konkurzného konania podľa § 24 ods. zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa považujú:

- » dlžník (úpadca),
- » navrhovateľ,
- » veriteľ,
- » ďalšie osoby, o ktorých právach či povinnostiach sa v konkurznom konaní koná.¹⁴

Pre účely konkurzného konania sa za dlžníka považuje „*ten subjekt záväzkového vzťahu, ktorý je povinný splniť záväzok veriteľovi.*“¹⁵ Dlžník a veriteľ sú priamymi účastníkmi konkurzného konania, pričom dlžníkom v konkurznom konaní a vyrovaní môže byť právnická aj fyzická osoba, podnikateľ aj osoba, ktorá nepodniká (napr. zamestnanec, nezamestnaný atď.).¹⁶ Dlžník môže byť tiež navrhovateľom konkurzného konania, a to v tom prípade, ak návrh na vyhlásenie konkurzu podá on sám na svoj vlastný majetok. V takomto prípade má konanie obvykle jediného účastníka – samotného dlžníka. To znamená, že konkurzné konanie môže prebiehať bez veriteľa ako účastníka konania. Bez dlžníka, resp. bez toho, aby bol dlžník označený, nemôže byť podaný návrh na vyhlásenie konkurzu, t. j. účastníkom konkurzného konania bude dlžník v každom prípade.¹⁷

S definíciou pojmu veriteľ v rámci súkromného práva sa stretávame v Občianskom zákonníku v rámci záväzkového práva. Podľa § 488 „*záväzkovým vzťahom je právny vzťah, z ktorého veriteľovi vzniká právo na plnenie (pohľadávka) od dlžníka a dlžníkovi vzniká povinnosť splniť záväzok.*“¹⁸

Správca, ktorý nepatrí medzi účastníkov konania, zastáva osobitné postavenie v konkurznom konaní.¹⁹ Úlohou správcu je v prípade konkurzu vykonávanie správy majetku dlžníka, ktorý je predmetom konkurzu, speňažiť ho

14 § 24 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

15 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 62.

16 BAŘINOVÁ, D., HÓTOVÁ, R., OLŠAR, L.: *Konkurzní řízení v praxi*. 2. přepracované vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2006, s. 23.

17 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 62 – 63.

18 § 488 zákona č. 40/1964 Zb. *Občiansky zákonník*.

19 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 247.

a z výťažku speňaženého majetku uspokojiť veriteľov. Vyhlásením konkurzu prechádza oprávnenie nakladať s majetkom dlžníka na správcu, ktorý koná na účet a v mene úpadcu.²⁰

Proces konkurzného konania

Konkurzné konanie má určité štádia, pričom prvým krokom je začatie konkurzného konania, resp. podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu, nasleduje samotný priebeh konkurzného konania, jeho prerušenie či zastavenie, prípadne jeho zrušenie.

Začatie konkurzného konania podľa § 23 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov začína vyhlásením, pričom konkurz sa považuje „za vyhlásený zverejnením uznesenia o vyhlásení konkurzu v Obchodnom vestníku. Vyhlásením konkurzu sa dlžník stáva úpadcom.“²¹ Zjednodušene, konkurzné, resp. insolvenčné konanie začína dňom, kedy návrh dôjde na príslušný súd, ktorý ho oznámi formou vyhlášky v insolvenčnom registri v Českej republike,²² resp. v Obchodnom vestníku na Slovensku. K tomu, aby mohlo začať konkurzné konanie, je nutné splnenie niekoľkých podmienok. Samotné účinky začatia konkurzného konania sú nasledujúce:

- a) je povinnosťou dlžníka obmedzenie výkonu aktivít výlučne na bežné právne úkony,
- b) začatie exekučného konania alebo konania o výkon rozhodnutia na dlžníkov majetok nie je možné, pričom ak sa už začalo takéto konanie, dôjde k jeho prerušeniu,
- c) na dlžníkov majetok nie je možné začať či pokračovať vo výkone zabezpečovacieho práva pre záväzok dlžníka, ktorý je zabezpečený zabezpečovacím právom. Výnimkou je výkon zabezpečovacieho práva, ktorý sa týka peňažných prostriedkov, pohľadávok z účtu v banke, resp. v pobočke zahraničnej banky, prevoditeľných cenných papierov, štátnych dlhopisov či pokračovanie výkonu zabezpečovacieho práva formou dobrovoľnej dražby podľa osobitného predpisu,
- d) preruší sa konanie o zrušení spoločnosti bez likvidácie,

.....

20 *Platobná neschopnosť – Slovensko*. [online].

21 § 23 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

22 HÁSOVÁ, J., MORAVEC, T.: *Insolvenční řízení*. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 4.

- e) o zlúčení, splynutí či rozdelení dlžníka nie je možné ani rozhodnúť, ani zapísať rozhodnutie do obchodného registra,
- f) účinky začatia konkurzného konania, ak to zákon neustanovuje inak, zanikajú vyhlásením konkurzu respektíve zverejnením uznesenia oznamujúceho koniec konkurzného konania v Obchodnom vestníku.²³

Priebeh konkurzného konania

Celý proces konkurzného konania môžeme rozdeliť na dve časti:

- » prvá časť – od podania návrhu na konkurz až po vyhlásenie konkurzného konania,
- » druhá časť – od vyhlásenia konkurzného konania až od jeho skončenia.²⁴

Precíznejšie môžeme konkurzné konanie podľa Ďuricu²⁵ rozdeliť na nasledujúce štádiá:

- » štádium začínajúce podaním návrhu na vyhlásenie konkurzu,
- » štádium začínajúce začatím konkurzného konania,
- » štádium začínajúce vyhlásením konkurzu,
- » prihlasovanie pohľadávok,
- » štádium, v rámci ktorého sa zisťujú pohľadávky,
- » štádium, v rámci ktorého sa zisťuje konkurzná podstata,
- » štádium, v rámci ktorého dochádza ku speňažovaniu konkurznej podstaty,
- » štádium rozdeľovania výťažku,
- » zrušenie konkurzu.

Zrušenie konkurzného konania

Záverečné štádium, t. j. zrušenie konkurzného konania rozhodnutím súdu, nasleduje po tom, čo sa rozdelí výťažok. Podľa § 102 ods. 1 až 3 zákona

23 § 14 ods. 4 – 5 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

24 *Platobná neschopnosť – Slovensko*. [online].

25 ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 49 – 50.

č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov súd rozhodne o zrušení konkurzu v nasledujúcich prípadoch:

- » v prípade nedostatku majetku aj bez návrhu – t. j. ak úpadcov majetok nie je dostačujúci ani na úhradu pohľadávok proti podstate, pričom súdne rozhodnutie obsahuje tiež údaje týkajúce sa výdavkov a odmeny správcu, ktoré sa majú uhradiť z dlžníkovho majetku, ďalej preddavku, ktorý sa má zaplatiť na úhradu nákladov konkurzu či výdavkov a odmeny predbežného správcu,
- » v prípade neexistencie predpokladov na konkurz aj bez návrhu – podobne, ako v prípade zrušenia konkurzného konania z dôvodu nedostatku majetku, súd rozhodne o výdavkoch a odmene správcu,
- » v prípade splnenia konečného rozvrhu výťažku na správcov návrh.²⁶

Bankrotы a nárast platobnej neschopnosti vo vybraných krajinách po objavení COVID-19

COVID-19 je názov ochorenia spôsobeného koronavírusom SARS-CoV-2, pričom COVID-19 znamená „koronavírusová choroba 2019“. Koronavírus je rodina príbuzných vírusov, z ktorých mnohé spôsobujú ochorenia dýchacích ciest. Koronavírusy spôsobujú SARS, COVID-19, MERS a niektoré druhy chrípky. Koronavírus, ktorý spôsobuje COVID-19, sa oficiálne nazýva SARS-CoV-2, čo znamená ťažký akútny respiračný syndróm koronavírus 2.²⁷

Pandémia COVID-19 mala v USA katastrofálny dopad v mnohých priemyselných odvetviach. Nasledujúca tabuľka uvádza 10 priemyselných odvetví, ktoré boli najviac zasiahnuté od vypuknutia pandémie do augusta 2020. Poradie je podľa celkového nárastu bankrotov.²⁸

26 § 102 ods. 1 – 3 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

27 UVA HEALTH. *Coronavirus & COVID-19: Glossary of Terms*. [online].

28 JORDAN, A.: *The Ongoing Impact of COVID-19 on Bankruptcy Filings in the Top 10 U.S. Industries*. [online].

Tabuľka 1: Najviac zasiahnuté priemyselné odvetvia v USA

Priemysel	Január – Marec	Apríl – August	Zvýšenie o	Zvýšenie %
Maloobchod	70	323	253	361,4
Ropa/Plyn	272	484	212	77,9
Zdravotná starostlivosť	106	291	185	174,5
Reštaurácie, Jedlo a nápoje	153	315	162	105,9
Letecké spoločnosti / Súčiastky / Služby v danom sektore	6	153	147	2450,0
Telekomunikácie / Káble	23	162	139	604,3
Zábava / Rekreácia	64	180	116	181,3
Výroba	33	115	82	2488,5
Obchodné služby	35	104	69	197,1
Automobilový priemysel / Diely / Služby v danom sektore	48	95	47	97,9
Ostatné	822	900	78	N/A
Spolu	1632		1490	N/A

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa JORDAN, A. 2020. The Ongoing Impact of COVID-19 on Bankruptcy Filings in the Top 10 U.S. Industries. [online].

V USA v čase finančnej a hospodárskej krízy vyvolanej COVID-19 zbankrotovalo od marca 2020 približne 500 spoločností. Podľa informácií Bindi Patel-a, analytika ekonomického výskumu spoločnosti GlobalData, poprednej spoločnosti v oblasti analýzy údajov: „Čoraz väčší počet amerických spoločností žiada o bankrot. Rôzne podniky sú naďalej rušené a všetky spoločnosti – či už veľké, malé alebo stredné podniky – pociťujú napätie. Napriek vládnym stimulačným opatreniam a americkému hospodárstvu, ktoré zažíva ďalšie spomalenie oživenia, je pravdepodobné, že mnohé z týchto podnikov natrvalo zatvoria obchod. S ukončením činnosti firiem a následným spomalením rastu pracovných miest, spolu so zastavením dávok v nezamestnanosti, to bude mať na spotrebiteľské výdavky v nasledujúcich mesiacoch výrazný dopad.“²⁹ Medzi najväčšie spoločnosti v USA, ktoré skrachovali, patrili JC Penny, ktorá 15. mája 2020 vyhlásila bankrot podľa platnej legislatívy s tým, že chce uzavrieť 30 percent svojej základne obchodov. Reťazec telocviční 24 Hour Fitness vyhlásil bankrot 14. júna 2020 s tým, že natrvalo zatvorí viac než 130 telocviční.³⁰

V tabuľke na nasledujúcom obrázku vidíme 20 najväčších bankrotov v USA v dôsledku COVID-19.

29 500 U.S. companies file for bankruptcy because of COVID-19 impact. [online].

30 500 U.S. companies file for bankruptcy because of COVID-19 impact. [online].

Top 20 Bankruptcy Filings Due To Outbreak Of COVID-19

Rank based on Assets	Company	Assets (US\$ Bn)	Bankruptcy Date	Industry	Market Cap (US\$ m) as of Sept 10, 2020
5	Mcdermott International, INC	8.8	January 21, 2020	Oil and Gas	-
7	Whiting Petroleum Corporation	7.6	April 1, 2020	Oil and Gas	826.9
10	Diamond Offshore Drilling, INC	5.8	April 26, 2020	Oil and Gas	23.7
11	Extraction Oil & Gas, INC	52.9	June 14, 2020	Oil and Gas	7.9
12	Hornbeck Offshore Services, INC	2.7	May 19, 2020	Oil and Gas	0.7
14	Unit Corporation	2.1	May 22, 2020	Oil and Gas	2.4
6	J.C. Penny Company, INC	8.0	May 15, 2020	Retail	120.6
8	Neiman Marcus Group Ltd LLC	7.5	May 7, 2020	Retail	-
17	Stags Stores, INC (2020)	1.7	May 10, 2020	Retail	0.8
19	Chinos Holdings INC (J.Crew)	1.6	May 4, 2020	Retail	-
3	Frontier Communications Corporation	17.4	April 14, 2020	Telecom	17.8
4	Intelstat S.A	11.7	May 14, 2020	Telecom	88.1
2	Latam Airlines Corporation	21.1	May 25, 2020	Aviation	1004.8
9	Avianca Holdings S.A. (2020)	7.3	May 10, 2020	Aviation	58.0
1	The Hertz Corporation	25.8	May 22, 2020	Automotive	-
13	ForeSight Energy LP	2.4	March 10, 2020	Mining	0.9
15	Centric Brands INC	1.9	May 18, 2020	Apparel	2.1
18	LSC Communications, INC	1.6	April 13, 2020	Publishing	1.0
16	CEC Entertainment INC. (Chuck.E.Cheese's)	1.7	June 24, 2020	Restaurant	-
20	Quorum Health Corporation	1.5	April 7, 2020	Healthcare	-

 GlobalData.

www.globaldata.com

Obrázok 1: Najväčšie bankrotý v USA v dôsledku COVID-19

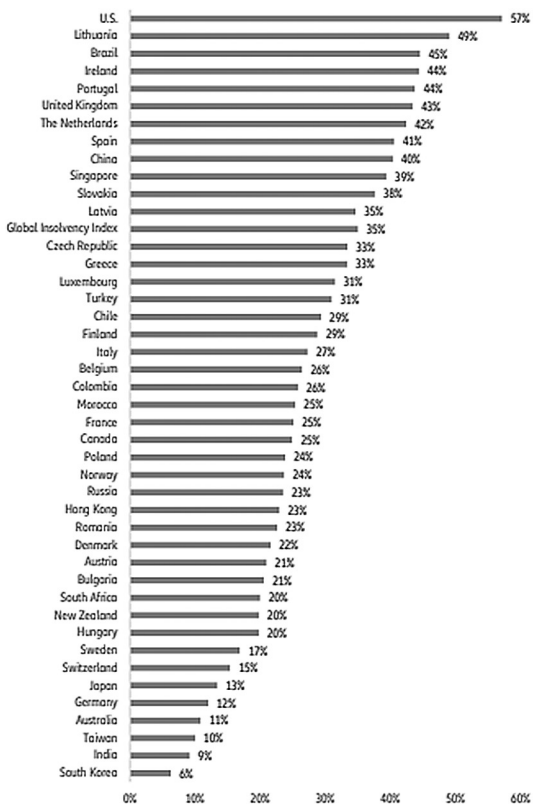
Zdroj: 500 U.S. companies file for bankruptcy because of COVID-19 impact. [online].

Tvrdenie, že pandémie bola pre americké hospodárstvo ťažká, by bolo podľa odborníkov mierne povedané. Miera nezamestnanosti, ktorá bola vo februári 2020 iba 3,5 %, dosahovala koncom septembra 7,9 %, pričom v tej dobe už bolo o 10,7 milióna pracovných miest menej ako pred šiestimi mesiacmi. Navyše, štvrtina pracovnej sily pracovala z domu.³¹ Okrem toho pri dôkladnejšom preskúmaní miery nezamestnanosti v USA v posledných 20 rokoch sme na základe údajov Amerického úradu pre štatistiku práce zistili, že v apríli 2020 bola dosiahnutá najvyššia miera nezamestnanosti (14,8 %) od januára 2001.

COVID-19 vytvára insolvenčnú časovanú bombu, pričom sa očakáva, že k hromadným konkurzom dôjde predovšetkým koncom roka 2020 a v prvom kvartáli 2021, a to v dôsledku nerovnomerných počiatočných podmienok, ako aj odlišných stratégií opätovného otvorenia a núdzových politických opatrení, najmä v oblasti stanovenia podmienok insolventnosti. Globálny index insolventnosti (platobnej neschopnosti) pravdepodobne dosiahne do roku 2021 rekordnú hodnotu +35 % (viď nasledujúci graf).³²

31 Fewer Americans have filed for bankruptcy in 2020 than in 2019. [online].

32 LEMERLE, M.: *Calm before the storm: COVID-19 and the business insolvency time bomb*. [online].

Sources: National Statistics, Solunion, Euler Hermes, Allianz Research

Obrázok 2: Zmeny platobnej neschopnosti do roku 2021 (úroveň 2021 v porovnaní s úrovňou 2019 v %)

Zdroj: LEMERLE, M. 2020. Calm before the storm: COVID-19 and the business insolvency time bomb. [online].

Výsledky týkajúce sa zmeny platobnej neschopnosti do roku 2021 počítajú s kumulovanou hodnotou za dvojročné obdobie, pričom sa predpokladá, že polovica krajín zaznamenaná od finančnej krízy v roku 2009 nové maximum. Najvyššie prírastky sa očakávajú v USA (+ 57 % do roku 2021 v porovnaní s rokom 2019), v Brazílii (+ 45 %), v Číne (+ 40 %) a v zakladajúcich európskych krajinách ako vo Veľkej Británii (+ 43 %), v Španielsku (+ 41 %), v Taliansku (+ 27 %), v Belgicku (+ 26 %) a vo Francúzsku (+ 25 %). Očakáva sa, že dve z troch krajín budú vykazovať vyšší nárast platobnej neschopnosti v roku

2020 než v roku 2021 (najmä USA, Brazília, Čína, Španielsko a Taliansko). Avšak jedna z troch zaznamená zrýchlenie až v roku 2021 (najmä India, Veľká Británia, Francúzsko a v menšej miere Nemecko).³³

V prípade Slovenska sa počítalo s nárastom insolventnosti o 38 %, v Českej republike o 33 %. S pomedzi ďalších krajín Vyšehradskej štvorky sa v Poľsku očakával nárast platobnej neschopnosti o 24 % a v Maďarsku o 20 %.³⁴

Reálny počet vyhlásených konkurzov v Európskej únii (EÚ) a v eurozóne (EA) od prvého štvrťroka 2015 do tretieho štvrťroka 2021 uvádza nasledujúca tabuľka, pričom údaje vychádzajú z absolútneho počtu konkurzov, ktoré členské štáty EÚ zaslali Eurostatu.

Pri štvrťročnom porovnaní počtu vyhlásených konkurzov sme zistili, že najväčší pokles v počte vyhlásených bankrotov pri porovnaní tretieho štvrťroka 2021 s druhým štvrťrokom 2021 bol v rámci členských štátov v Estónsku (-31,6 %), Portugalsku (-12,9 %) a Holandsku (-12,7 %). Najvyšší nárast vyhlásených konkurzov bol zaznamenaný v Rumunsku (+25,2 %), Litve (+16,4 %) a na Slovensku (+12,3 %). S pomedzi ďalších krajín Vyšehradskej štvorky bolo na základe dostupných údajov v treťom štvrťroku 2021 v Poľsku vyhlásených o 2,7 % viac a v Maďarsku o 8,5 % menej konkurzov.³⁵

V prípade Slovenskej republiky bolo v roku 2020, kedy Slovensko zasiahla pandémia COVID-19, menej (185) konkurzov než v predchádzajúcom roku (230), a to takmer o 20 %. Keďže i v predchádzajúcich rokoch bolo viac konkurzov, bolo evidentné, že za menším počtom konkurzov stáli v roku 2020 opatrenia, ktoré zaviedla vláda SR.³⁶ Implementáciou predovšetkým Lex Corona, ktorý podnikateľom umožnil dočasnú ochranu pred veriteľmi, mali podniky viac času na riešenie svojich problémov,³⁷ avšak v mnohých prípadoch boli organizácie vo veľmi nepriaznivej finančnej situácii a nebyť dočasnej ochrany „niektorí chránení podnikatelia by vlni skrachovali.“³⁸ Odborníci však predpokladali, že skutočný počet

33 LEMERLE, M.: *Calm before the storm: COVID-19 and the business insolvency time bomb*. [online].

34 LEMERLE, M.: *Calm before the storm: COVID-19 and the business insolvency time bomb*. [online].

35 EUROSTAT: *Quarterly registrations of new businesses and declarations of bankruptcies – statistics*. [online].

36 MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SR: *Štatistiky pre konania v systéme RÚ*. [online].

37 JURÍK, T.: *Počet konkurzov na Slovensku v roku 2020? Historicky najnižší*. [online].

38 SUĎA, P.: *Konkurzy 2020: Dočasné historické minimum*. [online].

Bankruptcy declarations of businesses by country*, Q1 2018 to Q3 2021

% change compared with the previous quarter

* Seasonally adjusted

	Q1 2018	Q2 2018	Q3 2018	Q4 2018	Q1 2019	Q2 2019	Q3 2019	Q4 2019	Q1 2020	Q2 2020	Q3 2020	Q4 2020	Q1 2021	Q2 2021	Q3 2021
EU (available countries)	3.3	3.8	-4.0	2.2	2.4	-4.3	5.4	-2.3	-12.9	-25.0	18.4	2.0	9.3	-8.7	-1.3
Euro area (available countries)	6.1	0.4	-1.0	0.3	2.0	-3.8	6.3	-3.6	-12.2	-31.7	25.5	5.5	3.9	-2.9	-1.8
Belgium	-2.7	-15.4	10.7	9.7	-4.5	10.3	-5.0	-6.2	1.0	-52.3	48.9	-17.0	-6.4	3.3	6.6
Bulgaria	-13.5	16.5	-17.2	14.3	-2.5	15.9	-7.7	1.6	-12.9	-18.6	25.9	-5.3	-2.7	16.5	-10.1
Czechia															
Denmark	-28.0	30.3	-3.2	6.6	30.8	-18.0	-3.4	2.6	-31.4	9.6	3.8	-19.0	180.2	-65.2	-10.9
Germany	-2.6	-0.6	-3.2	-0.5	0.1	-0.7	2.1	-5.8	0.3	-5.6	-17.6	-1.3	2.5	-0.2	-7.4
Estonia	103.4	-71.7	136.1	-12.3	16.9	0.8	-23.8	103.8	-38.7	30.9	12.2	-15.6	-24.6	18.5	-31.6
Ireland															
Greece															
Spain	-4.5	14.5	-14.7	6.9	3.7	-3.6	15.2	1.9	-24.3	-23.8	81.1	5.7	38.5	-9.3	-1.8
France	-3.6	3.6	2.8	1.6	-6.5	-1.2	-3.3	1.1	-24.2	-38.6	38.9	-7.2	-12.4	-0.2	-3.4
Croatia															
Italy	2.2	-2.9	-4.5	-0.8	4.9	-4.3	6.4	-4.4	-17.7	-66.1	159.6	28.1	-1.6	-9.3	-2.3
Cyprus															
Latvia															
Lithuania	-9.5	-1.9	6.6	-22.6	-14.6	12.1	-16.3	2.9	-17.4	-35.6	-28.4	9.8	-2.9	22.7	16.4
Luxembourg															
Hungary															
Malta															
Netherlands	3.3	-0.7	2.2	-0.5	-0.3	3.8	4.0	-1.5	-3.7	4.3	-29.2	-14.2	-19.0	-6.0	-12.7
Austria															
Poland	-4.8	25.7	-25.6	20.4	-1.9	-15.0	12.4	10.3	-13.9	12.8	-13.8	-20.0	12.7	-30.7	2.7
Portugal	-2.0	6.0	-6.1	-6.7	-19.7	-10.4	16.4	7.2	-3.3	-21.5	53.9	-26.0	-8.6	10.6	-12.9
Romania	-3.1	41.4	-6.7	-3.4	14.5	12.0	-13.7	1.0	-18.9	23.7	-0.3	5.2	47.9	-35.6	25.2
Slovenia															
Slovakia	95.1	-4.6	12.7	-2.7	16.7	-14.8	21.5	-15.9	5.9	-32.8	-27.6	28.7	-22.2	20.8	12.3
Finland															
Sweden															
Iceland	3.2	6.2	-46.2	71.2	-41.2	31.4	-4.3	37.1	-1.4	-27.1	-9.7	-30.1	87.9	34.6	-28.8
Norway	4.8	8.2	-5.9	-1.6	4.4	-3.9	11.5	-5.3	-1.3	-14.5	0.4	-2.2	-18.7	3.6	-10.4

: Data not available

Source: Eurostat (sis_rb_g)

eurostat

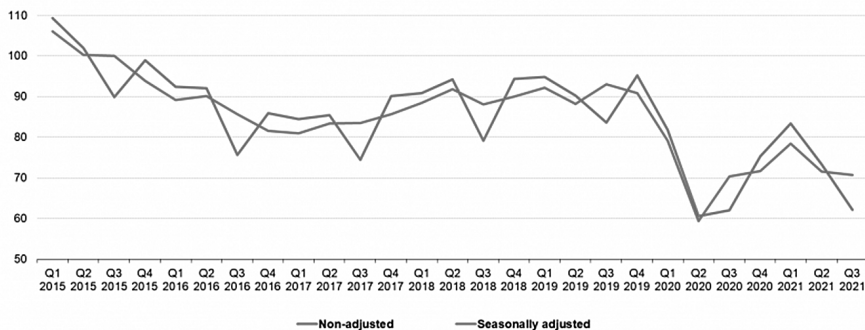
Tabuľka 2: Počet vyhlásených konkurzov v EÚ v období Q1 2015 až Q3 2021 (2015 = 100)

Zdroj: EUROSTAT. 2021. Quarterly registrations of new businesses and declarations of bankruptcies – statistics. [online].

konkurzov v SR sa ukáže až v roku 2021,³⁹ čo sa potvrdilo z údajov Eurostat (vid' tabuľka 2).

Vývoj vyhlásených konkurzov v EÚ v období Q1 2015 až Q3 2021 uvádza graf na nasledujúcom obrázku, z ktorého vidíme, že v období medzi prvým štvrťrokom 2015 a prvým štvrťrokom 2017 bol zaznamenaný klesajúci trend, po ktorom nasledoval nárast, a to až do tretieho štvrťroka 2019. V prvom a druhom štvrťroku 2020 došlo k výraznému poklesu bankrotov, čo bolo v mnohých členských štátoch v dôsledku prijatých opatrení vlád na podporu podnikania, ktoré umožnili podnikom vyhnúť sa vyhláseniu bankrotu. Potom sa počet vyhlásených konkurzov tri po sebe idúce štvrťroky zvýšil, pričom v druhom a treťom štvrťroku 2021 opäť badáme pokles.⁴⁰

EU (available countries), declarations of bankruptcies, Q1 2015 to Q3 2021
(2015=100)

Source: Eurostat (sts_rb_q)

eurostat

Obrázok 3: Vývoj vyhlásených konkurzov v EÚ v období Q1 2015 až Q3 2021 (2015 = 100)

Zdroj: EUROSTAT. 2021. Quarterly registrations of new businesses and declarations of bankruptcies – statistics. [online].

Ako to môžeme vidieť aj z grafu na Obrázku 3, počty vyhlásených konkurzov v roku 2021 sú stále hlboko pod predkrízovými hodnotami z roku 2019.

Záver

Šírenie pandémie od konca roku 2019 malo v roku 2020 celosvetovo za následok nielen rapídny nárast chorých či dokonca mŕtvych, ale aj zavádzanie

39 JURÍK, T.: *Počet konkurzov na Slovensku v roku 2020? Historicky najnižší.* [online].

40 EUROSTAT: *Quarterly registrations of new businesses and declarations of bankruptcies – statistics.* [online].

opatrení na spomalenie šírenia ochorenia COVID-19. Obmedzenie cestovania, opätovné kontroly aj na vnútorných hraniciach Európskej Únie, zatváranie mnohých prevádzok a v konečnom dôsledku aj tzv. „lockdown“ pre domáce obyvateľstvo jednotlivých krajín mali negatívny dopad na celé hospodárstvo.

Dôsledkom bol rastúci počet platobne neschopných, bankrotov, ako aj zvyšujúci sa počet nezamestnaných. Vlády jednotlivých krajín, vrátane Slovenska, reagovali prijatím nových zákonov, ktoré mali poskytnúť ochranu nielen podnikateľom, ale aj občanom (napr. pre tých, ktorí mali úver, ale v dôsledku straty zamestnania ho neboli schopní splácať).

Pri skúmaní celosvetovej platobnej neschopnosti sme zistili, že odborníci očakávali, že v roku 2021 globálny index insolventnosti zrejme dosiahne rekordnú hodnotu +35 %, pričom v prípade Slovenska sa počítalo s nárastom insolventnosti o + 38 %. Pri analýze reálneho počtu konkurzov vo vybraných krajinách sme očakávali, že v dôsledku COVID-19 bude v roku 2020 oveľa vyšší počet vyhlásených konkurzov než v roku 2019, avšak nebolo tomu tak. Dospeli sme k záveru, že za nižším počtom vyhlásených konkurzov v roku 2020 zrejme stáli opatrenia príslušných vlád na zmiernenie dopadov pandémie na hospodárstvo.

Na Slovensku sa jednalo o zákon č. 62/2020 Z. z. o niektorých mimoriadnych opatreniach v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19 a v justícii a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, ktorý do legislatívy zaviedol dočasnú ochranu podnikateľov. Podobný zákon bol zavedený i v ČR, kde sa tak zaviedlo do legislatívy „mimoriadne moratórium“, v rámci ktorého sa poskytla pre podnikateľov ochranná lehota proti veriteľom.

Neskoršie štatistické údaje týkajúce sa počtu bankrotov v jednotlivých krajinách potvrdili skoršie predpoklady odborníkov, že tieto zákony len oddialili nevyhnutný bankrot subjektov, ktoré čelili tak vážnym finančným ťažkostiam, že ich nedokázali ani s odstupom času vyriešiť. Hoci počty vyhlásených konkurzov v Európskej únii (EÚ) a v eurozóne (EA) v roku 2021 boli stále hlboko pod predkrízovými hodnotami z roku 2019, v treťom štvrtroku 2021 sa Slovensko umiestnilo na tretej priečke v zozname krajín EÚ a EA s najvyšším nárastom vyhlásených konkurzov.

Použitá literatúra

Knižná literatúra

BAŘINOVÁ, D., HÓTOVÁ, R., OLŠAR, L.: *Konkurzní řízení v praxi*. 2. přepracované vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2006, 171 s.

ĎURICA, M.: *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou. Bratislava: Eurokódex, 2010, 816 s.

HÁSOVÁ, J., MORAVEC, T.: *Insolvenční řízení*. Praha: C. H. Beck, 2013, 280 s.

Právne predpisy

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Internetové zdroje

500 U.S. companies file for bankruptcy because of COVID-19 impact. [online]. 18. 9. 2020. Dostupné na internete: <<https://azbigmedia.com/business/500-u-s-companies-file-for-bankruptcy-because-of-covid-19-impact/>> [31. 10. 2021]

EUROSTAT: Quarterly registrations of new businesses and declarations of bankruptcies – statistics. [online]. 17. 11. 2021. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quarterly_registrations_of_new_businesses_and_declarations_of_bankruptcies_-_statistics#Quarterly_comparison_by_Member_State> [23. 11. 2021]

Fewer Americans have filed for bankruptcy in 2020 than in 2019. [online]. 5. 10. 2020. Dostupné na internete: <<https://www.economist.com/graphic-detail/2020/10/05/fewer-americans-have-filed-for-bankruptcy-in-2020-than-in-2019>> [31. 10. 2021]

JORDAN, A.: The Ongoing Impact of COVID-19 on Bankruptcy Filings in the Top 10 U.S. Industries. [online]. 15. 9. 2020. Dostupné na internete: <<https://www.cohencpa.com/insights/articles/the-ongoing-impact-of-covid-19-on-bankruptcy>> [31. 10. 2021]

JURÍK, T.: Počet konkurzov na Slovensku v roku 2020? Historicky najnižší. [online]. 5. 2. 2021 Dostupné na internete: <<https://www.arfin.cz/sk/arfin-novinky/pocet-konkurzu-na-slovensku-v-roce-2020-historicky-nejnizsi/>>. [12. 2. 2021]

LEMERLE, M.: Calm before the storm: COVID-19 and the business insolvency time bomb. [online]. Allianz Research, Euler Hermes Economic Research, 2020. Dostupné na internete:<https://www.eulerhermes.com/content/dam/onemarketing/ehndbx/eulerhermes_com/en_gl/erd/publications/pdf/Final2020_07_16_InsolvencyTimeBomb.pdf> [31. 10. 2021]

MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SR: Štatistiky pre konania v systéme RÚ. [online]. Register úpadcov, 2021. Dostupné na internete: <<https://ru.justice.sk/ru-verejnost-web/pages/statistiky/vyhlaseneKonkurzy.xhtml>>. [12. 2. 2021]

Platobná neschopnosť – Slovensko. [online]. 29. 6. 2020. Dostupné na internete: <https://e-justice.europa.eu/content_insolvency-474-sk-sk.do?member=1> [31. 10. 2021]

SUĎA, P.: Konkurzy 2020: Dočasné historické minimum. [online]. 2021. Dostupné na internete: <<https://news.finstat.sk/analyzy/konkurzy-2020/>>. [17. 02. 2021]

UVA HEALTH. Coronavirus & COVID-19: Glossary of Terms. [online]. Dostupné na internete: <<https://uvahealth.com/services/covid19-glossary>> [31. 10. 2021]

Kontakt

PhDr. Mgr. Denisa Krásna

Katedra manažmentu

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

e-mail: denisa.krasna.k@gmail.com

Občianske právo Slovenskej republiky pod vplyvom digitálnej transformácie

Civil law of the Slovak Republic under the influence of digital transformation

Marian Horváth

Abstrakt: V posledných troch desaťročiach sa tempo digitalizácie výrazne zvýšilo a v súčasnosti sme svedkami masívneho rozvoja nových technológií a prenikania digitalizácie do bežného života. Rozvoj digitálneho hospodárstva so sebou prináša potrebu transformácie a prispôsobenia právnych vzťahov, čo môžeme pozorovať aj v odvetví občianskeho práva. Digitálne technológie významne vplývajú na spracovávanie a využívanie osobných údajov, na uzatváranie záväzkovoprávných vzťahov, na oblasť autorského práva, či na doručovanie písomností v civilných súdnych konaniach. Cieľom tohto príspevku je priniesť odborné pojednávanie o transformácii občianskeho práva Slovenskej republiky, ku ktorému dochádza v dôsledku digitalizácie.

Kľúčové slová: Občianske právo, digitalizácia, transformácia, súkromné právo

Abstract: In the last three decades the pace of digitization has increased significantly, and we are currently witnessing the massive development of new technologies and the penetration of digitization into everyday life. The development of the digital economy brings with it the need to transform and adapt legal relations, which we can also see in the civil law. Digital technologies have a significant impact on the processing and use of personal data, on the formation of binding legal relations, on the area of copyright, or on the service of documents in civil court proceedings. The aim of this paper is to bring a professional discussion on the transformation of civil law in the Slovak Republic, which occurs as a result of digitization.

Key words: Civil law, digitalization, transformation, private law

Úvod

V súčasnej dobe sme svedkami čoraz väčšieho prieniku technológii do nášho každodenného života. Miera digitalizácie spoločnosti nevykazuje jednotnú úroveň, ale je závislá od viacerých faktorov. Medzi akcelerátory digitalizácie

spoločnosti je možné zaradiť úroveň rozvoja spoločnosti, ekonomickú silu hospodárstva, dostupnosť technológii ako aj digitálnu gramotnosť obyvateľov. V spojitosti s digitalizáciou je potrebné uviesť, obdobne ako v prípade iných etáp vývoja spoločnosti – napríklad éra feudalizmu alebo kapitalizmu, že nie je možné určiť presný rok alebo dátum keď začala éra digitalizácie. Máme za to, že o digitalizácii spoločnosti je možné hovoriť od osemdesiatych rokov 20. storočia. Uvedené vnímania potvrdzuje aj MASUDA, ktorý vo svojej publikácii *The Information Society* z roku 1980¹ indikuje začiatok novej éry, éry informačnej spoločnosti. Pred ním na nastupujúci význam informatizácie poukázal napríklad URI PORAT vo svojej publikácii *The Information Economy* z roku 1977², v ktorej predpovedá rastúci význam sektorov hospodárstva spojených s informatizáciou, poukazuje na budúci význam telekomunikačného sektora.

V posledných troch desaťročiach sa tempo digitalizácie výrazne zvýšilo a v súčasnosti sme svedkami masívneho rozvoja nových technológií a prenikania digitalizácie do bežného života. Pre nové milénium je príznačné rozšírenie a využívanie počítačov a mobilných telefónov v každodenných aktivitách. Technológie, ktoré pred pár desiatkami rokov boli vyvinuté a využívané len veľkými obchodnými spoločnosťami a ozbrojenými zložkami armády a polície, sa stali dostupné pre väčšinu fyzických a právnických osôb.³

Rozvoj internetu, smartfónov a tabletov umožnil online pripojenie domácností, podnikov a štátnej správy. Sprístupnenie internetu širokým masám umožnilo prepojiť digitálne zariadenia a vytvoriť nové funkcie, ktoré zďaleka presahujú možnosti individuálneho digitálneho zariadenia. Kombinácia týchto technológií zásadne transformovala náš spôsob komunikácie, práce a obchodovania. Digitálne platformy umožnili vznik nových spôsobov vykonávania činností. Facebook, eBay, Airbnb a Amazon sa v priebehu pár rokov stali dôležitými hospodárskymi aktérmi.⁴

Podpora a rozvoj digitalizácia je tiež jednou z priorít Európskej únie (ďalej aj ako „EÚ“). Digitalizácia by mala pomôcť aj pri prechode na ekologickejšie hospodárstvo a pri dosahovaní klimatickej neutrality do roku 2050. EÚ

1 MASUDA, Y.: *The information Society*. Institute for the Information Society, Suzuki Bidg. 7 F. Tokyo, Japan, 1980.

2 RUI PORAT, M: *The Information Economy: Sources and Method for MEasuring the Primary Information Sector*. U.S. Department of Commerce / Office of telecommunication. Washington D.C. 1977

3 HORVÁTH, M. A. kol: *Digitálna éra ako výzva pre občianske a pracovné právo v kontexte personálneho manažmentu*. Týn nad Vltavou: Nová Forma, 2021, 186 s.

4 HORVÁTH, M. A. kol: *Digitálna éra ako výzva pre občianske a pracovné právo v kontexte personálneho manažmentu*. Týn nad Vltavou: Nová Forma, 2021, 186 s.

chce zlepšiť digitálne zručnosti svojho obyvateľská, zabezpečiť školenia pre pracovníkov a prejsť na digitalizáciu vo verejných službách, ktorá bude rešpektovať základné práva a hodnoty. Digitalizácia zohráva dôležitú úlohu vo všetkých politikách EÚ. Digitálne riešenia so sebou prinášajú veľké príležitosti a sú veľmi dôležité pri obnove hospodárstva po pandémie COVID-19 a upevňovaní pozície vo svetovej ekonomike. Európsky plán hospodárskej obnovy žiada od členských štátov, aby na digitalizáciu vynaložili minimálne 20 % zo záchranného balíka v hodnote 672,5 miliárd eur⁵. Investičné programy EÚ, ako je napríklad výskumný program Horizont Európa alebo Connecting Europe facility zameraný na infraštruktúru, majú vyčlenené nemalé čiastky svojho rozpočtu práve na digitalizáciu.

Rozvoj digitálneho hospodárstva so sebou prináša potrebu transformácie a prispôbenia právnych vzťahov, čo môžeme pozorovať aj v odvetví občianskeho práva. Digitálne technológie významne vplyvajú na spracovávanie a využívanie osobných údajov, na uzatváranie záväzkovo-právnych vzťahov, na oblasť autorského práva, či na doručovanie písomností v civilných súdnych konaniach.

Občianske právo sa v kontinentálnom právnom systéme v dominantnej miere dotýka všetkých subjektov právnych vzťahov a považuje ho za vlastné alebo všeobecné súkromné právo.⁶ Občianske právo je všeobecným odvetvím súkromného práva, pričom právne vzťahy, ktoré tu vznikajú, sú prejavom slobodnej vôle. Občianske právo je možné označiť za najstaršie právne odvetvie, ktorého počiatky siahajú do obdobia starovekého Ríma. Vďaka recepcii rím-

5 <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20210414STO02010/digitalizacia-dolezitost-benefit-a-legislativa-eu>

6 CIRÁK, J. a kol.: *Občianske právo: všeobecná časť*. 1. vyd. Šamorín: Heuréka, 2008, 359 s.; CIRÁK, J. a kol.: *Občianske právo: obecná časť*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing, 2008, 359 s.; FICOVÁ, S. a kol.: *Občianske právo procesné: základné konanie*. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK. Oddelenie edičnej a vydavateľskej činnosti, 2008, 438 s.; GANDŽALOVÁ, D. – NOTA, J.: *Základy občianskeho procesného práva*. 1. vyd. Brno: Akademie Sting, o. p. s., soukromá vysoká škola, 2011, 153 s.; GREŠKOVÁ, K. a kol.: *Repetitórium civilného procesného práva*. 1. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2017, 231 s.; LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné (1) : všeobecná časť : rodinné právo : vecné práva : dedičské právo*. 1. vyd. Bratislava : Iura edition, 2010, 715 s.; LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné (1). Všeobecná časť, rodinné právo, vecné práva, dedičské právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2018, 726 s.; ŠTEVČEK, M. A. kol.: *Civilné právo procesné: základné konanie a správne súdnictvo*. 3. vyd. Žilina: Eurokódex, 2014, 760 s.; ŠTEVČEK, M. A. kol.: *Civilné právo procesné: základné konanie a správne súdnictvo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2013, 752 s.; VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 637 s.; VOJČÍK, P. a kol. *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR, 2010.; VOJČÍK, P. a kol.: *Právo duševného vlastníctva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012.

ského práva sa viaceré jeho termíny a inštitúty, akými sú napríklad vlastnícke právo, držba, kúpna zmluva, nájom, dedenie, zachovali v krajinách strednej Európy dodnes. Územie Slovenskej republiky patrilo a patrí do sféry vplyvu rímskeho práva, avšak miera vplyvu sa v jednotlivých obdobiach historického vývoja občianskeho práva menila.⁷ Potreba a nutnosť reflexie rozvoja digitalizácie a digitálnej éry v rovine občianskeho práva je daná viacerými skutočnosťami. Rozmach digitalizácie do každodenného života prirodzene vyžaduje zakotvenie nových foriem interakcie osôb a nimi vykonávaných úkonov aj v rovine úpravy občianskoprávných vzťahov. Taktiež je potrebné, aby nové platformy hospodárskej a sociálnej interakcie (napríklad nakupovanie cez internet, pôsobenie na sociálnych sieťach) poskytovali náležitú ochranu subjektom práva.

Rozvoj digitalizácie so sebou prináša aj úskalia (napríklad únik dát, hacking, phishing), ktoré vyžadujú úpravu právnej ochrany aj v rovine občianskeho práva. V histórii občianskeho práva môžeme pozorovať, že rozvoj spoločenských vzťahov systematicky menil koncepciu, vymedzenie pojmov, ale aj miesto občianskeho práva v právnom systéme aj na území Slovenskej republiky. Dosah zmeny ekonomického, politického a sociálneho systému zameraného na transformáciu hospodárstva a politického režimu sme v podmienkach Slovenskej republiky mohli pozorovať naposledy v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Lazar uvádza, že tieto zmeny sa prejavili aj v sfére majetkovoprávných vzťahov tovarovo-peňažnej povahy, ako aj osobných a osobnomajetkových vzťahov.⁸

7 LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné (1). Všeobecná časť, rodinné právo, vecné práva, dedičské právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2018, 726 s.

8 CIRÁK, J. a kol.: *Občianske právo: všeobecná časť*. 1. vyd. Šamorín: Heuréka, 2008, 359 s.; CIRÁK, J. a kol.: *Občianske právo: obecná časť*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing, 2008, 359 s.; FICOVÁ, S. a kol.: *Občianske právo procesné: základné konanie*. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK. Oddelenie edičnej a vydavateľskej činnosti, 2008, 438 s.; GANDŽALOVÁ, D. – NOTA, J.: *Základy občianskeho procesného práva*. 1. vyd. Brno: Akademie Sting, o. p. s., soukromá vysoká škola, 2011, 153 s.; GREŠKOVÁ, K. a kol.: *Repetitórium civilného procesného práva*. 1. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2017, 231 s.; LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné (1) : všeobecná časť : rodinné právo : vecné práva : dedičské právo*. 1. vyd. Bratislava : Iura edition, 2010, 715 s.; LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné (1). Všeobecná časť, rodinné právo, vecné práva, dedičské právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2018, 726 s.; ŠTEVČEK, M. A. kol.: *Civilné právo procesné: základné konanie a správne súdnictvo*. 3. vyd. Žilina: Eurokódex, 2014, 760 s.; ŠTEVČEK, M. A. kol.: *Civilné právo procesné: základné konanie a správne súdnictvo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2013, 752 s.; VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 637 s.; VOJČÍK, P. a kol. *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR, 2010.; VOJČÍK, P. a kol.: *Právo duševného vlastníctva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012.

Zmeny občianskeho práva s ohľadom na rozvoj digitalizácie je možné sledovať tak v rovine občianskeho práva hmotného, ako i procesného. Normatívne akty Európskej únie upravujúce oblasť digitalizácie majú takisto výrazný dosah pri dotváraní slovenskej občianskoprávnej úpravy. Európska únia prijala viaceré strategické dokumenty a normatívne právne akty, ktoré regulujú osobné údaje, autorské právo alebo elektronizáciu vybraných právnych oblastí.

Cieľom tohto príspevku je priniesť odborné pojednávanie o transformácii občianskeho práva Slovenskej republiky, ku ktorému dochádza v dôsledku digitalizácie. Rešpektujúc ustálenú systematiku občianskeho práva, sa v prvej časti zameriame na normy občianskeho práva hmotného, pričom osobitnú pozornosť budeme venovať všeobecnej časti občianskeho práva, dedičskému právu a právu duševného vlastníctva. Výber uvedených oblastí je daný skutočnosťou, že práve v týchto oblastiach občianskeho práva sme identifikovali najvýraznejší dosah digitalizácie na normotvorbu. Následne sa v druhej časti tohto príspevku sústredíme na dosah digitalizácie na oblasť občianskeho práva procesného.

1. Občianske právo hmotné v ére digitalizácie

Občianske právo predstavuje právne odvetvie súkromného práva, ktoré všeobecne upravuje majetkové a s nimi súvisiace osobné a osobnomajetkové vzťahy, pričom subjekty týchto vzťahov majú v právnej rovine rovnaké postavenie a dispozičnú autonómiu.⁹ Základným prameňom občianskeho práva hmotného je zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (Občiansky zákonník). Občiansky zákonník treba vnímať ako *lex generalis* voči všetkým ostatným občianskoprávnym predpisom.¹⁰ Vo vzťahu k vecnej pôsobnosti Občiansky zákonník v § 1 ods. (2) vymedzuje, že upravuje majetkové vzťahy fyzických a právnických osôb, majetkové vzťahy medzi týmito osobami a štátom, ako aj vzťahy vyplývajúce z práva na ochranu osôb, pokiaľ tieto občianskoprávne vzťahy neupravujú iné zákony. Pod majetkové vzťahy, ktoré sú predmetom úpravy a ochrany podľa Občianskeho zákonníka, je možné subsumovať také spoločenské vzťahy, ktoré sa týkajú majetku a majetkových hodnôt, pričom

- » vznikajú medzi subjektmi s rovnakým právnym postavením (rovnosť subjektov), ktoré majú dispozičnú autonómiu a
- » nie sú predmetom právnej úpravy iných odvetví slovenského práva.

9 LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné (1) : všeobecná časť : rodinné právo : vecné práva : dedičské právo*. 1. vyd. Bratislava: Iura edition, 2010, 715 s.

10 VOJČÍK, P. a kol.: *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR, 2010.

Odborná literatúra medzi tieto vzťahy radí napríklad vlastnícke vzťahy, vzťahy týkajúce sa disponovania majetkom, odplatné poskytovanie prác a výkonov a pod.¹¹ Je potrebné prízvukovať, že nie všetky majetkové vzťahy sú upravené normami občianskeho práva a veľká skupina majetkových vzťahov je predmetom úpravy iných odvetví slovenského práva (napríklad obchodného práva alebo pracovného práva).

Zo zákonného vymedzenia vecnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka je ďalej možné vyvodiť, že občianske právo obsahuje aj právne normy, ktoré upravujú (regulujú) osobné a osobnostné vzťahy, ktoré súvisia s ochranou ľudskej osobnosti a vznikajú najmä z výsledkov duševnej činnosti. V aplikačnej praxi je možné identifikovať veľkú skupinu spoločenských vzťahov, ktoré majú osobnomajetkový charakter:

- » autorské práva a vzťahy im príbuzné,
- » právne vzťahy zo zlepšovacích návrhov,
- » právne vzťahy vzťahujúce sa k vynálezom,
- » právne vzťahy vzťahujúce sa k ochranným známkam,
- » právne vzťahy vzťahujúce sa k dizajnu,
- » právne vzťahy vzťahujúce sa k novým odrodám rastlín,
- » právne vzťahy vzťahujúce sa k topografiám polovodičových výrobkov.

Vo vzťahu k osobnomajetkovým vzťahom je potrebné uviesť, že tieto vzťahy sú upravené mimo ustanovení Občianskeho zákonníka, a to v osobitných zákonoch. Teória občianskeho práva zaraďuje uvedenú množinu právnych noriem do oblasti práva duševného vlastníctva.

- » Občianske právo sa skladá z nasledovných častí:
- » všeobecnú časť,
- » vecné právo,
- » rodinné právo,
- » dedičské právo,
- » záväzkové právo a
- » právo duševného vlastníctva.

11 LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné (1). Všeobecná časť, rodinné právo, vecné práva, dedičské právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2018, 726 s.

Dosah digitalizácie je možné sledovať takmer vo všetkých uvedených oblastiach, avšak s nejednotnou intenzitou. Detailné zastrešenie dosahu na všetky inštitúty občianskeho práva hmotného by si vyžadovalo samostatnú vedeckú monografiu. V tomto príspevku sa preto sústredíme na inštitúty, ktoré majú najužší dosah na každodenný život občana, a to na ochranu osobnosti a na právny úkon. Výber týchto dvoch inštitútov odôvodňujeme skutočnosťou, že v dôsledku digitalizácie sa vytvorilo prakticky paralelné prostredie ku každodennému reálnemu svetu, a to digitálny svet. Výber inštitút, ktorým je ochrana osobnosti, je determinovaný fenoménom sociálnych sietí, ktoré výrazne rozšírili diapazón možného porušenia alebo ohrozenia práva na ochranu osobnosti. Výber inštitútu právneho úkonu daný skutočnosťou, že v digitálnom prostredí fyzické osoby i právnické osoby vykonávajú čoraz väčší počet právnych úkonov, preto považujeme fókus na tento inštitút za potrebný a odôvodnený.

Ochrana osobnosti

Základná právna ochrana prejavov osobnej povahy v občianskom práve je zakotvená v § 11 Občianskeho zákonníka, v zmysle ktorého sem zaraďujeme ochranu:

- » telesnej integrity,
- » osobnej slobody,
- » občianskej cti,
- » ľudskej dôstojnosti,
- » prejavu osobnosti zachytenej na určitom hmotnom nosiči,
- » zvukové a obrazové záznamy alebo iné prejavy osobnej povahy,
- » mena fyzickej osoby alebo názvu (obchodného mena) právnickej osoby.

Zásada ochrany prejavov osobnej povahy je ustanovená v § 12 Občianskeho zákonníka, podľa ktorého písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy sa smú vyhotoviť alebo použiť len s jej privolením.

Nové formy komunikačných technológií a médií (obzvlášť sociálnych sietí) vytvorili rozsiahle možnosti pre tvorbu a uverejňovanie rôznych foriem snímok, záznamov a prejavov osobnej povahy. Na druhej strane, čím je digitalizácia viac prítomná v našom živote, tým vznikajú širšie možnosti na porušovanie nášho práva na ochranu osobnosti. Rozvojom vedy a techniky sa výrazne rozšíril diapazón možného porušenia alebo ohrozenia práva

na ochranu osobnosti. Dominantnou témou v súčasnosti je otázka ochrany osobnosti na internete s osobitným dôrazom na sociálne siete. Je zjavné, že ochrana súkromia v digitálnom svete je ruka v ruke spojená s ochranou osobných údajov. Významným krokom v tejto oblasti bolo prijatie reformy ochrany osobných údajov s cieľom prispôbiť pravidlá ochrany údajov súčasnému, najmä digitálnemu, rozvoju spoločnosti. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES poskytuje viac práv a zintenzívňuje už existujúce právo ľudí na ochranu svojich údajov (napríklad právo na zabudnutie, právo na prenositeľnosť osobných údajov, právo na obmedzenie spracovania, právo na prístup k osobným údajom, právo na opravu, právo na informácie o osobných údajoch). Zásada transparentnosti je hlavnou zásadou práv a väčšinou odkazuje na jasnú, jednoduchú komunikáciu a informovanie dotknutých osôb. Na druhej strane, práva vytvárajú nové povinnosti pre subjekty zhromažďujúce alebo spracúvajúce údaje.

Nie je pochýb o tom, že výzvy a požiadavky, ktoré sa kladú na ochranu osobnosti, sa pri ďalšom vývoji technológií zvýšia. Preto je potrebné poznamenať, že tak, ako sa rozvoj digitalizácie a informatizácie spoločnosti nezastaví, aj zlepšovanie systémov ochrany ľudskej dôstojnosti bude naďalej napredovať. Aktuálne na vývoj v digitálnom svete najviac reagovala reforma ochrany údajov prijatá v rámci Európskej únie, ktorá sa snaží reagovať na výzvy a vývoj digitálneho trhu a dosiahnuť bezpečný voľný pohyb údajov. Sociálne siete sú fenomén technologického vývoja, ktorého sa dotýka aj všeobecné nariadenie, pričom diskutovanou témou ostávajú údaje tzv. osobitnej kategórie a následky ich dobrovoľného zverejnenia na sociálnych sieťach samotným užívateľom.

Právny úkon

Aplikačná prax si často neuvedomuje, že právny úkon je jedna z najvýznamnejších skutočností, s ktorou objektívne právo spája vznik, zmenu alebo zánik (rovnako aj zrušenie) práv a povinností.¹² Občiansky zákonník vymedzuje v § 34 právny úkon ako prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú. Dané vymedzenie právneho úkonu obsahuje jeho podstatné znaky, ktorými sú: prejav vôle, zameranie prejavu vôle, uznanie prejavu vôle právnym poriadkom a právne následky (vznik, zmena a zánik práv a povinností).

12 VOJČÍK, P. a kol.: *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR, 2010.

Podľa § 35 ods. (1) Občianskeho zákonníka sa prejav vôle môže urobiť konaním alebo opomenutím; môže sa stať výslovnne alebo iným spôsobom nezbudzujúcim pochybnosti o tom, čo chcel účastník právneho vzťahu prejavíť. Právne úkony vyjadrené slovami treba vykladať nielen podľa ich jazykového vyjadrenia, ale tiež podľa vôle toho, kto právny úkon urobil, ak táto vôľa nie je v rozpore s jazykovým prejavom. Právne úkony vyjadrené inak než slovami sa vykladajú podľa toho, čo spôsob ich vyjadrenia obvykle znamená. Pritom sa prihliada na vôľu toho, kto právny úkon urobil, a chráni sa dobromyseľnosť toho, komu bol právny úkon určený.

Právne úkony možno teda urobiť konaním (komisívne úkony) alebo opomenutím konania (omisívne úkony). Literatúra delí komisívne právne úkony na dve podskupiny, menovite na výslovné právne úkony a konkludentné právne úkony.¹³ Pri výslovných právnych úkonoch občianske právo nepredpisuje vyjadrovací prostriedok, avšak vo všeobecnosti je možné pod túto kategóriu subsumovať právne úkony realizované ľudskou rečou alebo písomným prejavom. V občianskom práve platí, že pokiaľ zákon nepredpisuje písomnú formu prejavu vôle, je možné právny úkon realizovať aj ústnym prejavom. Vo vzťahu k digitalizácii je potrebné uviesť, že podľa literatúry možno písomnú formu zachovať listinou, listom, elektronickými prostriedkami.¹⁴ Rozmach digitalizácie rozširuje diapazón písomného prejavu o nové možnosti, ktoré sa stávajú bežnou súčasťou spoločenského a hospodárskeho života; príkladmo uvádzame dokumenty podpísané zaručeným elektronickým podpisom, alebo úkony vykonané prostredníctvom elektronickej pošty.

Pri konkludentnom právnom úkone je prejav vôle uskutočnený inak, ako výslovným prejavom. V spoločenskej a hospodárskej praxi je možné identifikovať čoraz častejšie používanie technických prostriedkov, ktoré priamo súvisia s rozvojom digitalizácie a modernizáciou spoločnosti. V tejto súvislosti odborná literatúra upozorňuje na menej obvyklé alebo priam neobvyklé spôsoby prejavu vôle, a to prostredníctvom platobných kariet, bankomatov a pod. Vo všeobecnosti sú považované za novú kategóriu konkludentných právnych úkonov.¹⁵

Vo vzťahu k právnemu úkonu je ďalej dôležité poznamenať, že ak právny úkon nebol urobený vo forme, ktorú vyžaduje zákon alebo dohoda účastníkov,

13 VOJČÍK, P. a kol.: *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR, 2010.

14 VOJČÍK, P. a kol.: *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR, 2010.

15 VOJČÍK, P. a kol.: *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR, 2010.

je neplatný. Občiansky zákonník v tejto súvislosti v § 40 ustanovuje, že písomne uzavretá dohoda sa môže zmeniť alebo zrušiť iba písomne. Písomný právny úkon je platný, ak je podpísaný konajúcou osobou; ak právny úkon robia viaceré osoby, nemusia byť ich podpisy na tej istej listine, ibaže právny predpis ustanovuje inak. Podpis sa môže nahradiť mechanickými prostriedkami v prípadoch, keď je to obvyklé. V súvislosti s písomnou formou literatúra uvádza, že písomná forma je dodržaná, ak:

- » text právneho úkonu podpíše konajúca osoba;
- » text právneho úkonu je podpísaný mechanickými prostriedkami (napríklad odtlačok pečiatky podpisu osoby) v prípadoch, keď je to obvyklé vzhľadom na právne tradície a zaužívaný právny styk;
- » sa právny úkon urobil telegraficky, ďalekopisom alebo elektronickými prostriedkami (napríklad na počítači), ak je jednoznačne zachytený obsah právneho úkonu a určená konajúca osoba;
- » obsah právneho úkonu je zachytený v úradnej zápisnici;
- » konajúci, ktorý nie je schopný čítať a písať, je schopný sa oboznámiť s textom a obsahom právneho úkonu pomocou prístrojov alebo špeciálnych pomôcok, alebo prostredníctvom inej osoby, ktorú si zvolí, za predpokladu, že je schopný vlastnoručne podpísať listinu.¹⁶

Pri dodržiavaní písomnej formy právneho úkonu je rozhodujúcim prvkom podpis konajúcej osoby. Občiansky zákonník vo všeobecnosti nevyžaduje formu osvedčeného, tzn. notárom alebo inak overeného, podpisu, to však neznamená, že osobitná legislatíva nemôže klásť uvedenú podmienku. Dosah digitalizácie je možné sledovať aj pri podpisovaní právnych úkonov. Inštitút elektronického podpisu je v podmienkach Slovenskej republiky upravený v osobitnom predpise, ktorým je zákon č. 272/2016 Z. z. o dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o dôveryhodných službách). Zákon o dôveryhodných službách upravuje podmienky poskytovania dôveryhodných služieb, povinnosti poskytovateľov dôveryhodných služieb, pôsobnosť Národného bezpečnostného úradu v oblasti dôveryhodných služieb a sankcie za porušenie povinností podľa osobitného predpisu a tohto zákona. Zákon o dôveryhodných službách má dôležité postavenie vo vzťahu k podpore prenikania digitalizácie do spoločenského a hospodárskeho života, a to posilnením dôvery

.....

16 VOJČÍK, P. a kol.: *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR, 2010.

pri elektronických transakciách na vnútornom európskom trhu vytvorením spoločného základu pre bezpečné elektronické interakcie medzi občanmi, podnikmi a orgánmi verejnej správy, čím sa zvýši účinnosť verejných a súkromných on-line služieb, elektronického podnikania a elektronického obchodu v Európskej únii.

Zákon o dôveryhodných službách nahradil dovtedy platný zákon č. 215/2002 Z. z. o elektronickom podpise a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon č. 215/2002 Z. z.), a to najmä so zámerom dosiahnuť súlad vnútroštátneho právneho poriadku s nariadením Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 910/2014 zo dňa 23. júla 2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES (nariadenie eIDAS). Vo vzťahu k už neplatnému zákonu č. 215/2002 je nutné podotknúť, že ten zaviedol do právneho poriadku Slovenskej republiky nové pojmy a inštitúty (elektronický podpis, elektronická pečať, zaručený elektronický podpis, zaručená elektronická pečať, časová pečiatka, certifikačná autorita, produkty pre elektronický podpis a pod.), definoval podmienky ich používania, povinnosti certifikačných autorít ako poskytovateľov služieb, technické a bezpečnostné požiadavky na používané systémy a zariadenia, ktoré konkretizoval vo vykonávacích predpisoch vydaných Národným bezpečnostným úradom.

Vo vzťahu k predmetu príspevku je potrebné uviesť, že pojem elektronický podpis je vymedzený nariadením eIDAS, a to najmä za účelom harmonizácie právnej úpravy medzi členskými štátmi. Nariadenie eIDAS definuje niekoľko typov elektronických podpisov podľa úrovne bezpečnosti: elektronický podpis, zdokonalený elektronický podpis, zdokonalený elektronický podpis založený na kvalifikovanom certifikáte a kvalifikovaný elektronický podpis. Z pohľadu nariadenia eIDAS ponúka kvalifikovaný elektronický podpis najvyššiu úroveň bezpečnosti – elektronický podpis vyhotovený osobou s údajmi na vyhotovenie elektronického podpisu (súkromný kľúč), ktoré sa nachádzajú v zariadení na vyhotovenie kvalifikovaného elektronického podpisu (QSCD), pre ktorú bol vydaný kvalifikovaný certifikát obsahujúci súvisiace údaje na validáciu elektronického podpisu (verejný kľúč), identitu tejto osoby (podpisovateľ) a osoby zodpovednej za vydanie tohto certifikátu (poskytovateľ kvalifikovanej dôveryhodnej služby vyhotovovania a overovania certifikátov). Iba kvalifikovanému elektronickému podpisu priznáva nariadenie eIDAS, bez potreby ďalšieho skúmania, rovnocenný právny účinok s vlastnoručným podpisom a tento elektronický podpis musí byť uznávaný vo všetkých členských štátoch.

Ako je uvedené v nariadení eIDAS, pri kvalifikovanej elektronickej pečati platí domnienka integrity dát a správnosti pôvodu týchto dát, s ktorými je

kvalifikovaná elektronická pečať spojená. Certifikát pre elektronickú pečať možno vydať iba právnickej osobe. Elektronické pečate by mali slúžiť ako dôkaz toho, že elektronický dokument vydala určitá právnická osoba, a ďalej poskytovať istotu o pôvode a integrite dokumentu. Elektronické pečate môžu byť zo svojej podstaty použité pre automatické zapečatenie dokumentov elektronickou pečaťou. Ich najväčšie použitie v súvislosti s automatickým zapečatením sa predpokladá tam, kde je nutné preukázať pôvod a integritu dokumentu, napr. v prípade výpisu z informačných systémov, doručenký pre odosielanie a doručovanie údajov kvalifikovanej elektronickej doručovacej služby pre registrované zásielky atď. V týchto prípadoch by sa mala použiť najmä kvalifikovaná elektronická pečať.

Úpravou terminológie sa mení v slovenskej legislatíve zavedený pojem „zaručený elektronický podpis“ na pojem „kvalifikovaný elektronický podpis“, pričom postup technickej realizácie ostáva zachovaný a dopĺňa sa o ďalšiu možnosť, kedy kvalifikovaní poskytovatelia dôveryhodných služieb spracujú údaje na vyhotovenie kvalifikovaného elektronického podpisu v mene podpisovateľa môžu údaje na vyhotovenie kvalifikovaného elektronického podpisu rozmnožiť len pre účely zálohovania. Právne účinky takéhoto podpisu upravené v § 40 ods. (4) a (5) Občianskeho zákonníka ostávajú zachované. Obdobne, úpravou terminológie sa mení aj pojem „zaručená elektronická pečať“ na pojem „kvalifikovaná elektronická pečať“ a pojem „časová pečiatka“ na „kvalifikovaná elektronická časová pečiatka“. Písomná forma právneho úkonu je zachovaná vždy, ak je právny úkon urobený elektronickými prostriedkami podpísaný zaručeným elektronickým podpisom alebo zaručenou elektronickou pečaťou. Na právne úkony uskutočnené elektronickými prostriedkami, podpísané zaručeným elektronickým podpisom alebo zaručenou elektronickou pečaťou a opatrené časovou pečiatkou sa osvedčenie pravosti podpisu nevyžaduje.

Z vyššie uvedeného pojednávania o dosahu digitalizácie na právne úkony vyplýva, že v Občianskom zákonníku je možné jednoznačne identifikovať prvky, ktoré reagujú na technologický pokrok, a to konkrétne pri úprave písomnej formy právneho úkonu. V zmysle platnej právnej úpravy je možné považovať zaručený elektronický podpis za plnohodnotnú alternatívu tradičného podpisu. Digitalizácia tak výrazne prispela k pružnosti realizácie právnych úkonov.

Po priblížení dosahu digitalizácie na inštitút právneho úkonu v občianskom práve sa v ďalšom texte zameriame na nadväzujúci inštitút zmluvy v občianskom práve.

2. Občianske právo procesné v ére digitalizácie

Občianske právo procesné je odvetvím slovenského práva, ktoré napomáha súdnej ochrane subjektívnych práv, ktoré zabezpečujú odvetvia súkromného práva a správneho práva. Občianske právo procesné upravuje postup súdu a ďalších subjektov konania tak, aby bola zabezpečená ochrana práv a oprávnených záujmov účastníkov, ako aj výchova v oblasti zachovávanía zákonov.

Na Slovensku bol dlho základným procesným kódexom Občiansky súdny poriadok z roku 1963, ktorý bol v platnosti do 1. júla 2016, kedy ho nahradili tri nové procesné kódexy:

- » Civilný sporový poriadok,
- » Civilný mimosporový poriadok,
- » Správny súdny poriadok.

Vzájomný vzťah troch nových kódexov vyplýva z § 2 Civilného súdneho poriadku. V zmysle uvedeného ustanovenia sa postupuje podľa Civilného sporového poriadku, ak je daná právomoc súdu, pokiaľ Civilný mimosporový poriadok, Správny súdny poriadok alebo iný zákon neustanovuje inak. Pre úplnosť uvádzame, že okrem uvedených troch kódexov sú normy občianskeho práva procesného ustanovené aj v iných právnych predpisoch vnútroštátneho práva, ako aj európskeho a medzinárodného práva.

Zámerom tejto časti predkladanej príspevku je priblížiť dosah rozvoja vedy a techniky na oblasť občianskeho práva procesného. Súčasná digitálna revolúcia má potenciál zásadne zmeniť spoločnosť, hospodárstvo a pracovné prostredie a priniesť dlhodobé výhody pre hospodársky rast a kvalitu života s vplyvom na všetky odvetvia hospodárstva, čím sa zmení náš spôsob života, práce a komunikácie. Rozvoj spoločnosti a masívny nástup digitalizácie má svoj badateľný dosah aj v rovine občianskeho práva procesného, a to najmä v komunikácii medzi súdom a subjektmi konania, tzn. pri doručovaní súdnych písomností.

Komunikácia medzi súdom a subjektmi konania sa zabezpečuje prostredníctvom doručovania písomností. V občianskom práve má doručovanie osobitný význam, nakoľko sa na okamih doručenia viažu lehoty na vykonanie procesných úkonov. Doručovanie písomností v rovine občianskeho práva je primárne upravené v § 105 Civilného sporového poriadku. Vo vzťahu k sledovanej problematike doručovania písomností poukazujeme na osobitný prínos zákona č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon

o e-Governmente), ktorý upravuje, okrem iného, doručovanie písomností do elektronickej schránky. V zmysle uvedeného zákona sa elektronická schránka zriaďuje orgánu verejnej moci, právnickej osobe, fyzickej osobe, fyzickej osobe – podnikateľovi, subjektu medzinárodného práva, organizačnej zložke a tým, o ktorých to ustanoví osobitný predpis. V prípade orgánov verejnej moci, právnických osôb a organizačných zložiek dochádza súčasne so zriadením elektronickej schránky aj k jej aktivácii. V prípade fyzickej osoby a fyzickej osoby – podnikateľa dochádza k aktivácii elektronickej schránky až na základe žiadosti majiteľa elektronickej schránky. Uvedené má veľký význam pre doručovanie písomností v rovine občianskeho práva procesného, nakoľko právnickým osobám a verejným orgánom sa doručujú písomnosti do elektronickej schránky, pokiaľ nebolo možné písomnosť doručiť na pojednávaní alebo pri inom úkone súdu. Fyzickým osobám sa písomnosti doručujú do elektronickej schránky len v prípade, ak ju majú aktivovanú. Rozvoj digitalizácie sa tiež prejavil pri doručovaní písomností na elektronicnú adresu (e-mail). Podmienkou doručovania je žiadosť strany o doručenie písomnosti na elektronicnú adresu.¹⁷

Z vyššie uvedeného pojednania je možné vyvodit' záver, že vďaka digitalizácii sa výrazne uľahčilo a urýchlilo doručovanie písomností v rovine občianskeho práva procesného. Súčasne je však potrebné podotknúť, že mnohé právnické osoby si doteraz plne neuvedomili dosah právnej úpravy týkajúcej sa doručovania písomností v civilnom konaní, a preto často dochádza k oneskorenej reakcii z titulu uplynutia lehoty.

Záver

Ako sme uviedli vyššie, rozvoj technológií a ich prienik do každodenného života si vyžiadali adekvátne úpravy a doplnenia ustanovení občianskeho práva. Rozvoj vedy a techniky výrazne urýchlil hospodársky život.

V rovine občianskeho práva hmotného sme sa bližšie venovali jeho dvom inštitútom, a to ochrane osobnosti a právneho úkonu. Vo vzťahu k inštitútu ochrany osobnosti sme dospeli k zisteniu, že dominantnou témou v súčasnosti je otázka ochrany osobnosti na internete s osobitným dôrazom na sociálne siete. Pozitívne hodnotíme prijatie reformy ochrany osobných údajov s cieľom prispôbiť pravidlá ochrany údajov súčasnému, najmä digitálnemu, rozvoju spoločnosti. Pri skúmaní dosahu digitalizácie na inštitút právneho úkonu sme došli k záveru, že v Občianskom zákonníku je možné jednoznačne

17 Doručovanie na elektronicnú adresu je vylúčené v prípade písomností, ktoré majú byť doručené do vlastných rúk.

identifikovať prvky, ktoré reagujú na technologický pokrok, a to konkrétne pri úprave písomnej formy právneho úkonu. V zmysle platnej právnej úpravy je možné považovať zaručený elektronický podpis za plnohodnotnú alternatívu tradičného podpisu. Digitalizácia tak výrazne prispela k pružnosti realizácie právnych úkonov.

Vo vzťahu k občianskemu právu procesného je dosah digitalizácie užší. Pridanou hodnotou je však jednoznačne uľahčenie a urýchlenie doručovanie písomností v rovine občianskeho práva procesného. Súčasne je však potrebné podotknúť, že mnohé právnické osoby si doteraz plne neuvedomili dosah právnej úpravy týkajúcej sa doručovania písomností v civilnom konaní, a preto často dochádza k oneskorenej reakcii z titulu uplynutia lehoty.

Použitá literatúra

- CIRÁK, J. a kol.: *Občianske právo : všeobecná časť*. 1. vyd. Šamorín: Heuréka, 2008a, 359 s.
- CIRÁK, J. a kol.: *Občianske právo : obecná časť*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing, 2008 b, 359 s.
- FICOVÁ, S. a kol.: *Občianske právo procesné : základné konanie*. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK. Oddelenie edičnej a vydavateľskej činnosti, 2008, 438 s.
- GANDŽALOVÁ, D. – NOTA, J.: *Základy občianskeho procesného práva*. 1 vyd. Brno: Akademie Sting, o. p. s., soukromá vysoká škola, 2011, 153 s.
- GREŠKOVÁ, K. a kol.: *Repetitórium civilného procesného práva*. 1. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2017, 231 s.
- HORVÁTH, M.A. kol.: *Digitálna éra ako výzva pre občianske a pracovné právo v kontexte personálneho manažmentu*. Týn nad Vltavou: Nová Forma, 2021, 186 s.
- LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné (1) : všeobecná časť : rodinné právo : vecné práva : dedičské právo*. 1. vyd. Bratislava: Iura edition, 2010, 715 s.
- LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné (1). Všeobecná časť, rodinné právo, vecné práva, dedičské právo*). 2. dopl. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2018, 726 s.
- MASUDA, Y.: *The information Society*. Institute for the Information Society, Suzuki Bidg. 7 F. Tokyo, Japan, 1980.
- RUI PORAT, M.: *The Information Economy: Sources and Method for MEasuring the Primary Information Sector*. U.S. Department of Commerce / Office of telecommunication. Washington D.C. 1977.
- ŠTEVČEK, M.A. kol.: *Civilné právo procesné : základné konanie a správne súdnictvo*. 3. vyd. Žilina: Eurokódex, 2014, 760 s.
- ŠTEVČEK, M.A. kol.: *Civilné právo procesné : základné konanie a správne súdnictvo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2013, 752 s.

VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012 b, 637 s.

VOJČÍK, P. a kol.: *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR, 2010.

VOJČÍK, P. a kol.: *Právo duševného vlastníctva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012a.

Právne predpisy

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

Zákon č. 272/2016 Z. z. o dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente)

Kontakt

JUDr. PhDr. Ing. Marian Horváth, Ph.D.

Katedra súkromno-právnych disciplín

Fakulta práva Janka Jesenského

Vysoká škola Danubius

e-mail: marian.horvath@vsdanubius.sk

K formovaniu slovenskej zahraničnej politiky a diplomacie

To shaping slovak foreign policy and diplomacy

**Kristína KRÁLIKOVÁ
Vlasta TIBENSKÁ
Jozef KRÁLIK**

Motto

„Vyrástli sme z úzkych národných nohavíc. Aby sme nezostali nahí, je samozrejme, že sa obliekame do väčších. Nadnárodných. I keď najlepšie v rovnakých farbách, rovnakého strihu a kvality. Aj to je globalizácia...“

Jozef Králik

The motto

"We grew out of narrow national pants. In order not to stay naked, it goes without saying that we dress in larger ones. Transnational. Although best in the same colors, the same cut and quality. That's globalisation..."

Jozef Králik

Abstrakt: Diplomacia je jedným z významných prostriedkov realizácie zahraničnej politiky štátu. Jej úlohou je chrániť predovšetkým vlastné národno-štátne záujmy v medzinárodnom prostredí. Paralelne sa spolupodieľa aj na vytváraní vonkajších predpokladov podmieňujúcich spôsob riešenia otázok súvisiacich s vnútorným rozvojom štátu. Význam kvalitného výkonu diplomacie vzrastá vzhľadom na čoraz vyššiu dynamiku, čoraz väčšiu členitosť a zložitosť medzinárodných vzťahov. Problém racionálneho mierového usmerňovania medzinárodnej politiky tvorenej zahraničnými politikami jednotlivých štátov sveta sa súčasne stáva otázkou súvisiacou s existenčným problémom ľudstva. Riešeniu tohto problému môže pomôcť aj slovenská diplomacia. Príspevok heslovito prezentuje proces formovania modernej slovenskej diplomacie, diplomaticky realizovaný zánik Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, problém súboja o suverenitu Slovenska, rozvíjania diplomatických aktivít Slovenskej republiky, dimenzie diplomacie a jej európsky rozmer.

Kľúčové slová: medzinárodné vzťahy, Slovenská republika, zahraničná politika, diplomacia, Európska únia

Abstract: Diplomacy is one of the important means of implementing the state's foreign policy. Its role is to protect, above all, its own national and national interests in an international environment. In parallel, it also supports the creation of external assumptions on how to deal with issues related to the internal development of the state. The importance of quality diplomacy is growing in view of the increasing dynamics, increasing rugosity and complexity of international relations. At the same time, the problem of rational peaceful guidance of international policy, made up of foreign policies of individual countries of the world, is becoming an issue related to humanity's existential problem. Slovak diplomacy can also help solve this problem. The contribution sloganvito presents the process of shaping modern Slovak diplomacy, the diplomatically implemented demise of the Czech and Slovak Federative Republic, the problem of the battle for the sovereignty of Slovakia, the development of diplomatic activities of the Slovak Republic, the dimension of diplomacy and its European dimension.

Keywords: international relations, Slovak Republic, foreign policy, diplomacy, European Union

Úvod

Jedným z rozhodujúcich atribútov suverenity a nezávislosti ľubovoľného štátu je jeho samostatná zahraničná politika.¹ Jej cieľom je chrániť nielen národno-štátne záujmy, ale vytvárať vonkajšie predpoklady pri riešení otázok vnútorného rozvoju štátu.² Práve efektívna realizácia zahraničnej politiky Slovenskej republiky (ďalej len SR) po 1. januári 1993 umožnila Slovensku vstúpiť do 21. storočia v polohe štátu, ktorého aktivity z pohľadu zahraničnej politiky a diplomatickej služby sú neprehradiateľné. Úspešná realizácia funkcií štátu v zahraničnej oblasti, riešenie strategických a taktických úloh politiky Slovenska na medzinárodnej úrovni závisí od spôsobu a metód fungovania Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. Dnes vystupuje, ako výkonný orgán, ktorý zodpovedá za efektivitu a efektívnosť realizácie zahraničnej politiky, tak ako ju formuluje prezident SR. Svoju zahraničnú politiku realizuje aj cez zahraničné zastupiteľské úrady prostredníctvom diplomatov.

1 Podrobnejšie napr. KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: *Východiská ekonomickej gramotnosti II*. Brno : MSD, 2021, s. 13 an.

2 Porovnaj s DEJMEK, J.: *Diplomacie Československa*, I. díl: *Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918 – 1992)*. Praha : ACADEMIE, 2012, 320 s.

V podmienkach zvyšujúcej sa intenzity polarizácie mocenských záujmov dominantných svetových vodcov a nimi vedených štátnych útvarov, zreteľného rozširovania úrovne medzinárodných divergencií, a osobitne hraničných politických a vojenských kontroverzií vznikajúcich v inovovanom prostredí svetovej politiky odvodzovanej od objektívne prebiehajúcich geopolitických a spoločenských zmien, zvyšujú sa výrazne aj nároky a požiadavky na profesionálnu úroveň diplomatov. Sú to totiž práve výlučne či najmä vysoko kvalifikovaní, empatickí, patrioticky orientovaní a morálni diplomati, osobnosti, ktorí tvoria integrujúce molekuly tzv. *diplomatickej služby*. Z tohto dôvodu nadobúda potreba pochopenia zahraničnej politiky SR a vyjadrenia medzinárodných slovenských skúseností, nadobudnutých predovšetkým v období formovania a stabilizovania slovenskej diplomatickej služby mimoriadny význam.

K problému formovania modernej slovenskej diplomacie

Skutočnosťou je, že Slováci sú historicky starobylým slovanským národom. Ich štátnosť dokonca korení už v ranostredovekej kultúrnej Európe. Prvé, nominálne známe slovenské monarchistické štátne zriadenie patrilo štátnemu útvaru, označovanému ako Nitrianske kniežatstvo, ktorému vládol knieža Pribina. Tento, vo svojej dobe v podstate politicky zanedbateľný stredo-európsky staroslovanský štátik a jeho národ, Nitránia, však aj po integrácii do mocensky akceptovanejšej Veľkomoravskej ríše tiež prešiel, spolu s ňou, vlastným zlomovými obdobiami. Slováci sa napokon ocitli v Uhorskom kráľovstve, ktorého vrchnosť sa v závere jeho existencie dokonca priamo pokúšala o „vymazanie“ slovenského národa nielen z politickej, ale i etnickej mapy Európy. Rok 1989 bol v živote Slovákov a Čechov opäť historicky zlomovým. Avšak, v zásade ničím mimoriadnym. Pod formuláciou „*ničím mimoriadnym*“ je totiž potrebné mať na mysli nevyvrátiteľný fakt, že len v priebehu 20. storočia oba tieto slovanské národy, Slováci aj Česi, zažili niekoľko odlišných usporiadaní štátu, štátneho útvaru a jeho či štátneho a politického režimu, ktorého boli integrálnou a štátotvornou súčasťou. Cesta slovenského národa k súčasnosti viedla v 20. storočí od rakúsko-uhorskej monarchie k unitárnej buržoáznej československej demokratickej republike, k autoritatívnemu slovenskému štátu, k ľudovo-demokratickému a socialistickému štátno-politickému útvaru, k formálne federalizovanému česko-slovenskému štátu až napokon vyústila do jeho súčasnej autentickej demokratickej štátnosti. Skutočnosťou však je v súčasnosti prežívaná „oscilácia“ demokracie okolo problémov s oligarchickými prejavmi vládnutia presadzujúcimi sa čoraz nástojčivejšie aj v slovenskej spoločnosti.

Po ponorení sa do jednotlivých vývinových etáp európskej histórie možno zistiť, že na počiatku 20. storočia dominovala v Európe národná idea. Bola prioritou a motorom pohybu jednotlivých zložiek európskej spoločnosti. V polovici 20. storočia sa však už do popredia záujmu pretlačila otázka sociálna. Nuž, a na prelome prvých dvoch tisícročí nášho letopočtu sa nosnou témou a akcelerátorom spoločenského pohybu stala problematika občianskej slobody a jej prejavov a záruk. Tieto celoeurópske posuny sa odzrkadlili aj na živote obyvateľstva na Slovensku a v českých krajinách. Samozrejme iniciovali aj zmeny vo formovaní zahraničnej politiky nezávislého, či samostatného Slovenska. Aj keď spomenutá národná idea a jej presadzovanie „mimo optima“ do určitej miery ponúka vysvetlenie permanentného vzniku medzinárodnopolitických konfliktov, napriek tomu sociálna a občianska idea v určitých doktrínach ponúka iba čiastočné vysvetlenie pretrvávajúcich medzinárodných rozporov. Problémom sa javí aj v podstate nekritické presadzovanie liberálnych koncepcií do života spoločnosti, ktorých výsledkom je v zásade i nový *univerzalizmus*. Vlastne globalizácia, čiže univerzalizácia a ovládnutie všetkého života na planéte, vrátane účelového riadenia osudov ľudstva. Jeho vízií a budúcich osudov.

Vzhladom na čoraz vyššiu dynamiku, čoraz väčšiu členitosť a zložitosť medzinárodných vzťahov a usmerňujúcej ich medzinárodnej politiky tvorenej zahraničnými politikami jednotlivých štátov sveta, ak by sa mal nezainteresovaný, politicky nerozhľadený, čiže nekvalifikovaný subjekt aspoň pokúsiť racionálne sa zorientovať, nieto ešte rozhodovať v zákutiach sféry zahraničnej politiky, vrátane zahraničnej politiky Slovenska, zrejme by vlastnú angažovanosť do tohto typu politických vzťahov vylúčil. Avšak, iba nezorientovaný subjekt by sa vôbec nepokúšal v žiadnej z oblastí zahraničnej politiky angažovať. Aj táto politika má byť totiž uskutočňovaná výlučne v bytostnom národnom záujme, ktorý by sa však nikdy nemal výraznejšie odchyľovať od komplexu všeludských záujmov. Zahraničná politika je totiž veľmi špecifický atribút politiky, kde je potrebný nulový idealizmus a riadny pragmatizmus. Súčasťou mocenského potenciálu, premietajúceho sa i do zahraničnej politiky, sú aj nemerateľné hodnoty. Spôsob, akým došlo k rozdeleniu česko-slovenskej federácie naznačil to, že politické elity Slovenska a Česka boli v danom momente nielen rozumné, ale aj zodpovedné. Predovšetkým boli schopné svojim politickým manévrami vyhnúť sa rôznym potenciálnym krízam.

Rozpútanie I. svetovej vojny v lete 1914 vytvorilo pre Slovákov priaznivé politické podhubie a dalo neskôr podnet k akútnej revitalizácii vyhasínajúceho národného povedomia Slovákov. Aj v dôsledku šovinisticky presadzovanej maďarizácie nemaďarských národov Uhorska, a osobitne Slovákov, či sa to

niekomu páči, alebo nie, logicky došlo k vzniku „československého programu“. Samotný výsledok obrovského vojenského stretu dokonca priamo rozhodol o osude malých národov aj v strednej Európe. Pokračovanie v pôvodnej politike rakúsko-uhorskej monarchie voči jej národom bolo už nemysliteľné. Slovenská národná inteligencia a jej nová politika bola však dlhodobo v rozpakoch, akou cestou sa má slovenský národ vybrať v ústrety svojmu osudu, aj keď bola za rozpad Rakúsko-Uhorska. Napokon v zahraničnej politike uplatňovanej slovenskými politickými činiteľmi zvíťazila česko-slovenská orientácia Slovákov. Žiaľ, majúca už od svojich počiatkov vážne trhliny, ktoré napokon doviedli oba národy, Slovákov i Čechov, k úplnému osamostatneniu sa. Historicky sa v týchto súradniciach preslávili najmä gen. M. R. Štefánik a T. G. Masaryk. Ich osobnostný zväzok vyústil o.i. do národného spojenia na účelovo vytvorenej báze tzv. politického českoslovakizmu, o ktorý sa opierala činnosť predrepublikových i republikových inštitúcií. Významnú úlohu v podpore *Československej národnej rady* ako reprezentatívnej inštitúcie Slovákov a Čechov presadzujúcej na medzinárodnom fóre ideu česko-slovenskej štátnosti realizovateľnú po skončení I. svetovej vojny zohrávalo nielen diplomatické majstrovstvo gen. M. R. Štefánika, ale už aj existencia samostatnej československej armády. Postupne sa teda v roku 1918 naplnil cieľ spoločného antimonarchistického česko-slovenského zahraničného odboja, teda medzinárodné uznanie Československej národnej rady a neskôr i medzinárodné uznanie nového spoločného štátu Slovákov a Čechov. Jeho medzinárodno-politická akceptácia súvisela aj s premysleným personálnym zabezpečením mladej česko-slovenskej zahraničnej služby, diplomacie. Ani tá však nedokázala eliminovať agresívne diplomatické a vojenské aktivity hitlerovskej Veľkonemeckej ríše.³

Samotné Československo ponúklo svetu početne pomerne veľkú skupinu kvalifikovaných diplomatov, teda ľudí, ktorí svojim intelektom, pracovitosťou, vlastenectvom, morálnosťou a inými vlastnosťami zanechali svoj „škrabanec“ v dejinách ľudstva. Napríklad Milan Rastislav Štefánik je ukotvený v slovenskom podvedomí ako vojak, vedec a politik. Málokto však dnes doceňuje neodškriepiteľný fakt, že bol aj mimoriadne obratným diplomatom.⁴ K ďalším Slovákom, medzinárodne rešpektovaným a uznávaným diplomatom prvého rangu patrí Š. Osuský, J. Papánek, M. Hodža, V. Clementis, B. Chňoupek a iní.

3 Podrobnejšie pozri napr. PETEMKIN, V. P. a kol.: *Dějiny diplomacie. Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919 – 1939 III.* Praha : Svoboda, 1947, s. 467 – 483.

4 Porovnaj s DEJMEK, J., MICHÁLEK, S., NĚMEČEK, J.: *Diplomacie Československa.* II. díl: Biografický slovník československých diplomatů (1918 – 1992). Praha : ACADEMIE, 2013, 802 s.

K diplomatickému zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky

Po predchádzajúcom dynamickom, v mnohom spontánnom, neplánovom a hektickom vnútropolitickom vývoji v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike (ďalej len „ČSFR“) bol nakoniec Federálnym zhromaždením Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky prijatý *Ústavný zákon z 25. novembra 1992 o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky*. Týmto ústavnoprávnym aktom česko-slovenský zákonodarný zbor rozhodol, že zaniká ČSFR a jej nástupníckymi štátmi sú Česká republika a Slovenská republika. Uvedený ústavný zákon sa vlastne podieľal na *zмене politickej mapy Európy*. A to pokojnou cestou, v duchu Záverečného dokumentu Konferencie o európskej bezpečnosti a spolupráci v Európe, prijatého v roku 1975 na konferencii v Helsinkách.

Jedným z dôvodov zániku ČSFR, okrem iných politických okolností a príčin, bola aj neschopnosť dosiahnutia kompromisu v otázke formy budúceho štátoprávneho usporiadania a pohľadu na zahranično-politické smerovanie dovtedy spoločného štátoprávneho subjektu. Od počiatku bola jedným z nosných záujmov budúcej slovenskej zahraničnej politiky práve integrácia do tzv. západných štruktúr ekonomického, bezpečnostného, ale i politického charakteru. Predovšetkým do Organizácie Severoatlantickej zmluvy (ďalej len „NATO“) a Európskej únie (ďalej len „EÚ“) ako subjektov, ktoré proklamujú uprednostňovanie a využívanie predovšetkým *mäkšej sily*. Čiže *prioritu diplomacie* pred tzv. tvrdou silou, *vojenskou*. Pravdaže, toto tvrdenie je možné relativizovať vzhľadom na realitu.

Samozrejme, v prípade „rozpúšťania“ česko-slovenskej federácie bolo potrebné politicky zohľadňovať aj premisu, že novovznikajúci slovenský štát bude pre zabezpečenie svojej optimálnej budúcej existencie potrebovať vlastnú integrovanú a fungujúcu ekonomiku, a paralelne aj vonkajšiu medzinárodnú akceptáciu spojenú s požiadavkou garantovania štátnej bezpečnosti. Stále totiž platí, že vlastná štátnosť nie je len prázdna fráza. Štátnosť je aj nástrojom slúžiacim na zaistenie si primeraného vplyvu konkrétneho štátneho útvaru v aktuálnom medzinárodnom prostredí v súlade s najdôležitejšími civilizačnými hodnotami a logicky aj s vlastnými národnými záujmami. Naplnenie obsahu kritéria „vlastnej štátnosti“ znamená tiež požiadavku mať na realizáciu týchto zahraničnopolitických cieľov vybudovanú aj sústavu vlastnej *národnej diplomacie*. Vytvorený jej optimálne funkčný inštitucionálny, organizačný, materiálny, finančný, personálny a osobitne kadrový substrát. Pretože práve diplomacia je súčasťou politickej nadstavby ekonomickej základne štátu, ktorú môže sebe vlastnými nástrojmi reálne ovplyvňovať. Formovať, reformovať i deformovať. Diplomacia je de facto jedným z významných prostriedkov

realizácie zahraničnej politiky štátu a preto je nevyhnutné venovať jej personálnemu zabezpečeniu osobitnú pozornosť. Práve osobnostné parametre subjektov zapojených do rokovaní o pokojnom rozdelení česko-slovenského federatívneho štátu rozhodli o budúcom stave medzinárodných vzťahov v stredoeurópskom priestore.

Na okraj problému súboja o suverenitu Slovenska

Spoločensko-politické zmeny uskutočnené v priestore strednej Európy v závere 20. storočia, ukončenie tzv. studenej vojny a pád tzv. železnej opony sa prejavili aj v tom, že de facto po roku 1989 došlo k ukončeniu existencie, zrúteniu Zväzu sovietskych socialistických republík (ďalej len „ZSSR“), ktorého dôsledky sú citeľné v politických vzťahoch, ekonomických vzťahoch, kultúrnych vzťahoch i medzinárodných vzťahoch aj dnes. Dejiny tým totiž zavrhlí existenciu prvého socialistického štátu sveta, ktorý bol dovtedy jednou z dvojice medzinárodne rešpektovaných tzv. svetových supervelmocí. Na svetovú mocenskú scénu vystúpil znova už len staro-nový, jediný „svetovládca“, Spojené štáty americké (ďalej len „USA“), snažiaci sa účelovo prakticky len o sebe prospešný nový poriadok v medzinárodných vzťahoch, zvlášť ekonomických. Totiž, medzinárodný pomer síl sa transformoval a pro futuro bolo potrebné rátať aj s novými subjektmi medzinárodného práva, nástupníckymi štátmi po rozložení ZSSR, Juhoslávií i Československu. Zanikla Rada vzájomnej hospodárskej pomoci (ďalej len „RVHP“), združujúca socialisticky orientované a k nej pridružené štáty (napr. Fínsko) do kooperujúceho ekonomického celku. Rozpustená bola Organizácia Varšavskej zmluvy (ďalej len „OVZ“), ktorá predstavovala mohutnú vojenskú silu spojených armád väčšiny európskych socialistických štátov pod vedením ozbrojených síl ZSSR. Je potom zrejmé, ako sa menila pozícia a kde má v súčasnosti svoje miesto aj *slovenská diplomacia ako diplomacia suverénneho štátu*. Samozrejme, suverenitu štátu charakterizuje niekoľko podstatných znakov. Jedným a možno dnes už iba jediným z rozhodujúcich znakov štátnej suverenity je jeho *zahraničná politika*, ktorá predstavuje určitý sumár konsenzuálne stanovených cieľov a krokov, pomocou ktorých takýto štát presadzuje svoje záujmy v zahraničí.

Úspešnosť presadzovania štátnych záujmov je podmienená rôznymi, niekedy až skutočne protirečivými faktormi. Ich spektrum prechádza „farebnosťou“ od *zdatnosti zahraničnej služby*, čiže predovšetkým *diplomatickej služby*, cez *vnútropolitickú stabilitu* až po *poznatie procesov*, ktorými prechádza svet, región a pod. Nezanedbateľným faktorom presadzovania tuzemskej zahraničnej politiky je prirodzene aj *geografický štatút Slovenska*, jeho plošná veľkosť, poloha s ním susediacich štátov, ako aj ich tzv. geopoliticko-hodnotová orientácia.

Pre tuzemskú zahraničnú politiku práve geopolitické postavenie Slovenska v strede Európy predurčuje smerovanie jej orientácie. Orientácia, kvantita a kvalita realizovaných zahranično-politických aktivít štátu nielen reprezentuje v ňom panujúci politický režim, ale plní sprostredkovane tiež významnú vnútropolitickú úlohu. Na jednej strane by preto Slovensko a jeho diplomacia malo primeranými metódami spájať jestvujúce medzinárodné záujmy do silnejúceho a zjednocujúceho sa zahraničnopolitického prúdu EÚ, ale na druhej strane súčasne aj stavať tzv. mosty porozumenia medzi štátno-politickými protipólmi a ich nositeľmi. Osobitne dôležité je prehodnotenie vzťahov k Ruskej federácii (ďalej len „RF“) a Čínskej ľudovej republike (ďalej len „ČLR“), ku ktorým sa začína prikláňať myslené kyvadlo váh ekonomickej, vojenskej a politickej sily budúcnosti. Surovinová svetová superveľmoc, RF, spolu s personálnou svetovou superveľmocou, ČLR, môžu totiž aj v prípade realizovania výlučne zisťnej konvergencie vlastných záujmov vytvoriť jadro dlhodobej udržateľnosti stavu budúceho sveta. Slovenská zahraničná politika musí s takýmto vývinom reálne rátať a tento stav využiť aj vo svoj vlastný prospech v záujme zabezpečenia blaha života slovenského národa. Veď práve *zahraničná politika a diplomatická služba je odrazom domácej politiky*. Preto možno pozorovať, že v pomerne krátkej histórii Slovenska dochádzalo k obrovským programovým výkyvom v zameraní jej zahraničnopolitických záujmov, cieľov a výsledkov.

V roku 2018 sa v kruhoch slovenskej spoločnosti oficiálne pripomenulo štvrtstoročie vzniku SR a s ňou aj *25. rokov existencie slovenskej diplomacie*. Samozrejme, slovenskej autentickej, oficiálnej a inštitucionalizovanej diplomacie.

Po rozdelení ČSFR k 1. januáru 1993 medzinárodné prostredie nemalo o Slovensku, jeho histórii, kultúre a jeho vnútropolitickom vývoji dostatok relevantných, pravdivých a neskreslených informácií. To bolo neblahé dedičstvo česko-slovenskej štátnosti. V súvislosti s týmto faktom vznikla tiež obava z možnej politickej izolácie Slovenska od „ostatného civilizovaného“ sveta. V tom čase totiž Slovensko zápasilo s nedostatkom kvalifikovaných odborníkov, teda ľudských zdrojov v zahraničnopolitickej oblasti, diplomacie. Na mape Európy sa Slovensko zaradilo k malým štátom, ktorých životný záujem stál práve na potrebe zabezpečenia „dobrej“, čiže vzájomne výhodnej medzinárodnej spolupráce s ich najbližším geografickým okolím. Hoci prioritnými *záujmami zahraničnej politiky SR bolo zabezpečiť bezproblémový vstup SR na medzinárodnú scénu, dosiahnuť medzinárodné uznanie a nadviazať bilaterálne vzťahy so susednými štátmi, stať sa partnerom vyspelých demokratických krajín a dosiahnuť členstvo v rozhodujúcich inštitúciách*

a integračných štruktúrach západného sveta, bolo zložité až nemožné postupovať pri uskutočňovaní týchto krokov vždy iba vyvážené. V uvedenom období Vláda SR koordinovala *zahraničnú politiku krajiny* s prezidentom republiky a Národnou radou SR. Vychádzalo sa z predpokladu, že čím je štát menší, tým väčšími bude úspešnosť jeho zahraničnej politiky závisieť od jeho vnútornej občianskej súdržnosti a jej previazanosti s orgánmi fungujúcej štátnej moci.

Po vzniku SR sa pomerne úspešne rozbehol proces aktivizácie a dynamizácie systému slovenskej *diplomacie*. SR zaslala diplomatickú nótu jednotlivým krajinám sveta, v ktorej oznámila vznik samostatnej SR ku dňu 1. 1. 1993 na základe ústavného zákona o zániku ČSFR. Nóta vychádzala z Deklarácie Národnej rady SR o zvrchovanosti SR a zdôrazňovala, že SR sa bude vo vnútornej, ako aj v zahraničnej politike riadiť hodnotami vlastnými pre politické systémy demokratických štátov. Išlo predovšetkým o ústavno-právne kótovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám, o prioritu zásady pluralitnej demokracie v živote spoločnosti, o budovanie právneho štátu a o garantovanie práv národnostných menšín.

Vláda SR sa zaviazala na medzinárodnej scéne dodržiavať pravidlá medzinárodného práva, ciele a zásady Charty Organizácie Spojených národov (ďalej len „OSN“), helsinského Záverečného aktu či ďalších medzinárodných politických a právnych dokumentov. Deklarovala záujem o participácii na procese odzbrojenia, ako aj na posilňovaní medzinárodnej dôvery a stability na multilaterálnom a bilaterálnom základe. V nóte SR prehlásila a uznala, ako nástupnícky štát, vlastnú viazanosť mnohostrannými a dvojstrannými zmluvami, ktoré boli signované jej predchodcom, ČSFR, ako aj prevzatie svojho podielu finančných záväzkov voči tretím krajinám i medzinárodným organizáciám. V závere SR požiadala o *uznanie SR* ako samostatného štátu.

K diplomatickým aktivitám Slovenskej republiky

Zintenzívnená diplomatická aktivita po vzniku SR priniesla úspech. Spočíval v tom, že jednotlivé štáty uznali SR rýchlo a bezproblémovo. SR sa stala plnoprávnou súčasťou rodiny nezávislých štátov sveta a bezprostredne odo dňa 1. 1. 1993 začala uplatňovať svoje právo vysielat' a prijímať *diplomatických zástupcov*, ako aj *zriaďovať diplomatické misie*.

Od počiatku existencie SR sa krajina stala účastníckym štátom Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe. Dňa 19. 1. 1993 sa SR stala právoplatným členom OSN a 30. 6. 1993 sa stala členom Rady Európy a dňa 4. 10. 1993 došlo k podpísaniu Európskej dohody o pridružení s Európskymi spoločenstvami. SR sa podarilo už v prvom roku svojej existencie získať široké medzinárodné

uznanie a členstvo v tých najdôležitejších medzinárodných organizáciách. Celkom rýchlo nadobudla taký istý medzinárodný štatút a postavenie, aký mali jej susedné štáty.

V *zahraničnej politike* sa však Slovensku nepodarilo vyhnúť viacerým chybám, ktoré vyplývali z nevyprofilovanosti slovenskej politickej scény, z nedostatku skúseností novovybudovanej štátnej správy, ako aj zo slabého inštitucionálneho zabezpečenia politiky novovzniknutého štátu.

SR musela totiž pri kladení základov svojej zahraničnej politiky a zároveň aj diplomatickej a konzulárnej služby čeliť mnohým hlavným výzvam. *Ako v novovzniknutom štáte dosiahnuť medzinárodné diplomatické uznanie štátu. Ako vybudovať inštitucionálne zabezpečenie zahraničnej politiky. Ako sformulovať program.* Mnoho štátov sveta štátoprávne novokoncipovanú SR medzinárodne, t. j. diplomaticky uznalo pomerne rýchlo. Predovšetkým preto, že sa defederalizovaná SR prihlásila k politickému a právnomu nástupníctvu po predvojnovom Československu a nie k vojrovej Sr (1939 – 1945). Jedným z rukolapných dôkazov, že prezieravá česko-slovenská *zahraničná politika* mala vo svojej dobe významné miesto pri formovaní najskôr spoločného federatívneho štátu, a neskôr i dvoch suverénnych národných štátov, bolo neustále posilňovanie jej medzinárodno-právneho postavenia.

Na Slovensku bol v decembri 1989 zradený *Odbor medzinárodných vzťahov Úradu vlády SR*, ktorý sa mal v okruhu svojej pôsobnosti zaoberať zahraničnou politikou Slovenska, vlastne *diplomaciou*. Avšak hlavnou úlohou vtedajšej slovenskej vlády tzv. národného porozumenia bolo predovšetkým usporiadanie slobodných volieb do zastupiteľských zborov, ktorá mala z politického aspektu jasnú prednosť pred procesom potenciálne politicky urýchľovaného medzinárodného etablovania SR. Tejto zahraničnopolitickej prezentácii Slovenska a zintenzívneniu aktivít smerujúcich Slovákov k vlastnej štátnej samostatnosti výrazne pomohlo zriadenie Ministerstva medzinárodných vzťahov SR samostatným zákonom.

Prijatím ústavného zákona č. 556/1990 Zb. sa pre SR zvýšila šanca rozvíjať autentickú zahraničnú politiku a možnosť zapojenia sa do medzinárodných vzťahov. Avšak, napriek vyvíjanému politickému úsiliu o aspoň relatívne autonómnu prezentáciu SR navonok, t. j. na medzinárodnom fóre, „slovenská“ zahraničná politika zostala v kompetencii resp. pôsobnosti federácie. Koncepcia štruktúry diplomatickej praxe neustále stála na ustálenom systéme obyčajov, tradícií a pravidiel diplomatickej komunikácie. Na týchto pravidlách sa logicky začala budovať tiež autonómna, autentická *diplomacia SR*, ktorá aj v súčasnosti funguje na základe ustanovení *Viedenského dohovoru o diplomatických vzťahoch 1961 a Viedenského dohovoru o konzulárnych vzťahoch 1963.*

Skutočnosťou je však v súčasnosti nezanedbateľný, pritom nie vždy pozitívny vplyv príslušných orgánov EÚ na mieru funkčnosti a autonómnosti činnosti slovenského diplomatického zboru, ktorá je usmerňovaná prostredníctvom normatívnych správnych aktov a iných záväzných opatrení príslušného rezortného ministerstva, vydávaných v súlade s právnymi aktmi EÚ.

Dnes je *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky* ústredným orgánom štátnej správy SR pre oblasť zahraničnej politiky a vzťahov Slovenska k ostatným štátom a medzinárodným organizáciám. Bolo zriadené zákonom č. 347/1990 Zb. pod pôvodným názvom *Ministerstvo medzinárodných vzťahov Slovenskej republiky*. Následne zákonom č. 453/1992 Z.z. bolo premenované na *Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky* a zákonom č. 287/2012 Z. z. bolo premenované na súčasný názov.

Diplomatickí pracovníci

Diplomacia je produktom politiky uskutočňovanej vo vzťahu k zahraničiu v štáte aktuálne vládnucou politickou mocou. Táto vládnuca moc transponuje svoje vlastné záujmy do sféry vnútroštátnych aj medzinárodných vzťahov. Medzinárodné vzťahy a vlastnú zahraničnú politiku formuje a presadzuje do každodenného života spoločnosti prostredníctvom orgánov určených na výkon diplomacie, ktorú realizujú diplomati. Spoločenstvo diplomatov každého štátu preto predstavuje profesijne systemizovaný a hierarchicky učlenený špecifický súbor fyzických osôb, ktoré musia, majú, alebo by mali spĺňať náročné osobnostné a iné kritériá.⁵ Aké podmienky má predovšetkým spĺňať diplomat? Diskusia o tom, aký má byť *diplomat*, je vlastne súčasťou dejín ľudstva a dejín diplomacie. Takúto otázku si kladlo aj novovznikajúce slovenské ministerstvo pre zahraničné záležitosti, ktoré hľadalo vhodné kádre pre *diplomatické služby*. Keďže SR musela v historicky krátkom čase vybudovať novú, vlastnú zahraničnú službu, ktorá sa v tom čase zväčšia opierala takmer výlučne iba o slovenské kádre, ktoré pôvodne pracovali na česko-slovenskom federálnom ministerstve zahraničných vecí, výkon diplomatických aktivít slovenskými diplomatmi bol jednoznačne poznačený touto skutočnosťou. Samozrejme, aj keď požiadavky kladené na týchto diplomatických a konzulárnych reprezentantov Slovenska v zahraničí boli teoreticky značne náročné, v prvých rokoch existencie diplomatických služieb SR sa do radov diplomatov a konzulov dostávali aj „nudzové osoby“. Tie sa grupovali napr. z radov odborníkov, bývalých československých expertov pôsobiacich mimo diplomatického a konzulárneho zastúpenia bývalého Československa. V diplomatických a konzulárnych

5 Pozri napr. TÓTH, E.: *Protokol a etiketa v diplomacii a obchode*. Bratislava: THB, 1994, s. 25 an.

službách SR sa tak ocitli i osoby, ktoré nemali s diplomaciou nič spoločné. Tak sa napr. ako titulár v Madride ocitol veterinárny lekár, pôsobiaci pôvodne v rozvojových krajinách. Pretože napr. ovládal španielsky jazyk, keďže výkon jeho odbornej praxe v rámci rozvojovej pomoci resp. veterinárno-medicínskej práce bol pôvodne situovaný na Kubu. Od diplomata sa však vždy očakávala *prirodená inteligencia, konkurencieschopnosť, vzdelanosť, lojálnosť, morálnosť, takt, skromnosť, zdržanlivosť, patriotizmus a opatrnosť ku kritike*.⁶

V diplomatických službách sa však predsa len osvedčili aj mnohí diplomati, ktorí boli zaradení do procesu zahraničného pôsobenia z iných profesijných oblastí, pričom svojou osobnou váhou výrazne pomohli SR pri etablovaní sa v systéme medzinárodných vzťahov a obhajovaní národných a národnoštátnych záujmov. Do tohto okruhu možno zaradiť titulárov napr. *Romana Paldana, Antona Hykischa, Jána Vilikovského, Ábela Krála, Františka Lipku, Juraja Hraška, Matúša Kučeru, Zdenku Kramplovú*, ale i obchodných diplomatov *Miroslava Mečára, Ludovíta Tótha* a pod.

K dimenzii diplomacie

Diplomacia ako historicky vyprofilovaná sofistikovaná odborná činnosť i ako umenie vhodne vyjednávať či ako rečnícke majstrovstvo presvedčať je realizovaná v mnohých oblastiach. Spektrum diplomatických aktivít má preto rozličné dimenzie. Diplomaciu možno teda vnútorne diferencovať, i keď táto štrukturalizácia diplomacie nie je „diplomatmi – puristami“, teoretikmi ani praktikmi všeobecne prijímaná. Podstatné je, že moderná slovenská národná diplomacia prezentovala pred svetom už od svojho vzniku v podstate nezamazateľný vklad do budovania slovenskej štátnosti, ba pomerne výrazne sa podieľala aj na obnovovaní procesu národného obrodovania Slovenska v 90. rokoch 20. storočia. Od svojich začiatkov bola schopná ako prijímať informácie o vonkajšom prostredí, tak aj na požadovanej úrovni spracovávať a analyzovať informácie o vonkajšom prostredí. Tejto absorpcii informácií pomohlo urýchľovanie zvyšovania kvalifikačných parametrov personálneho aparátu diplomatickej služby. Diplomatickí pracovníci pôsobiaci na slovenských zahraničných veľvyslanectvách či iných zahraničných misiách naplňali a stále plnia úlohy v rôznych oblastiach resp. dimenziách. Konkrétne ide o dimenziu:

- a) politickú,
- b) obchodno-ekonomickú,

6 Podrobnejšie pozri v diele KRÁLIK, J.: *Kariérny diplomat*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, 473 s.

- c) kultúrno-humanitárnu,
- d) konzulárnu,
- e) vojenskú a
- f) policajno-bezpečnostnú.

Všetky tieto dimenzie diplomacie vo svojej nerozbornej jednote a vzájomnej previazanosti inštitucionálne integruje a navonok prezentuje organizačný substrát a od neho odvodený personálny káder diplomatického zastupiteľstva, politicky jednotne hájaceho záujmy vysielajúceho štátu v prijímacom štáte alebo v medzinárodnej organizácii, pre ktorú bol ustanovený.

Politická dimenzia diplomacie

Na úseku *politickej dimenzii* diplomatickí pracovníci na zastupiteľských úradoch plnia úlohy na úseku:

- » *analyticko-spravodajskom*. Ide o získavanie, analyzovanie a odosielanie informácií, ktoré sú relevantné z hľadiska politických záujmov vysielajúceho štátu. Diplomatické misie sú totiž *zdrojom informácií*, ktoré majú z hľadiska špecifických potrieb štátnikov osobitnú *pridanú hodnotu* spočívajúcu v tom, že diplomatické misie, resp. diplomati pôsobiaci na zastupiteľských úradoch v zahraničí, na rozdiel od štátnikov, *pôsobia v prostredí prijímajúceho štátu permanentne a dlhodobo*, dôverne poznajú miestnu politickú a spoločenskú klímu, ale zároveň majú aj špecifické odborné znalosti, čo im umožňuje správne *pochopiť* a interpretovať získané informácie o vývoji v hostiteľskej krajine, ktoré poskytnú orgánom domovského štátu na vytvorenie komplexného obrazu o aktuálnej politickej situácii.
- » *politicko-negociačnom*. Ide o realizáciu rokovaní na rozličných diplomatických úrovniach, ktorých predmetom môžu byť rôzne otázky politických vzťahov medzi štátmi. Pracovníci diplomatickej misie sa aktívne podieľajú na rokovaníach o medzinárodných zmluvách a dohodách, upravujúcich podmienky spolupráce štátov v rôznych politických oblastiach.
- » *reprezentačno-propagačnom*. Ide o budovanie pozitívneho obrazu vysielajúceho štátu v hostiteľskej krajine za účelom zvyšovania jeho politickej prestíže, alebo získania podpory pre konkrétne zahraničnopolitické kroky. Môžu sa plniť aktívne (reprezentačné pôsobenie medzi miestnym obyvateľstvom, účasť na prednáškach, akademických diskusiách, odborných

seminároch, vedeckých konferenciách) alebo pasívne (prevzatie záštity nad rôznymi spoločenskými, odbornými podujatiami).

Obchodno-ekonomická dimenzia diplomacie

Súčasná slovenská diplomacia sa zameriava na aktívne presadzovanie obchodno-ekonomických záujmov SR. Význam ekonomickej dimenzie diplomacie sa pritom zvyšuje celosvetovo. Ekonomická dimenzia diplomacie SR zahŕňa politicko-ekonomickú agendu, ktorá sa zameriava na presadzovanie hospodárskych záujmov štátu prostredníctvom vytvárania vhodného politicko-legislatívneho rámca najmä formou uzatvárania medzinárodných hospodárskych dohôd s inými štátmi. V prípade komerčných aktivít, ako sú podpora exportu (vývozu) a zahraničných investícií, sa kladie dôraz predovšetkým na bilaterálnu dimenziu hospodárskej diplomacie, pretože realizácia proexportných úloh na úrovni EÚ by s ohľadom na charakter multilaterálnej diplomacie nebola v určitých reláciách najefektívnejšia a mohla by byť ťažko predstaviteľná.

Kultúrno-humanitárna dimenzia diplomacie

Zložkou diplomacie SR je aj kultúrno-humanitárna dimenzia. Ide predovšetkým o sprostredkovanie informácií o kultúre, histórii, zvykoch, tradíciách, systéme hodnôt a ideí domovského štátu v hostiteľskej krajine. Môže ísť o rozličné ciele od jednoduchého zviditeľňovania sa vysielajúceho štátu prostredníctvom kultúry, cez podporu priateľských vzťahov až po vývoz kultúry z dôvodu záujmového získania sympatií domorodého obyvateľstva a jeho podpory pre vlastné politické ciele. Mimoriadne dôležitý je v súčasnosti tiež ekonomický rozmer kultúrnej diplomacie. Ide o realizáciu podujatí za účelom podpory hospodárskych záujmov štátu. V takomto duchu ťažisko slovenskej kultúrnej prezentácie je zamerané na propagáciu SR ako atraktívnej dovolenkovej destinácie s cieľom podporiť aktívny cestovný ruch.

Vojenská dimenzia diplomacie

Vojenská diplomacia je ďalšou, tradičnou formou pôsobenia diplomatov na zahraničných veľvyslanectvách. Táto dimenzia sa špecializuje na obrannú a vojensko-bezpečnostnú zložku. Preto aj formy a metódy používané vojenskými diplomatmi majú svoje špecifiká. Vojenská diplomacia bola v minulosti ťažko oddeliteľná od diplomacie, pretože vojenstvo a obrana boli organickou súčasťou systému mocenských nástrojov každého panovníka resp. hlavy štátu. Vojenskú diplomáciu vykonávajú prídelenci obrany (vojenský atašé), ktorí sú

kmeňovými pracovníkmi ozbrojených síl resp. ministerstva obrany vysielajúceho štátu. Ich agendu tvorí všetko, čo je akýmkoľvek spôsobom spojené s obranou, ozbrojenými silami, alebo prípadnou spoluprácou ozbrojených zložiek prijímacieho a vysielacieho štátu. Vojenský diplomati sú vysielaní do zahraničia na účely plnenia rôznych úloh a z tohto dôvodu ich diplomatické hodnoty a úrovne akreditácie nie sú vždy rovnaké.

Konzulárna dimenzia diplomacie

V konzulárnej agende sa plnia úlohy spojené s podporou a asistenciou občanom vysielacieho štátu pohybujúcich sa v zahraničí, ktoré sú s činnosťou konzulárnej služby asociované dodnes. Konzulárni úradníci v zahraničí pôsobia na konzulárnych zastúpeniach, ktoré spravidla organizačne podliehajú ministerstvu zahraničných vecí a z formálneho hľadiska ich možno rozdeliť na generálne konzuláty, konzuláty, vicekonzuláty a konzulárne zastupiteľstvá resp. honorárne konzuláty.

Základné konzulárne funkcie sú vymedzené v čl. 5 Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch 1963. Vymedzenie kompetencií konzulárnych úradov v súčasnej diplomatickej praxi možno vnímať ako funkcie konzulárnych úradov, ktoré možno rozdeliť na funkcie realizované vo vzťahu k vlastným občanom a funkcie realizované vo vzťahu k občanom cudzieho štátu. Čiže konzulárny úradník je teda v istom zmysle *tvárou* cudzieho zastupiteľského úradu, ktorý svojím konaním spoluvytvára celkový obraz o domovskej krajine v očiach zahraničnej verejnosti.

Policajno-bezpečnostná dimenzia diplomacie

Túto dimenziu diplomacie možno považovať za najmladšiu avšak dynamicky sa rozvíjajúcu. Spočíva napr. v realizovaní a sprostredkovaní policajno-operatívnych, policajno-pátracích a policajno-negociačných aktivít uskuutočňovaných policajnými pridelencami, vysielanými vysielacím štátom do prijímacieho štátu.

K sieti slovenských diplomatických zastúpení

Po vzniku samostatného Slovenska, zahraničná služba začala fungovať v rámci *zdedených alebo dohodnutých* priestorov zastupiteľských úradov. K 1. 1. 1993 mala SR kreovaných 58 svojich vlastných zastupiteľských úradov. Z tohto počtu bolo 52 veľvyslanectiev, 3 stále misie a 3 konzuláty. Početnosť diplomatických zastúpení i konzulárnych úradov je však najmä z ekonomických dôvodov predmetom rozširovania, alebo zužovania. V dlhodobom horizonte

sa ako ekonomicky efektívne javí využívanie výhod inštitútu „prenajatej diplomatickej služby“. Jej podstata spočíva vo využívaní aparátu cudzej zahraničnej misie politicky spriazneného štátu pre vlastné národno-štátne záujmy a účely na základe bilaterálnej alebo multilaterálnej medzinárodnej dohody. Smerovanie, efektívnosť a reálnosť tejto vízie spoločného diplomatického zastúpenia členských štátov EÚ v zahraničí môže prezentovať EÚ už v najbližšom období. Pravda, pokiaľ si jej jednotlivé členské štáty osvoja úlohy vyplývajúce zo spoločnej euro-zahričnej politiky, vyhovujúcej však všetkým členom tohto heterogénneho štátno-politického zoskupenia a národným záujmom všetkých európskych etník.

Zriadenie zahraničných diplomatických úradov je dynamický proces, ktorý SR rieši operatívne podľa potreby, ale aj podľa finančných možností. Treba si uvedomiť, že sieť zastupiteľských úradov SR v zahraničí je *jedným z nástrojov dosahovania zahraničnopolitických cieľov SR*. Zahraničná služba doteraz svojimi výkonmi prispela k etablovaniu SR ako rešpektovaného subjektu svetového medzinárodného spoločenstva a aktívneho člena medzinárodných organizácií. Diplomatická služba SR sa pomerne aktívne podieľa na riešení výziev európskeho i globálneho zahraničnopolitického vývoja. Presadzovala pritom dosiaľ iba reálne politické, bezpečnostné a ekonomické záujmy SR a pomerne efektívne rozvíjala aj bilaterálne vzťahy s inými členskými štátmi EÚ i tzv. tretími štátmi.

K európskej dimenzii diplomacie

Spoločný záujem EÚ a jej členských štátov by mal byť už od jej vzniku nevyvráteným faktom, každodennou samozrejmosťou. Je to v záujme zabezpečenia bezpečnosti európskych národov a ich ochrany pred novými hrozbami.⁷ Aj zapojenie Slovenska do projektu EÚ je možné vnímať ako rozhodujúci faktor zaistenia slovenských národných záujmov. Nemožno však bez obáv hľadať na premenu politického systému, ktorého tendenciou je zužovanie národných záujmov na štátny záujem a ten na tzv. *bezpečnostný záujem krajiny*. Či táto cesta je správna, ukáže sa v budúcnosti.

Možno preto už v súčasnosti reálne uvažovať v dimenziách, že *slovenská zahraničná politika* sa vzdala svojich špecifik a stala sa iba súčasťou akejsi šedej zóny presadzovania fiktívnych *záujmov* tzv. *velkých hráčov EÚ vo svete*. Aká je efektivita súčasnej spoločnej zahraničnej politiky EÚ? Ak jej základom je iba deklarovaná jednota krajín EÚ „v myslení a konaní“, to potom naozaj nestačí!

7 VARGA, J.: Bezpečnostná politika Európskej únie v boji proti kybernetickému terorizmu. In: *Slovensko a Európska únia: poučenia a možnosti*. Brno: MSD, 2017, s. 104 an.

Neslúži táto proklamácia v súčasnosti, a to nie iba náhodou, k presadzovaniu *zahraničnopolitických záujmov USA vo vzťahu k RF, k Bielorusku a k Číne?*

Zdá sa pochybné, že zo strategického hľadiska je zatiaľ naozaj vhodné opierať sa výlučne iba o bezpečnostno-politickú platformu NATO ako bezpečnostného garanta v Európe.⁸ Otázkou tiež je, či sa multilaterálna agenda EÚ skutočne „spravodlivo“ opiera o rovnocenne vyvážené záujmy jej jednotlivých členov. Otázok o situácii v oblasti bezpečnosti EÚ a ňou jej členskými štátmi poskytovaných zárukách adresovaných existujúcej byrokracii EÚ je čoraz viac, odpovedí však čoraz menej. Čo robiť, ak nie je možné dosiahnuť dohodu v rámci EÚ? Ako chrániť vlastné slovenské národné záujmy a záujmy svojej ekonomiky v súlade alebo proti záujmom EÚ?⁹ Odpovede na tieto aktuálne otázky prinesie zrejme už blízka budúcnosť EÚ. Ako sa vraví, čas (možno) všetko vyrieši. Len aby už pre európske národy nebolo príliš neskoro!¹⁰

Záver

Slovenská diplomacia svojimi skutkami a činnosťou potvrdila, že realizácia zahraničnej politiky a naplňovanie národných a národnoštátnych záujmov bolo jej neoddeliteľnou súčasťou, v ktorej sa prelínali pozitíva s negatívami.¹¹ Ved' žiadne dejiny sa nevytvárajú výkrikmi, dupaním a rôznymi, neraz prázdny gestami. Dejiny sa „robia“ a formujú výlučne skutkami, ktoré sú súčasťou každodenného občianskeho života. Slovenská zahraničná politika a diplomatická služba preto reaguje na vnútroštátne potreby a vonkajšie výzvy. Niekedy včas, inokedy neskoro. Niekedy autenticky, inokedy podľa naoktrojovaného vzoru. Nesporné však je, že by bolo vhodné, aby naozaj plnila predovšetkým úlohy, ktoré si vyžadujú národnoštátne záujmy Slovenska. Štátu, ktorý sa v poslednom období zmieta v dynamických premenách politického systému. Je potrebné, aby Slovensko v týchto premenách *nestratilo možnosť účinnej participácie na formovaní bezpečného, mierového sveta, aby dostatočne efektívne čelilo netradičným výzvam a primerane prispievalo k rozumnému šíreniu univerzálnych myšlienok i hodnôt demokracie.*

8 Pozri napr. KRÁLIK, J. – VARGA, J. – KRÁLIKOVÁ, K.: *V aréne Európskej únie: záverečná správa o riešení vedeckého grantu VEIGA č. 5/2017 „Možné vývojové tendencie politických, ekonomických, právnych a sociálnych vzťahov v Európskej únii roku 2017“*. Brno: MSD, 2018, 149 s.

9 Pozri KOVÁCS, T. – KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: K problému využitia konzulárnych služieb v imigračnom procese. In: *Sociální média v oblasti řízení lidských zdrojů III*. Uherské Hradiště: Akademie krízového řízení a managementu, 2020, s. 49 – 78.

10 KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: K perspektíve udržateľnosti Európskej únie. In: *Európska únia: otázky, výkričníky a hľadanie odpovedí*. Brno: MSD, 2020, s. 19 – 45.

11 Porovnaj KRÁLIK, J.: *Letokruhy diplomacie. Tri tisícročia rastu a krpatenia*. Bratislava: IURA EDITION, s. 378 an.

Použitá literatúra

- DEJMEK, J.: *Diplomacie Československa*, I. díl: *Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918 – 1992)*. Praha: ACADEMIE, 2012, 320 s.
- DEJMEK, J., MICHÁLEK, S., NĚMEČEK, J.: *Diplomacie Československa*. II. díl: *Biografický slovník československých diplomatů (1918 – 1992)*. Praha: ACADEMIE, 2013, 802 s.
- KOVÁCS, T. – KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: K problému využitia konzulárnych služieb v imigračnom procese. In: *Sociální média v oblasti řízení lidských zdrojů III*. Uherské Hradiště: Akademie krízového řízení a managementu, 2020, 204 s.
- KRÁLIK, J.: *Letokruhy diplomacie. Tri tisícročia rastu a krpatenia*. Bratislava: IURA EDITION, 521 s.
- KRÁLIK, J.: *Kariérny diplomat*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, 473 s.
- KRÁLIK, J. – VARGA, J. – KRÁLIKOVÁ, K.: *V aréne Európskej únie: záverečná správa o riešení vedeckého grantu VEIGA č. 5/2017 „Možné vývojové tendencie politických, ekonomických, právnych a sociálnych vzťahov v Európskej únii roku 2017“*. Brno: MSD, 2018, 149 s.
- KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: K perspektíve udržateľnosti Európskej únie. In: *Európska únia: otázky, výkričníky a hľadanie odpovedí*. Brno: MSD, 2020, 186 s.
- KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: *Východiská ekonomickej gramotnosti II*. Brno: MSD, 2021, 119 s.
- PETEMKIN, V. P. a kol.: *Dějiny diplomacie. Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919 – 1939 III*. Praha: Svoboda, 1947, 640 s.
- TÓTH, L.: *Protokol a etiketa v diplomacii a obchode*. Bratislava: THB, 1994, 150 s.
- VARGA, J.: Bezpečnostná politika Európskej únie v boji proti kybernetickému terorizmu. In: *Slovensko a Európska únia: poučenia a možnosti*. Brno: MSD, 2017, 238 s.

Kontakt

pplk. doc. PhDr. Ing. Bc. Kristína Králiková, PhD., MBA

Akadémia Policajného zboru

Katedra správneho práva

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e-mail: kristina.kralikova@minv.sk

PaedDr. Vlasta Tibenská

Vysoká škola Danubius

Fakulta práva Janka Jesenského

Richterova 1171

925 21 Sládkovičovo

prof. JUDr. Jozef Králik, CSc., MBA

Vysoká škola Danubius

Fakulta práva Janka Jesenského

Richterova 1171

925 21 Sládkovičovo

e-mail: prof. kralik@gmail.com

Vydržanie vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam v minulosti a v súčasnosti

Endurance of real estate ownership in the history and present

Zlatica Poláček Tureková

Abstrakt: Problematika právneho inštitútu vydržania (usucapio) siaha až do rímskych dejín. Už samotné rímske právo chcelo dosiahnuť právnu istotu pre toho, kto má vec (res) v dlhodobu v držbe. Tento právny inštitút aj v rámci československých a slovenských dejín prešiel svojim vývojom. V určitom období sa považoval za archaický právny inštitút, ktorý by sa v rámci nadobúdania vlastníckeho práva nemal využívať. Nové nadobudnutie vlastníckeho práva vydržaním priniesla novela k Civilnému mimosporovému poriadku a to zákon č. 68/2021 Z. z., ktorý zároveň zrušil aj § 63 Notárskeho poriadku. Teda došlo k úplnému vyňatiu vydržania z činnosti notárov a to od 01. 05. 2021 a presunu rozhodovania o vydržaní na príslušné súdy.

Kľúčové slová: Vydržanie, vlastníctvo, rímske právo, história, notári, držba

Abstract: The issue of the legal institute of endurance (usucapio) dates back to Roman history. Roman law itself wanted to achieve legal certainty for the person in possession of the case (res) for a long time. This legal institute also underwent its development within the framework of Czechoslovak and Slovak history. For a period, it was considered an archaic legal institute that should not be used in the acquisition of property rights. The new acquisition of ownership by perseverance was brought about by the amendment to the Civil Procedure Code, namely Act no. 68/2021 Coll., Which also repealed § 63 of the Notarial Code. Thus, there was a complete exclusion of endurance from the activities of notaries, from 01. 05. 2021 and the transfer of endurance decisions to the competent courts.

Keywords: Institute of endurance, ownership, Roman history, Notary, possession

ÚVOD

Inštitút vydržania právne upravený v súčasnosti v § 134 Občianskeho zákonníka je tu od nepamäti. Je pravda, že ak niekto mal v dobromyseľnej držbe hnutelnú alebo nehnuteľnú vec mohol ju v zákonom stanovenej lehote a po splnení ďalších hmotnoprávných podmienok upravených zákonom vydržať. V aplikačnej praxi sa ale najmä pri nehnuteľnostiach stávalo, že notár vydal Osvedčenie o vydržaní a následne sa „objavil“ potencionálny zákonný vlastník. Čiže dochádzalo k zneužívaniu tohto právneho inštitútu. Práve problémy na ktoré poukázala pri tomto právnom inštitúte aplikačná prax donútili zákonodarcu, aby novelizoval nielen zákon č. 323/1993 Z. z. o notároch a notárskej činnosti (ďalej len „Notársky poriadok“) ale aj samotný Občiansky mimosporový poriadok. A práve od 01.05.2021 došlo zákonom č. 68/2021 Z. z. (čo je novela k Občianskeho mimosporového poriadku ako aj k Notárskemu poriadku) k úplnému vyňatiu vydržania z činnosti notárov a presun tejto problematiky na príslušné súdy. Čiže v skratke povedané došlo od 01.05.2021 k presunu právomocí z notárov na súdy.

Historický exkurz vývoja právneho inštitútu vydržania

Pri právnom inštitúte vydržania (*lat. usucapio*) keď siahneme v rámci historického exkurzu do rímskych dejín, tak je na mieste potrebné uviesť, že ide o nadobudnutie vlastníckeho práva užívaním, čiže vychádzalo sa z myšlienky, že rímsky občan sa mal o danú vec starať ako keby bol jej vlastník aj napriek tomu, že ju mal len v dobromyseľnej držbe. Rímske právo malo záujem na tom, aby vlastnícke právo mal ten, kto má vec aj dlhodobo v držbe, teda aby nedochádzalo k oddelovaniu držby veci a vlastníckeho práva.¹²

Samotnú úpravu vydržania sme mohli nájsť už v Zákone dvanástich tabúl (*lat. Lex duodecim tabularum*). Pričom v pôvodnom znení Zákona XII. tabúl bol zrejme použitý termín **usus auctoritas**, ktorý naznačuje, že išlo o skoršiu formu vydržania, ktorá nie je identická s neskorším inštitútom **usucapio**. Väčšina romanistov sa stotožňuje s názorom Diosdiho, ktorý uvádzal, že „*usus auctoritas*“ bolo pôvodne ustanovenie dôkazového práva – skutočné a pokračujúce užívanie veci zbavovalo držiteľa povinnosti preukazovať titul nadobudnutia veci. Týmto spôsobom *usus auctoritas* vykonávala funkciu neskoršieho *usucapio*. Pôvodne však nebol dôraz kladený na získanie vlastníctva, ale na zbavenie povinnosti predložiť dôkaz. Túto myšlienku možno nájsť aj u Cicera.¹³

12 REBRO, K., BLAHO P.: *Rímske právo*. 4. vydanie. Bratislava: Iura edition, 2010, s. 276.

13 DIÓDI G.: *Ownership in Ancient and Preclassical Roman Law*. Budapešť: Akadémia Kiadó, 1970, s. 90.

V počiatočoch stačilo, aby boli splnené dve podmienky: držba a uplynutie doby (2 roky u nehnuteľností a 1 rok u hnutelností). Vylúčené z vydržania boli veci kradnuté (*res furtivae*) a veci peregrínov.¹⁴ Je teda veľmi pravdepodobné, že ustanovenia tohto starovekého zákona nevyžadovalo ani bona fides ani iustus titulus ako tomu bolo v neskoršom období a to aj z toho dôvodu, že právo v tomto období sa zameriavalo na vonkajšie a ľahko dokázateľné fakty, nie na stav mysle či pohnútku. Aj preto väčšina romanistov nemá problém s prijatím Gaiovo tvrdenia, že „ukradnutú vec zakazuje vydržať už Zákon XII. tabúl“.¹⁵ Spoločný účinok zákazu vydržania ukradnutej veci a širokej definície krádeže v Ríme spôsobili, že vydržanie hnutelných vecí bolo v Ríme pomerne zriedkavé, zatiaľ čo pri nehnuteľnostiach prevládal názor, že pôda nemôže byť ukradnutá.¹⁶ Na základe vyššie uvedeného náležitosti vydržania teda boli: *res habilis, titulus, bona fides, possessio a tempus*.¹⁷ Rímska klasická právna veda teda vydržanie definovala takto: „Vydržanie je pripojenie vlastníctva v dôsledku nepretržitej držby po dobu určenú zákonom“ (Usucapio est adiectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti – Mod. D. 41, 3, 3).¹⁸ Už v rámci rímskej právnej vedy došlo k vyprofilovaniu sa viacerých poddruhov usucapia, ale to nie je obsahom tohto článku s poukázaním najmä na historický prienik samotného vývoja tohto právneho inštitútu.

Po vzniku samostatného Československa v r. 1918 ostala na našom území v platnosti právna úprava z r. 1811 (Obecný zákonník občiansky, das Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ďalej len ABGB) z čias rakúsko-uhorskej monarchie. Stále tu pretrvával tzv. právny dualizmus. Aj samotným vývojom sa postupne podmienky vydržania menili jednak sa menil subjekt spôsobilý na vydržanie a jednak aj lehota. Pôvodne sa ustanovila pre vydržanie ohľadom nehnuteľností lehota 32 rokov (prípadne proti štátu 100 alebo proti cirkvi 40 rokov). Charakteristika držby veci ako vlastnej značila to, že držiteľ držal vec svojim menom (tzn. vydržanie bolo vylúčené zo strany nájomníka či iného užívateľa nehnuteľnosti ako vlastníka). Vydržacia doba, ktorá uplynula za držby právneho predchodcu sa započítavala i k dobru nástupcu.¹⁹

14 REBRO, K., BLAHO P.: *Rímske právo*. 4. vydanie. Bratislava: Iura edition, 2010, s. 276.

15 Gaius 2, 45: „... nam furtivam lex XII tabularum usucapi prohibet...“

16 JOLOWITZ, H. F.: *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. Cambridge, 1939, s. 152 – 156.

17 KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. 1. vydanie. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 175.

18 REBRO, K., BLAHO P.: *Rímske právo*. 4. vydanie. Bratislava: Iura edition, 2010, s. 270.

19 ROUČEK, F. a SEDLÁČEK, J.: *Komentár k československému obecnému zákoníku občianskemu a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Reprint pôvodného vydání, Codex Bohemia 1998. Praha: CODEX Bohemia, 2004, s. 43.

Právna kontinuita bola zakotvená v tzv. recepčnej norme, zákone č. 11/1918 Sb. Táto právna úprava tu pretrvala až do r. 1950. Zaujímavým spôsobom bola riešená spôsobilosť k vydržaniu. Vydržať mohol subjekt, ktorý mal spôsobilosť byť subjektom držby. Nespôsobilé k vydržaniu teda boli deti do veku sedem rokov, osoby s nedostatočnou rozumovou vyspelosťou (tieto subjekty však mohli vydržať prostredníctvom zástupcov), príslušníci rádov, ktorí zložili sľub chudoby. Pri nehnuteľnostiach boli z vydržania vylúčení niektorí cudzinci (napr. Rumuni, Turci, či Čiernohorci). pôvodne boli z vydržania vylúčení aj Židia, avšak toto obmedzenie bolo zrušené v r. 1867.²⁰

V rámci ďalšieho vývoja právneho inštitútu vydržania v ČSR je potrebné uviesť Občiansky zákonník z roku 1950. Práve tento Občiansky zákonník zákon č. 141/1950 Zb sa niesol už v socialistickom duchu a nanovo sa upravil aj právny inštitút vydržania. Zákon už začal rozlišovať len medzi dvomi druhmi držby a to držbou oprávnenou a neoprávnenou. A tu sa zameril na právny inštitút dobrej viery. Zároveň došlo k zmene aj vydržacích dôb. Vydržacia doba bola pre hnutelné veci stanovená na tri roky, pri nehnuteľnostiach bola potrebná držba po dobu 10 rokov. Podmienkami vydržania boli teda vydržacia doba, spôsobilý predmet, držba v zmysle § 143 (nestačila teda len detencia), ktorá musela byť oprávnená (v zmysle § 145) a uplynutie času. Aj v tomto období dochádzalo k obmedzeniu vydržania a to s poukazom na samotný právny základ socialistickej spoločnosti. Príkladmo možno uviesť prípady, kedy došlo k Obmedzeniu vydržania majetku v socialistickom vlastníctve a to ak bol napríklad subjektom vydržania socialistický vlastník.

V takomto prípade k vydržaniu tiež nemohlo dôjsť. Čiže nebolo možné vydržanie socialistického vlastníka voči inému socialistickému vlastníkovi. Čo sa subjektov týka, ďalej nemohlo dôjsť k vydržaniu medzi manželmi, deťmi a ich zákonnými zástupcami (v týchto prípadoch vydržanie ani nezačalo).²¹

Ďalším príkladom kedy nebolo možné využiť právny inštitút vydržania boli v súlade s § 115 Občianskeho zákonníka tzv. nescudziteľné veci. Priamo ustanovenie § 115 Občianskeho zákonníka z roku 1950 uvádzalo, že vydržaním možno nadobudnúť vlastnícke právo, ak nejde o nescudziteľné veci, ktoré sú v socialistickom vlastníctve. Tu možno poukázať na judikát v súvislosti s pozemkom, ktorý užívalo JRD a aj v roku 1957 bolo v pozemkovej knihe zapísané ako vlastníctvo štátu, takže dobromyseľnosť a neprerušené užívanie nehnuteľností bolo sporné aj napriek tomu, že sa právny nástupcovia domnievali,

.....

20 VESELÝ, F. X.: *Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země Koruny české*, s. 506.

21 PETR, B.: *Vydržení v českém právu*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 39.

že 10 ročná lehota bola zachovaná. *Dlhodobá držba nehnuteľnosti právnyimi predchodcami žalobcov bez toho, že by bola preukázaná skutočnosť, ktorá mohla v nich vyvolať presvedčenie, že sa stali vlastníckmi nehnuteľnosti nepostačujú pre ustálenie splnenia podmienok nadobudnutia vlastníckeho práva vydržaním.* (rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. marca 2011, sp. zn. 3 Cdo 12/2010)

Občiansky zákonník č. 40/1964 Sb., ktorý nahradil zákon 141/1950 Sb. (tzv. stredný zákonník) priniesol zásadný obrat vo vývoji právnej úpravy vydržania na území vtedajšej Československej republiky. Zákon vôbec nezahŕňal právnu úpravu držby a preto v ňom nemohlo byť upravené ani vydržanie, nakoľko toto bolo založené a aj v súčasnosti je založené na práve držby. Pôvodný Občiansky zákonník z roku 1964 až do roku 1983 t. z. do prijatia zákona č. 131/1982 Zb. právne neupravoval vydržanie a ani držbu. Až novela k Občianskemu zákonníku z roku 1982 t. z. zákon č. 131/1982 Zb. účinný od 01. 04. 1983 opätovne zaviedol do právneho poriadku inštitút vydržania ale s tým, že neprevzal jeho chápanie ktoré bolo zakomponované v Občianskom zákonníku z roku 1950. O držbe sa zákon zmieňoval iba ako o držbe oprávnenej a chýbala tu aj právna úprava detencie. Subjektom vydržania mohol byť iba občan (nie teda socialistická alebo iná organizácia). Musel prejavovať vôľu nakladať s vecou ako s vlastnou, v dobrej viere, že mu vec patrí. Tieto podmienky musel subjekt spĺňať počas celej vydržacej doby. Právna úprava do r. 1992 všeobecne neumožňovala vydržanie právnickou osobou, aj keď neskôršia judikatúra súdov toto vyvracala. Vyššie uvedený historický exkurz mal aspoň okrajovo poukázať na vývoj samotného práva vydržania na vývoj chápania držby, detencie, lehôt ktoré boli potrebné na nadobudnutie vlastníckeho práva formou vydržania, keďže sa stále aj v súčasnosti chápe nadobudnutie vlastníckeho práva vydržaním ako originálny spôsob nadobúdania vlastníctva.

Súčasnú právnu úpravu vydržania, ktorá je upravená v § 134 a nasl. Občianskeho zákonníka je zavedená zákonom č. 509/1991 Zb. Od roku 1992 až do 30. 04. 2021 sa v praxi využíval aj zneužíval tento právny inštitút vydržania na nadobudnutie vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam. Aj samotný judikát k tejto problematike t. j. súdne rozhodnutie hovorí o tom, že „*pri posudzovaní oprávnenosti držby treba vychádzať zo zásady, že jej predpokladom je presvedčenie nadobúdatela, že nekoná bezprávne, ak si určitú vec prisvojuje. Ide o psychický stav, o jeho vnútorné presvedčenie, ktoré sa prejavuje aj navonok a z ktorého možno vyvodit', že sa dôvodne považuje za vlastníka veci. Medzi základné okolnosti, ktoré budú svedčiť o oprávnenosti držby veci patrí aj okolnosť, ako vec nadobudol – či mu svedčí nejaký oprávnený nadobúdací titul. Subjektívny pocit držiteľa nemôže byť sám osebe podkladom pre vydržanie, ak nie je tento pocit vyvolaný okolnosťami objektívne nasvedčujúcimi oprávnenosti*

držby práva.“ (rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 5 Cdo 260/2008, zo dňa 10. decembra 2008)

Zaujímavý je aj nálezh Ústavného súdu ohľadom vydržania na základe ústnej zmluvy.

ÚS 484/2015 48/2018 VYDRŽANIE NA ZÁKLADE ÚSTNEJ ZMLUVY Pri poskytovaní súdnej ochrany v súvislosti s nadobúdaním vlastníckeho práva vydržaním treba za podstatu a zmysel základného práva na ochranu vlastníctva podľa čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a čl. 11 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd, základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd, ako aj práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd považovať taký výklad ustanovenia § 134 Občianskeho zákonníka, ktorý podporuje zákonnú intenciu uviesť do súladu dlhodobý faktický stav nepretržitej držby oprávneným držiteľom (ktorý je po stanovenú dobu objektívne presvedčený o svojom domnelom vlastníckom práve) so stavom vlastníckym. A contrario, výklad, ktorý túto možnosť vylučuje, resp. ju obmedzuje podstatným spôsobom, nemôže byť považovaný za ústavne konformný.

Pri ústavne konformnom výklade dobromyseľnosti držby treba skúmať, či držiteľ objektívne mohol byť presvedčený o tom, že držanú vec poctivým spôsobom nadobudol. Nemôže byť teda rozhodujúce, že pritom nesplnil zákonné podmienky. Za poctivý spôsob nadobudnutia veci treba považovať také nadobudnutie, ktoré je v súlade s dobrými mravmi. Spravidla je preto rozhodujúce, že držiteľ za držanú vec zaplatil dohodnutú sumu, prípadne poskytol iné dohodnuté plnenie, alebo preukázateľne išlo o dar ako bezodplatné plnenie.

(Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 484/2015 zo 14. novembra 2018)

Práve osvedčenie o vydržaní vo forme notárskej zápisnice vydávali notári a to v súlade s § 63 zákona č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (ďalej len „Notársky poriadok“). Nezákonnosť nadobudnutia vlastníckeho práva touto formou spočívala často v tom, že nebola reálne splnená podmienka dobromyseľnosti alebo nebol doložený súhlas posledného známeho vlastníka resp. ani súhlas správcu. Podmienka dobromyseľnosti sa chápala aj s poukazom na vydržaciú dobu, ktorá je stále v prípade nehnuteľnosti 10ročná. Priamo o týchto aplikačných problémoch a o dôležitosti samotnej novely súvisiacej nielen s presunom rozhodovacej právomoci z notárov na súdy ale aj zmena celého procesu nadobudnutia vlastníckeho práva vydržaním, Ministerstvo spravodlivosti SR odôvodnilo vo svojej dôvodovej správe. Cieľom vládneho návrhu zákona bola zmena spôsobu deklarovania vydržania vlastníckeho práva k nehnuteľnosti alebo deklarovania práva zodpovedajúceho

vecnému bremenu tak, aby bola zabezpečená ochrana vlastníckeho práva za súčasného zachovania princípu právnej istoty. Toto oprávnenie sa vyníma z právomoci notárov, nakoľko v rámci vydávania osvedčení o vyhlásení vydržania notármi boli evidované určité problémy pri aplikácii súčasnej právnej úpravy, a v niektorých prípadoch došlo aj k zneužitiu tohto právneho inštitútu na úkor ústavnej ochrany vlastníckeho práva. Aj vzhľadom na uvedené, ako aj vzhľadom na samotný charakter právneho inštitútu vydržania vlastníckeho práva k nehnuteľnosti alebo práva zodpovedajúceho vecnému bremenu, ktorý je špecifickým nadobudnutím vecného práva ex lege bez konštitutívneho rozhodnutia príslušného orgánu verejnej moci, sa navrhuje prenesenie tejto právomoci na súd, ktorý v rámci zákonom ustanoveného procesu potvrdí nadobudnutie vlastníckeho práva k nehnuteľnosti alebo práva zodpovedajúceho vecnému bremenu vydržaním, alebo návrh na vydanie takéhoto rozhodnutia zamietne, ak zistí, že neboli splnené hmotnoprávne podmienky vydržania navrhovateľom.²²

Zmena nenastala len v chápaní vydržania ako hmotnoprávneho inštitútu ale samotnej procesnej stránke tohto právneho inštitútu. Práve zrušením § 63 Notárskeho poriadku a odobraním možnosti vydávania Osvedčení o vydržaní notármi a následne zápisom takejto listiny do katastra nehnuteľností vo forme záznamu sa posilnila právna istota nadobudnutia vlastníckeho práva práve formou vydržania. Práve súdne rozhodnutie ktorým sa vyhovie návrhu na začatie konania bude akousi garanciou, že vydržanie prebehne v súlade so zákonom. Samotné konanie o vydržanie, ktoré sa chápe ako osobitné konanie bude prebiehať resp. od 01. 05. 2021 má prebiehať v dvoch fázach. Prvá fáza je konanie o vydanie vyzývacieho konania a druhá fáza je konanie po vydaní vyzývacieho konania. Predmetom tohto konania o potvrdení vydržaní je konanie o potvrdení vydržania vlastníckeho práva k nehnuteľnosti alebo konanie o vydržaní práva zodpovedajúceho vecnému bremenu. Priamo celý procesný postup súdu ako aj samotnú miestnu príslušnosť upravuje Civilný mimosporový poriadok, pričom sa tu naskytuje otázka, ktorý súd bude vecne príslušný. Na určenie práve vecnej príslušnosti sa subsidiárne použije Civilný sporový poriadok. Len súdna prax ukáže, či nebude prijatá ďalšia novela v súvislosti s touto problematikou a to napríklad ponížením lehoty na podanie námietok vo vyzývacom konaní alebo zakomponovaním vecnej príslušnosti okresných súdov do Civilného mimosporového poriadku.

22 <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2021/68-2021-z-z.html>

Záver

Ústava Slovenskej republiky vo svojom článku 20 upravuje garanciu vlastníckeho práva. Práve zneužívanie právneho inštitútu vydržania naštrbil túto zákonnú garanciu vlastníckeho práva aj čo sa týka nehnuteľností. Súčasná právna úprava vydržania bola nedostatočná a často zneužívaná v spolupráci s notármi, keď dochádzalo k absencii tzv. kontroly všetkých podmienok pre vydržanie. Je potrebné uviesť, že samotné konanie o vydržanie aj keď bude časovo zdĺhavejšie s poukazom na prvú fázu tohto vyzývacieho konania, tak by malo priniesť po splnení všetkých hmotnoprávných znakov pre tento právny inštitút zákonné nadobudnutie vlastníckeho práva.

Len súdna prax in futurum ukáže, či presun tejto problematiky na súdy a samotné súdne rozhodnutia budú bezproblémovo akceptovateľné katastrom a bezproblémovo zapísané na príslušný list vlastníctva.

Použitá literatúra

Monografie a učebnice

- DIÓDI G.: *Ownership in Ancient and Preclassical Roman Law*. Budapešť: Akadémia Kiadó, 1970.
- JOLOWITZ, H. F.: *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. Cambridge, 1939.
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. 1. vydanie. Praha: C.H.Beck, 2006, 386 s.
- KRAJČO J.: *Občiansky zákonník pre prax (komentár) Judikatúra NS SR, NS ČR, ESD, ESLP I.zväzok*. 1. vydanie. Bratislava: EUROUNION, 2015, 1247 s.
- PETR, B.: *Vydržení v českém právu*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2006, 241 s.
- REBRO, K., BLAHO P.: *Rímske právo*. 4.vydanie. Bratislava: Iura edition, 2010, 522 s.
- ROUČEK, F. a SEDLÁČEK, J.: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Reprint pôvodného vydání, Codex Bohemia 1998. Praha: CODEX Bohemia, 2004.
- VESELÝ, F. X.: *Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí Koruny české*, 988 s.

Periodiká a zborníky

- SALÁK, P.: Tendence naší občanskoprávní kodifikace v 19. a 20. století na příkladu institutu vydržení. In: *Vývoj právních kodifikací: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, s. 136 – 149.

Zákony

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov
Zákon č. 68/2021 Z. z. ako novela k Civilnému mimosporovému poriadku

Súdne rozhodnutia

rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 5 Cdo 260/2008, zo dňa 10. decembra 2008
rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. marca 2011, sp. zn. 3 Cdo 12/2010
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 484/2015 zo 14. novembra 2018

Internetové zdroje

<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/400/20210101>
<https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2021/68-2021-z-z.html>

Kontakt

JUDr. Zlatica Poláček Tureková, PhD.

Katedra verejno-právnych disciplín

Fakulta práva Janka Jesenského

Vysoká škola Danubius

e-mail: ZlaticaPolacek-.Turekova@vsdanubius.sk

Človek a životné prostredie

Man and the environment

Milan Šmátrala
Jozef Králik
Kristína Králiková

Abstrakt: Rozklad základne ustálenej štruktúry globálneho svetového životného prostredia, živej i neživej prírody, javiaci sa ako univerzálne bezpečnostné riziko hroziace životu všeobecne, predstavuje iba sprievodný jav koreniaci vo výraznom zaostávaní hodnotovej orientácie ľudského ducha za človečenským bytím.

Kľúčové slová: životné prostredie, človek, Zem, pandémia, verejná správa

Abstract: Distribution of the base of the steady structure of the global world environment, live nature and non-living nature appears to be a universal security risk of impending life generally. However, it is only a concomitant phenomenon that lies in a significant lagging behind the value of the human spirit behind human being.

Keywords: Environment, Man, Earth, Pandemic, Public Administration

Úvod

Stav životného prostredia Zeme v 21. storočí sa zhoršuje v celosvetovom meradle a citeľne zasiahne pravdepodobne už najbližšiu, v súčasnosti do života nastupujúcu mladú generáciu ľudstva.¹ To je nevyvrátiteľnou skutočnosťou. Nevedecky možno preto uviesť aj takúto vážnu vedeckú tematiku aktuálne platným sloganom „tak toto je gól“. A nie hocijaký. Témou tzv. *numero uno* v ostatných rokoch je na rozličných, najmä medzinárodných fórach pertraktovaná problematika životného prostredia.² Isto, okrem momentálne „vybuchu-

1 Pozri napr. HORVÁTH, M. – HLÁSNA, S.: *Právne aspekty kvality života detí v našej spoločnosti*. In: Jazykovedné, literárnovedné a didaktické kolokvium VIII. Bratislava: ZF LINGUA, 2011, s. 153 – 164.

2 KRÁLIKOVÁ, K. – SURMA, L.: *Príroda, človek a Európa*. In: Slovensko a Európska únia: poučenia a možnosti. Brno: Vysoká škola Danubius, 2017, s. 202 – 213.

júcej bomby“, ktorou je celosvetový problém s tzv. koronavírusom COVID-19. Avšak, aj ten môže vedecká i „nevedecká“ komunita súčasne vnímať ako jeden z parciálnych fenoménov životného prostredia a jeho ochrany. Inak je vzťah človeka a životného prostredia bezkonkurenčná priorita celospoločenského záujmu. Politikmi počnúc a ľuďmi bez domova končiac. A medzi nimi to je záľaha vedcov, entuziastov i laickej verejnosti kam zaraďujeme aj samých seba. Človeka zavaleného a ohúreného optimizmom nevediacich i pesimizmom kuvikov, predpovedajúcich div nie už zajtra súdny deň a koniec sveta. Tak teda kde je pravda, pýta sa zneistený človečik zamotaný do pavučiny lží a poloprávd, ktoré nás atakujú zo všetkých strán a ťažko sa oddeľujú od pravdy, ktorá je často vymknutá za dverami poznania.³ Ak chceme (a my chceme!) tie dvere odomknúť, musíme sa oboznámiť najprv s niektorými skutočnosťami a ich vzájomnými súvislosťami.

Životné prostredie v putách – nasadených ľudstvom?

Životné prostredie je všetko, čo nás, ľudí, obklopuje a čo nám potenciálne umožňuje užívať si prirodzenú slobodu. Vymedziť životné prostredie je však omnoho zložitejšie. Začneme definíciou životného prostredia, ako nám ju ponúka internetová encyklopédia wikipédia. „*Životné prostredie je tá časť sveta, s ktorou je organizmus (aj človek) v interakcii, t. j. ktorú používa, ovplyvňuje a ktorej sa prispôbuje*“ alebo „*životné prostredie je vytvárané súhrnom prírodných, umelých a sociálnych zložiek, ktoré sú alebo môžu byť v bezprostrednej interakcii s človekom*“ alebo „*životné prostredie je komplexným mnohozložkovým systémom vytvoreným a určeným fyzikálnym, chemickým a biologickým prostredím a sociálnym prostredím, v ktorom človek žije a realizuje svoje biologické, materiálne, sociálne a kultúrne potreby.*“⁴

Kto má úctu a dôveru k právu, vystačí si so zákonnou definíciou, že „*životné prostredie je všetko, čo vytvára prirodzené podmienky existencie organizmov včítane človeka a je predpokladom ich ďalšieho vývoja. Jeho zložkami sú najmä ovzdušie, voda, horniny, pôda, organizmy.*“⁵

Z uvedeného vidno, že životné prostredie pozostáva z anorganických zložiek, ktorými sú ovzdušie (atmosféra), voda (hydrosféra), horniny (litosféra), pôda (pedosféra)⁶ a zložky organickej, ktorou sú živé organizmy (biosféra,

3 Porovnaj s KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: *Optimálne životné prostredie – podmienka prežitia ľudstva*. In: *Miscellanea: Historico-Philologico-Iuridica II*. T. Klokner (ed.) Brno: MSD, 2021, s. 75 – 102.

4 <https://referaty.centrum.sk/priorodne-vedy/ekologia/35901/clovek-a-zivotne-prostredie>

5 Zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov, § 2

6 Podrobnejšie o pôde, ktorá je prvotným a nevyhnutným predpokladom využitia zemskej kôry

biocenóza). Životné prostredie teda predstavuje vzájomnú interakciu týchto zložiek v pohyblivej, neustále meniacej sa podobe s výrazne aktívnou účasťou ľudského činiteľa.

V dávnej prehistórii formovania sa živočíšneho druhu *homo sapiens* bol človek spočiatku iba pasívnym článkom potravinového reťazca. Teda jedným článkom v reťazci jeho predátorov, ktorý však vtedy ešte len akceptoval životné prostredie v jeho prírodnej podobe pasívne a prispôboval sa objektívnym podmienkam, ktoré mu životné prostredie ponúkalo. Postupne sa však človek menil na aktívnu zložku životného prostredia. Na subjekt, ktorý si ho ako objekt svojho prvotného záujmu začínal tvárniť, meniť, prispôbovať svojim predstavám a potrebám. Spočiatku mala táto činnosť človeka viac-menej lokálny charakter, vzhľadom na špecifikáciu podmienok v jednotlivých oblastiach zelenej planéty, alias našej „ľudskej“ Zeme. Okrem toho i intenzifikácia aktívneho pretvárania životného prostredia nebola rovnomerná, lebo aj podmienky spoločenskej stratifikácie boli rozdielne. Samozrejme, iné premenné faktory boli determinantmi životného prostredia v Ázii, iné v Európe či Afrike. A iné v Amerike, a možno i v Antarktíde. Postupne, teda tak, ako sa ľudská populácia internacionalizovala, globalizovali sa súčasne aj životné podmienky a rozvoj všetkých zložiek životného prostredia prirodzene tiež nadobudol globálny charakter.

Osudná chyba vo vývoji životného prostredia nastala vtedy, keď aktívne zásahy človeka do ekosystémov prekročili rámec uchovania ekologickej rovnováhy, bilancie, a postupne jej narušenie prehlbovali, deštruovali. Ľudstvo, možno v rámci svojej prirodzenej túžby vlastniť, bohatnúť a žiť v blahobyte, trestuhodne zvyšovalo intenzifikáciu výroby a hromadenie materiálnych statkov. A to bez adekvátne vyváženej spotreby. Dokonca bezohľadne produkovalo a do „hrdla“ čoraz viac ničenej prírody pchalo toxický odpad spôsobený najmä priemyselnou výrobou či banskými aktivitami. Nuž, a varovné signály, ktoré nutne vysielala znásilňovaná príroda ľudstvo zároveň arogantne ignorovalo. Bolo to obdobie tzv. priemyselnej revolúcie, preslávené najmä „čiernou“ vizitkou nekontrolovaného rozmachu priemyselnej výroby, sprevádzajúcej vedecko-technickou revolúciou poznamenané roky 19. a 20. storočia. Ľudstvu učarovalo slovíčko veľa, odstupňovane viac a najviac, mnohým sa rosili oči od dojatia pri pohľade na dymiace komíny, zvestovateľky nových, lepších zajtrajškov. Ľudia v nich videli hrdé majáky doby. Žiaľ, až dnes si ľudstvo čiastočne uvedomuje, že pritom to vlastne boli iba vztýčené pomníky ľudskej

nenásytlosti a túžby mať čo najviac materiálnych statkov. Isto, nehladiac na následky devastujúce prírodu. Často nezvratne a čoraz rýchlejšie pochováva-
júce živočíšne a rastlinné druhy, ba aj celé pohoria.

Nezvratné následky ľudskej aktivity na Zemi, dokonale devastujúce jej život-
né prostredie. Áno, tieto deštrukcie sa prejavili vo všetkých zložkách životného
prostredia, ovzduším počnúc a devastáciou pôdy končiac. Pozrime sa bližšie
napr. na aktuálny stav ovzdušia, ktoré je existenčnou podmienkou zotrvania
života na Zemi. Ekologicky vyvážené zloženie ovzdušia planéty Zem je dávno
preč. Neblahý vplyv naň mali predovšetkým priemyselné revolúcie konca 19.
a začiatku 20. storočia, ktoré naštartovali jeho eróziu tým, že čoraz viac sa
do neho dostávali nežiaduce emisie plyných, kvapalných aj pevných látok.
Z plyných znečisťujúcich látok je to predovšetkým oxid siričitý (SO_2). Ale aj
oxidy dusíka, fluóru, chlóru a oxid uhoľnatý majú v určitej koncentrácii až to-
xický vplyv na živý organizmus. Nevraviac, že vzájomným pôsobením na seba
vznikajú nežiaduce imisie. Zdroje tzv. kyslých dažďov „rabujúcich“ na zemskom
povrchu všetku prírodu, jej poklady. Určite i z vlastnej praxe poznáme rôzne
typy smogu, ktorý znečisťuje ovzdušie najmä v rozvinutých priemyselných
aglomeráciách. Najmä prostredníctvom televízneho vysielania sa slovenskej
verejnosti až pričasto naskytá pohľad na obyvateľov Tokia, Šanghaja či iných
veľkomiest východnej Ázie, ktorí sa bránia smogu rúškami či respirátormi,
aby aspoň čiastočne eliminovali zhubný vplyv znečisteného ovzdušia na každý
„suhozemský“ živý organizmus.⁷ Vráťane človeka. Najväčším nebezpečen-
stvom súčasnosti je v tejto súvislosti zvyšovanie koncentrácie oxidu uhličí-
tého (CO_2) v ovzduší. Totiž, tento oxid (archaicky kyslíčnik) pôsobí v ovzduší
ako sklo, ktoré prepúšťa viditeľné žiarenie, ale pohlcuje teplo vyžarované
povrchom Zeme, čo spôsobuje tzv. skleníkový efekt. Rovnako neprijateľný je
i nárast emisií pevných častíc, ktoré produkujú najmä priemyselné podniky
a tepelné elektrárne. Tieto veľkovýrobné produkujúce nielen tovary a energiu,
ale i exhaláty, spolu s prachom zabraňujú prieniku dostatočného množstva
slniečného žiarenia atmosférou na Zem.

Ďalším objektom znečisťovania životného prostredia je vodstvo. Moria
a oceány sú čoraz viac kontaminované toxickými látkami vznikajúcimi pri lod-
nej doprave, ťažbe ropy i pomerne častých haváriách tankerov prevážajúcich
ropu. K tomu je potrebné prirátat' aj havárie obchodných lodí prevážajúcich
rôzne, často toxický materiál, ako napr. rôzne chemikálie, výrobky obsahu-
júce ťažké kovy, olovo a pod. Čoraz častejšie prevážajúce aj plastové, kovové
a tekuté toxické odpady z bohatého severu Zeme, predovšetkým Spojených

7 Mimochodom, rúška či respirátory poznáme dôverne aj my, súčasníci, a to v ostatnom období
najmä „vd'aka“ pandémie corona vírusu COVID-19.

štátov amerických a Európskej únie, do „chudobných“ štátov juhovýchodnej Ázie. Nečistoty sa do morí a oceánov ale dostávajú aj prostredníctvom riek ústiach do nich a prinášajúcich rôznych toxický odpad z vnútrozemia. Tristný je v ostatnom čase pohľad na morské pobrežia a znečistené vody v ktorých sa pohojdávajú tisíce rúšok a respirátorov ako nemá výčitka ľuďom, ktorých zavinením sa tento produkt pandemickej doby ocitol až v slanej morskej vode a stávajú sa tak podielníkmi úbytku na celosvetovej produkcii kyslíka, úhyne morských živočíchov i redukovaní možností rekreácií ľudí.⁸

Priam desivé sú správy o znečistených tokoch riek, o znečistených jazerách a rybníkoch, kde nezodpovedné subjekty vypúšťajú rôzne chemikálie, sapóny, močovku a iné toxické produkty vznikajúce pri priemyselnej a poľnohospodárskej výrobe. Dôsledkom sú mŕtve vody a znehodnotený kyslíkový režim vody. Výnimku netvorí ani podzemné či spodné vody, ktoré sú znečisťované napr. prehnovanou pôdou či únikom toxicídov do povrchových vôd a ich dlhodobé presakovanie do spodných vôd. Neodbornosť i ľahostajnosť sa podpísali pod neutešený ekologický stav toku napr. Malého Dunaja v bratislavskej časti Vrakuňa, alebo areálu Istrochemu⁹ v Bratislave.

V dnešnej dobe sa stáva akútnym nebezpečenstvom čistých a nezávadných (bezchybných) vôd aj druhotné znečistenie spôsobené premnoženými mikroorganizmami s vysokým obsahom dusíka a fosforu, ktoré spôsobujú eutrofizáciu vody. Dochádza k premnoženiu vodných rastlín, najmä rias a siníc, z vody sa vytráca kyslík a odumreté časti rastlín spôsobujú hnilobný proces kontaminujúci vodu nežiaducim amoniakom, sulfánom a pod. Voda v tokoch a jazerách postupne stráca svoju „historicky“ prirodzenú modrú farbu, ktorú nahrádza zelená a bujnejúca vegetácia vodných rastlín a takýmto spôsobom dokonca priamo ukrajuje z voľnej vodnej plochy. Návštevníci bratislavského jazera Zlaté piesky, či pamätníci letných dní dovolení strávených pred tridsiatimi rokmi na brehoch východnej Domaše dokážu rozprávať nové a čoraz novšie smutné príbehy o zarastaní týchto vodných plôch a o nešťastných rybároch, ktorým baldachýn vodných rastlín znepríjemňuje ich lovecké pôžitky.

Nakoniec je v týchto súvislostiach nevyhnutné spomenúť ďalšieho imaginárneho „pacienta“ z okruhu zložiek životného prostredia, a to ľudskému vplyvu najbližšieho, ktorým je pôda. V období socializmu označovaná aj prostredníctvom českobudějovického pôdohospodárskeho medzinárodného veľtrhu ako „Zem – živiteľka“. Umožňovala však v tomto prostredí aktivovať

8 KRÁLIKOVÁ, K.: *Odpad – záťaž životného prostredia*. In: Deformácie spoločenských vzťahov a možnosti ich eliminovania. Lodz: Wydawnictwo Uczelnia Nauk Społecznych, 2020, s. 10 – 38.

9 Bývalý národný (štátny) podnik Chemické závody Juraja Dimitrova – pozn. autorov.

nielen obchod, ale aj vzdelávanie záujemcov o efektívne a ekonomicky udržateľné, čiže šetrné hospodárenie na pôde, teda návštevníkov, avšak tiež environmentálnu výchovu detí. Prírodu predovšetkým je potrebné vnímať ako ucelený ekosystém. Teda ako jednotný celok ovzdušia, vody a pôdy. Práve preto súčasne so znečisťovaním ovzdušia a vodných tokov sa kontaminuje aj pôda, napr. kyslými dažďami, ktoré negatívne menia jej vlastnosti. Okrem toho sa vo zvýšenej miere vyplavuje z pôdy vápnik, horčík i draslík a ničia sa pôdne organizmy. V pôde sa hromadia aj nežiaduce kovy ako vanád, olovo, arzén a kadmium, ktoré majú toxické účinky na pôdne zloženie a jej kvalitu. Pôde neprospieva ani zvýšené množstvo pesticídov, ktoré sa do nej zavádzajú, ani jej kultivovanie priemyselnými hnojivami, s nedostatočným množstvom organických hnojív. Z ohromných plôch poľnohospodárskou chémiou otrávenej pôdy mizne aj poľná zver. Poľovníctvo v mnohých, intenzívnym pôdohospodárstvom narušených nížinných oblastiach stojí pred zánikom. Poľovná zver na Slovensku prichádza o migračné trasy, hladuje, stráca bezpečný úkryt, vlastnú plodnosť, týra ju smäd. Slovenská pôda sa dostala do rúk tých, ktorí na nej nepracujú. Ziskuchtivých vlastníkov pôvodom z Dánska, ale i Holandska, Nemecka, Rakúska, Talianska, a onedlho azda i Maďarska. Z „dolniackych“ slovenských poľí zmizli studničky, napájadlá, potôčiky. Ak prežili socialistickú „hydromelioračnú revolúciu“ i liberálno-kapitalistickú exploatáciu krajiny a napriek tomu nevyschli, zostatková voda v nich je otrávená. Len v ostatnom období napr. množstvo dusíka v podzemných vodách stúplo o 30 %, najmä vďaka nadmernému používaniu syntetických hnojív. Dochádza k zasoľovaniu pôdy a nízkej tvorbe humusu, čo negatívne pôsobí na jej bonitu a úrodnosť. Negatívnym javom súčasnosti je aj erózia pôdy a redukcia jej rozsahu. Stále viac pôdneho fondu ukrajujú stavebné aktivity súvisiace s budovaním veľkých aglomerácií a priemyselných parkov, čo si vyžaduje ďalšie znižovanie plochy pôdneho fondu na úkor prístupových ciest a komunikácií.

Posun vpred prostredníctvom medzinárodného práva a iniciatív inštitúcií?

Už len z vyššie uvedených fragmentov postrehov je zjavné, že nielen slovenský národ, ale vlastne celé ľudstvo sa ocitlo v nezávideniahodnej situácii hľadania optimálnych nástrojov eliminácie nežiaducich vplyvov svojho pôsobenia, ako rozhodujúcej organickej zložky životného prostredia. Pristavme sa pri aktivitách najreprezentatívnejšej organizácie modernej civilizácie, ktorou je nepochybne Organizácia spojených národov (ďalej len „OSN“). Na mimoriadnom zasadnutí OSN, ktoré sa uskutočnilo 25. 9. 2015 v New Yorku bol prijatý kruciálny dokument Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj (ďalej len „Agenda

2030“) predstavujúci komplexný súbor globálnych priorít udržateľného rozvoja. Mimochodom v ten istý deň bol Slovenskou republikou prijatý a ratifikovaný i vstúpil do platnosti. Táto agenda pozostáva zo 17 globálnych cieľov v rámci udržateľného rozvoja a 169 parciálnych cieľov vyjadrujúcich všetky tri aspekty udržateľného rozvoja a teda ekonomický, sociálny a environmentálny v oblastiach ako chudoba, nerovnosť, zdravotníctvo, potravinová bezpečnosť, udržateľná spotreba a výroba, rast, zamestnanosť, infraštruktúra, udržateľné hospodárenie s prírodnými zdrojmi, zmena klímy, rodová rovnosť, mierové a inkluzívne spoločnosti, prístup k spravodlivosti a zodpovedajúce inštitúcie.

Koncepcia implementácie Agendy 2030 do právnych poriadkov jednotlivých členov OSN vychádza z 3 rozhodujúcich záväzkov prijatých OSN v roku 2015 a to samotnej Agendy 2030, Akčného programu z Addis Abeby o financovaní rozvoja a Parížskej dohody k Rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy.

Prax aplikácie dokumentov v rámci OSN odhalila dva základné nedostatky pri ich uplatňovaní. Predovšetkým to je nerovnomernosť dosahovania stanovených cieľov jednotlivými členskými štátmi OSN a žiaľ, aj absencia ich realizácie. Fundamentálny problém však spočíva úplne inde. Ako v prípadoch množstva, a to aj významných dokumentov prijímaných na pôde OSN, absentuje ich právna záväznosť. Ergo, niet právnej vynútitel'nosti prijatých cieľov a úloh a preto je pozorovateľná aj značná laxnosť prístupu k ich napĺňaniu na medzinárodnej i vnútroštátnej platforme.

Napriek tomu nemožno medzinárodnej organizácii uprieť snahu právne „ošetriť“ oblasť environmentalistiky záväznými právnymi aktmi. Predovšetkým to bol Program Spojených národov pre životné prostredie (UNEP – United Nations Environment Programme), ktorý od roku 1972 predstavuje vlastne špeciálnu organizáciu OSN, ako prostriedok globálnej ochrany životného prostredia. Len demonštratívne uvedieme, že pod egidou OSN bol napr. 23. 5. 2001 prijatý Štokholmský dohovor o perzistentných organických látkach ako právne záväzný medzinárodný dohovor o zákaze výroby a používania vybraných toxických látok ako sú napr. DDT, endrín, heptachlór a ďalšie, s tým, že ostatná látka sa dostala do programu v máji 2013 a to hexabromcyklododekan (HBCD). Tieto látky síce hubili určitých škodcov životného prostredia, avšak za cenu neúmerne vyšších negatívnych dopadov na životné prostredie.

V rámci Európskej únie (ďalej len „EÚ“) boli taktiež prijaté strategické dokumenty prijaté Európskou komisiou v novembri 2016 a to „Ďalšie kroky pre udržateľnú európsku budúcnosť“ a „Revízia Európskeho rozvojového konsenzu“, ktoré reflektovali na celosvetový vývoj udržateľného rozvoja, jeho podmienky a priority. V dlhodobom horizonte sa pozornosť sústreďuje najmä na oblasti klimatických zmien, ochranu vodného fondu a biodiverzity, ochranu

a trvalé udržiavanie využívania prírodných zdrojov a nakladanie s odpadmi i trvalo udržateľnú spotrebu a výrobu. Tomu slúžil celý rad právnych dokumentov postupne prijímaných orgánmi EÚ. Predovšetkým to bola

- » Smernica Európskeho Parlamentu a Rady č. 2010/75/EÚ o priemyselných emisiách a nadväzujúce,
- » Vykonávacie rozhodnutie Komisie (EÚ)2018/1135, ktorým sa stanovuje typ, formát a frekvencia informácií, ktoré majú členské štáty sprístupňovať na účely podávania správ o vykonávaní Smernice Európskeho Parlamentu a Rady 2010/75/EÚ o priemyselných emisiách.

Ďalším v rade záväzných dokumentov bolo

- » Vykonávacie rozhodnutie Komisie č. 2011/631/EÚ, ktorým sa predkladá dotazník, ktorý sa má používať na podávanie správ o vykonávaní Smernice Európskeho Parlamentu a Rady 2008/1/ES o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia,
- » Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (ES) č. 166/2006 o zriadení Európskeho registra uvoľňovania a prenosov znečisťujúcich látok, ktorým sa menia a dopĺňajú Smernice Rady 91/689/EHS a 96/61/ES,
- » Rozhodnutie Komisie č. 2010/205/EÚ o dotazníku súvisiacom s nariadením Európskeho Parlamentu a Rady (ES) č. 166/2006 o zriadení Európskeho registra uvoľňovania a prenosov znečisťujúcich látok, ktorým sa menia a dopĺňajú Smernice Rady 91/689/EHS a 96/61/ES.

V Slovenskej republike bol prostredníctvom štátno-mocenských orgánov prijatý celý rad opatrení, ktoré majú vysokú právnu záväznosť a implementujú do vnútroštátneho právneho poriadku nielen závery orgánov OSN, ale povinne najmä EÚ. V ostatnom období sú to predovšetkým nasledujúce právne predpisy:

- » Zákon č. 525/2003 Z. z. o štátnej správe starostlivosti o životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- » Vyhláška Ministerstva životného prostredia (ďalej len „MŽP“) č. 448/2010 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 205/2004 Z. z. o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- » Zákon č. 205/2004 Z. Z. o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,

- » Zákon č. 39/2013 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- » Zákon č. 262/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 39/2013 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- » Vyhláška MŽP č. 11/2016 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 39/2013 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- » Zákon č. 148/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 39/2013 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- » Zákon č. 193/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 39/2013 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Pomerne konformné právne prostredie má svoj odraz v inštitucionálnom rámci orgánov štátnej správy zabezpečujúcich ochranu životného prostredia.¹⁰ Podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov štátnu správu na úseku ochrany prírody a krajiny vykonávajú nasledujúce orgány:

- » Ministerstvo životného prostredia SR,
- » Slovenská inšpekcia životného prostredia,
- » Okresný úrad v sídle kraja – odbor starostlivosti o životné prostredie,
- » Okresný úrad – odbor starostlivosti o životné prostredie,
- » Obec,
- » Štátna veterinárna a potravinová správa SR.

Okrem toho je zriadené množstvo organizácií, ktorých základnou náplňou práce je ochrana životného prostredia, ako napr. Slovenská agentúra životného prostredia, Štátna ochrana prírody SR, Slovenský hydrometeorologický ústav, Výskumný ústav vodného hospodárstva, Štátny geologický ústav Dionýza Štúra a pod. Ak k tomu prirátame tisíce regionálnych, lokálnych

10 KRÁLIKOVÁ, K. – KRIŽANOVÁ, Z.: *Exkurz do vývoja verejnej správy na úseku ochrany prírody a životného prostredia*. In: Možné vývojové tendencie politických, ekonomických, právnych a sociálnych vzťahov v Európskej únii. Brno: Vysoká škola Danubius, 2017, s. 175 – 200.

a miestnych organizácií, občianskych združení a spolkov dostaneme mohutný front síl, ktorých jediným cieľom je zachovať a skvalitniť udržateľný rozvoj na platforme zdravého životného prostredia. Nepochybujeme o úprimnosti tisícov dobrovoľných aktivistov zapálených pre riešenie environmentálnych problémov, ani o profesionalite väčšiny pracovníkov orgánov štátnej správy. Napriek tomu nemôžeme byť spokojní s aktuálnym stavom životného prostredia. Naopak, množstvo signálov a indícií nám avizuje jeho postupné zhoršovanie v lokálnom rozmere i na globálnej úrovni. Pozornosť si preto zasluhuje jeden fenomén zhmotnený v pozoruhodnej otázke. Prečo je to tak, že také množstvo koncentrovanej pozornosti, aká je v ostatnom období venovaná problematike životného prostredia, nenachádza v konkrétnej praxi adekvátnu, pozitívnu odozvu? Kde spočívajú príčiny toho, že životné prostredie sa na Slovensku i vo svete neustále zhoršuje, hoci na jeho ochranu sa vynakladá stále viac prostriedkov? Odpovede z hľadiska ich štruktúry môžu byť heterogénne. Určite sú vo svojej podstate veľmi rôznorodé, motivované objektívne i subjektívne. Racionálne, aj iracionálne. A práve pri tých, ktorých nositeľom je človek, by sme sa mali pristať niekoľkými poznámkami. Bez nároku na poradie ich dôležitosti.

1) Medzi najčastejšie príčiny deštrukcie životného prostredia patrí **lahostajnosť** človeka pri riešení environmentálnych problémov. Napriek ich zjavnej identifikácii sa človek spolieha príliš na samoočistnú silu prírody a jej schopnosť regenerácie rovnováhy všetkých zložiek životného prostredia. Je napr. možné pozrieť sa z veže Oravského hradu smerom na severozápad, kde sa nachádza obec Istebné so svojimi Oravskými ferozliatinovými závodmi. S exhalátmi, ktoré jej prevádzky produkujú, zvädzajú okolité lesy zúfalý zápas o prežitie. V časoch tzv. divokej industrializácie Slovenska prebiehajúcej po druhej svetovej vojne sa politické špičky československého štátu nezamýšľali nad negatívnymi dôsledkami alokácie chemických a strojárnských podnikov do priestorov husto osídlených aglomerácií ako bola Bratislava, Košice, Sereď, Šaľa, Žiar nad Hronom a ďalšie. Úmerne rastu dymiacich komínov sa rozširovali pracovné príležitosti, mohutnela robotnícka trieda a približovali sa vraj aj „svetlé zajtrajšky“. To boli kľúčové kritériá vedúce spoločnosť k znásilňovaniu prírody a znečisťovaniu životného prostredia. Lahostajnosť a laxnosť možno demonštrovať napr. aj vo vzťahu k riešeniu likvidácie odpadov. Mnohí občania nie sú stotožnení dodnes s potrebou separovania odpadu, ktorého množstvo pri bezhlavom zvyšovaní spotreby katastrofálne narastá. Zber a likvidácia odpadu nie je dôsledná ani zo strany kompetentných štátnych orgánov a organizácií, neustále vznikajú čierne, resp. ilegálne skládky, často s toxickým odpadom,

ktorý kontaminuje nielen pôdu, ale aj podzemné vody, o odkaliskách a ich toxicite ani nevraviac. Z globálneho hľadiska je zásadným problémom dneška napr. zamorenie meandrov riek vlievajúcich sa do morí a oceánov nezvládnuteľným množstvom PET fliaš a iných syntetických výrobkov. Smutne znie často používané označenie dnešných čias ako doba plastová, „Pochváliť“ sa však môžeme aj my, Slováci, keďže pohľad na Ružínsku priehradu je „na zaplakanie“. Verejnosť v SR musí len dúfať a nádejať sa, že vyjadrený verejný prísľub ministra životného prostredia Jána Budaja, že do roka 2022 bude vodná nádrž Ružín čistá, sa aj naplní. „Hrôzou“ pre stav životného prostredia Slovákov je fakt, ak si verejnosť uvedomí, že v roku 2019 sa v SR vyrobila miliarda kusov tzv. PET – fliaš, ale v rámci separácie odpadu sa z ich množstva vrátilo na recykláciu iba 60 %.

- 2) Vo výpočte hriechov voči životnému prostrediu by sme mohli pokračovať donekonečna aj vďaka ďalším dôvodom, z ktorých by sme mohli akcentovať aj **nedôslednosť** v činnosti kompetentných štátnych orgánov a organizácií a **nízku sankcionovanosť** protiprávnej činnosti environmentálne a ekologicky nezodpovedných fyzických i právnických osôb. Na dennom poriadku zaznamenávame napr. znečistenie vodných tokov výrobnými závodmi odpadovými produktmi svojej produkcie, či nedostatočnú filtráciu svojich emisií toxických látok do ovzdušia, alebo kontamináciu pôdy nežiaducimi látkami. Ak sa tak deje, štátne orgány spravidla od ničiteľov životného prostredia nevyžadujú reálne konzekvencie a ak aj áno, tak potenciálny sankčný postih je častokrát neúčinný, oneskorený alebo formálny. Vinník ekologickej katastrofy si je vedomý, že profit získaný porušením environmentálneho zákona je nezriedka vyšší, ako sankcia za jeho porušenie.
- 3) Aj v SR je negatívnym činiteľom **nízke environmentálne vedomie spoločnosti** a ním formované **environmentálne svedomie**. Nevyhnutným sa ukazuje akútna potreba skvalitniť a rozšíriť výučbu mládeže už od najnižších stupňov vzdelávania, až po tie najvyššie v duchu nielen poznania, ale predovšetkým stotožnenia sa každej nastupujúcej generácie s procesom ochrany životného prostredia a nástrojmi jeho zdravého udržania. Environmentálne svedomie musí byť spontánnym iniciátorom konania človeka podľa vlastných potrieb a v súlade so snahou o zabezpečenie udržateľného rozvoja v podmienkach zdravého životného prostredia.
- 4) Osobitným problémom slovenskej spoločnosti je tzv. občianske plánovanie znečisťovania životného prostredia. Jeho podstata spočíva v „utajovanom“ vypúšťaní fekálií zo zberných žump zabudovaných vo dvoroch rodinných domov, bytových domov i objektov slúžiacich na podnikanie do priľahlých

vodných tokov a plôch, na polia, pasienky a lúky v „pokojnom“ nočnom čase, spaľovanie zakázaných a toxických materiálov vo vykurovacích telesách v ich obydliach, vypaľovanie suchých porastov atď. Súčasťou týchto „bežných“ nelegálnych aktivít je aj pytliactvo, ako i nelegálny výrub drevín a ničenie, aj zákonom chránených, lesných porastov.¹¹ To všetko sa v SR deje prevažne s vedomím spoluobčanov, žijúcich najmä v malých obciach. Nesporne, uvedomujúcich si súčasne spoločenskú nebezpečnosť antienvironmentálneho konania. Avšak, napriek tomu chrániacich „zažitú“ solidárne zachovávanú anonymitu, t.j. osobnú identitu bezohľadných ničiteľov aj ich životného prostredia. Takýmto spôsobom pomáhať im teda ukrývať sa aj pred ich zodpovednosťou, aj pred vlastnou zodpovednosťou, keďže potreba realizovať nekalú ekologickú aktivitu možno onedlho príde na rad aj v ich prípade.

Prirodzene, okruh príčin zhoršovania životného prostredia v lokálnom i globálnom meradle je oveľa širší, je ich omnoho viac.¹² Oveľa viac ako unesú vyslovené i napísané slová, vety či riadky vedeckého rozboru tohto problému. Prirodzene, aktuálne i akútne environmentálne a ekologické problémy a spôsob odhaľovania ich príčin si vyžadujú vedecky inovatívny a prakticky inovovaný prístup, samostatnú analýzu a sústavnú pozornosť ako environmentálnych vedeckých a akademických inštitúcií, tak aj orgánov štátnej správy. Najskôr však vedeckých ústavov a organizácií skúmajúcich životné prostredie a súčasne kooperujúcich s korporáciami narušujúcimi životné prostredie na Zemi v záujme odstraňovania nimi spôsobovaných škodlivých zásahov do tejto životodarnej sféry planéty. Osobitnú aktivitu bude nevyhnutné vyžadovať od tzv. ochranárskych spolkov, finančne a materiálne podporovaných zo štátnych aj nadnárodných zdrojov. Samozrejme, problém stavu a perspektívy životného prostredia musí zostať aj súčasťou kompetencií orgánov a inštitúcií dohliadajúcich na stav jednotlivých zložiek životného prostredia.¹³ To preto, že s rýchlou zmenou klimatických podmienok na planéte Zem a narastajúcim počtom obyvateľov sústreďujúcich sa do oblastí poskytujúcich

11 KRÁLIKOVÁ, K. – ANDOROVÁ, P.: *Význam ochrany a starostlivosti o lesy pre zdravie ľudskej populácie v Slovenskej republike*. In: Acta Iuridica Sladkoviensia 17. T. Klokner (ed). Brno: MSD, 2021, s. 87 – 134.

12 Problematiku zo širšieho uhla pohľadu možno podrobnejšie preštudovať s použitím publikácie ODLEROVÁ E. – KUSIN V.: *Človek a životné prostredie. Socioekologické a ekofilozofické reflexie*. 1. vyd. Bratislava: STU, 2010, 94 s.

13 K tomu podrobnejšie napr. v publikácii KRÁLIKOVÁ, K.: *Odborné stráže v oblasti životného prostredia (príručka pre bezproblémový pobyt človeka v slovenskej prírode)*. 1. vyd. Tmava: Vysoká škola Danubius, 2020, 102 s.

vhodnejšie životné podmienky (migrácia), narastajú úmerne aj prirodzené, aj antropogénne negatívne vplyvy devastujúce kvalitu životného prostredia a tiež jeho, často krát i ekonomicky neefektívne usmerňované využívanie. Zdôrazňujeme, že EÚ plánuje znížiť skleníkové plyny do roku 2030 o 55%, pričom chce transformovať európske hospodárstvo na uhlíkovo neutrálnu ekonomiku do roku 2050.¹⁴ Cieľom je aj taká environmentálna politika EÚ, prostredníctvom ktorej by sa dosiahol taký stupeň ochrany životného prostredia, ktorým by sa finalizovali minimalizujúce riziká pre podnebie, ľudské zdravie a biodiverzitu. Reálne naplniť takúto víziu EÚ však možno o.i. predovšetkým prostredníctvom vhodnej aplikácie vhodných právnych predpisov. Pravdaže, „zasadených“ kvalifikovanými subjektmi do interaktívneho rámca vzťahov fungujúcich v racionálne vymedzených hraniciach vhodného časopriestoru. Takto koncipovaný právny resp. legislatívny rámec však vždy musí mať vzájomne prepojený medzinárodný, euroúnijný i národnoštátny rozmer.

Záver

Ústredný orgán štátnej správy v oblasti životného prostredia, ktorým je Ministerstvo životného prostredia SR, participuje na inovácii zákonnej regulácie zameranej na posudzovanie vplyvov na oblasť jednotlivých zložiek životného prostredia, ako aj jeho komplexu. Legislatívne opatrenia, spracované na vedeckej báze a aplikované na konkrétne spoločenské vzťahy spolu s dôsledným vyžadovaním zodpovednosti konkrétnych osôb a orgánov pôsobiacich v environmentálnej sfére predstavujú pritom v súčasnosti vari najsilnejší nástroj slúžiaci na zabezpečenie optimálnej kvality životného prostredia. Každý environmentálny zákon, ale i moderný podzákonný právny predpis by mal byť vždy ešte prepracovanejší, než predchádzajúci. V záujme zvyšovania efektívnosti environmentálnych právnych regulácií. Mal by sa opierať o pozitívne, ale najmä negatívne medzinárodné skúsenosti získavané dlhodobo a extrahované zo svetovej environmentálnej skutočnosti. Mal by preto súčasne priniesť zmeny o.i. v podobe odbremenenia úradov od prehnanej administratívnej záťaže. Dôležité je, aby verejnosť mohla mať pritom naďalej právo zúčastniť sa aj legislatívneho konania, pretože je evidentné, že má významné spoločenské postavenie aj pri suplovaní orgánov verejnej správy v prípade ich nečinnosti, resp. pasivity. Moderná právna úprava musí odstrániť zároveň množstvo doterajších problémov existujúcich v praxi. Musí klásť väčší dôraz napr. na reálny vplyv dopadov ekonomických a technických aktivít na životné

14 Pozri <https://www.agora-energiawende.de/en/press/news-archive/how-the-eu-can-achieve-a-climate-target-of-55-by-2030/>

prostredie. Zároveň sa v rozvinutej tzv. digitálnej spoločnosti požaduje striktné upravovať problematiku možného zneužívania navrhovateľov (investorov), resp. účastníkov procesu hľadáním tzv. dier v legislatíve a sankcionovať takúto ich spoločensky nežiaducu aktivitu. Takto environmentálne pozitívne upriamená legislatíva môže posilňovať možnosti uplatňovania kompenzačných opatrení v problematike posudzovania dopadov ľudskej činnosti v prírode na životné prostredie, napr. prostredníctvom (spolu)financovania nevyhnutných opatrení takým navrhovateľom realizácie inak anti-environmentálnych zásahov do životného prostredia, ktoré budú môcť slúžiť efektívnemu obnoveniu, čiže dôkladnej náprave životného prostredia poškodeného v jeho konkrétnej oblasti.

Legislatíva by sa mala zaoberať sprísnením a zvýšením sankcií voči narušiteľom jednotlivých zložiek životného prostredia. Mala by pritom primárne zamerať svoju pozornosť na prevenciu. T. j. vysokými pokutami a iným sankcionovaním (napr. odňatím povolenia, licencie atď.) odradiť potenciálnych narušiteľov životného prostredia od ich zámerov. Tiež by sa mala sprísniť kontrola, jej pravidelná a zároveň operatívna realizácia. V neposlednom rade je veľmi dôležité zabezpečiť *vymožitelnosť práva*, ktorá už niekoľko desaťročí pokrívka. Je neustále zložitým javom a to aj napriek tomu, že na medzinárodnej i vnútroštátnej úrovni je legislatíva týkajúca sa problematiky ochrany a starostlivosti o životné prostredie relatívne dostatočne vymedzená. A to ako legislatívou spôsobilou ako na aplikáciu environmentálnych právnych noriem, tak i pre ich konečnú realizáciu v každodennom živote spoločnosti. Ide vlastne o garantovanie dodržiavania pravidiel, príkazov i zákazov stanovených samotnou spoločnosťou. Tie sú vymedzené v písanom práve, resp. vymedzené v každom právnom poriadku. Pri nedodržaní týchto stanovených pravidiel správania sa voči životnému prostrediu musí štát následne dôsledne využívať mechanizmy zabezpečujúce primerané sankcionovanie takéhoto konania alebo nekonania. Mechanizmy vymožitelnosti práva sú pritom závislé na fungovaní orgánov a inštitúcií, ktoré sú kompetentné konať v záujme vynucovania rešpektovania a dodržiavania právom stanovených pravidiel.¹⁵ S prihliadnutím na realizáciu práva v oblasti ochrany a starostlivosti o životné prostredie by sa preto mali posilniť kompetencie jednotlivých orgánov verejnej správy, napr. v možnosti použitia nátlakových či donucovacích prostriedkov pri samotnom zásahu v mieste vzniknutej situácie (napr. lesná stráž, rybárska stráž, poľovná stráž, poľná stráž, stráž prírody). V tejto súvislosti považujeme za dôležité

15 KRÁLIKOVÁ, K. – ANDOROVÁ, P.: *Význam ochrany a starostlivosti o lesy pre zdravie ľudskej populácie v Slovenskej republike*. In: Acta Iuridica Sladkoviensia 17. T. Klokner (ed). Brno: MSD, 2021, s. 90.

perspektívne kreovanie napr. jednotného odborného a operačného, zároveň koordináčného a konzultačného centra zasahujúceho v prípadoch vzniknutej kolíznej situácie v oblasti životného prostredia. Takéto kolízne situácie sú často dôkazom nedostatočnej environmentálnej gramotnosti slovenského obyvateľstva, ba priam jeho ekologickej negramotnosti. A to sa týka aj úradníkov pôsobiacich v orgánoch verejnej správy, osobitne v orgánoch obcí.

V uvedených súvislostiach je nevyhnutné súčasne rozvinúť systém environmentálneho vzdelávania slovenského obyvateľstva, povýšiť ho na novú úroveň a účinne ho prepojiť so systémom ekonomického vzdelávania.¹⁶ Samozrejme, nezanedbávajúc, ale priamo i nepriamo posilňujúcej jestvujúcej vzdelávacie aktivity v oblasti práva.

Použitá literatúra

- BEDRNA, Z. – JENČO, M.: *Pedogeografia. Zákonitosti priestorovej diferenciácie pedosféry*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2016, 125 s.
- HORVÁTH, M. – HLÁSNA, S.: *Právne aspekty kvality života detí v našej spoločnosti*. In: Jazykovedné, literárnovedné a didaktické kolokvium VIII. Bratislava: ZF LINGUA, 2011, s. 153 – 164.
- KRÁLIKOVÁ, K.: *Odpad – záťaž životného prostredia*. In: Deformácie spoločenských vzťahov a možnosti ich eliminovania. Lodz: Wydawnictwo Uczelnia Nauk Spolocznych, 2020, s. 10 – 38.
- KRÁLIKOVÁ, K.: *Odborné stráže v oblasti životného prostredia (príručka pre bezproblémový pobyt človeka v slovenskej prírode)*. 1. vyd. Trnava: Vysoká škola Danubius, 2020, 102 s.
- KRÁLIKOVÁ, K. – ANDOROVÁ, P. a kol.: *Právo životného prostredia (vybrané kapitoly)*. 1. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019, 192 s.
- KRÁLIKOVÁ, K. – ANDOROVÁ, P.: *Význam ochrany a starostlivosti o lesy pre zdravie ľudskej populácie v Slovenskej republike*. In: Acta Iuridica Sladkovienciensia 17. T. Klokner (ed). Brno: MSD, 2021, s. 87 – 134.
- KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: *Optimálne životné prostredie – podmienka prežitia ľudstva*. In: Miscellanea: Historico-Philologico-Iuridica II. T. Klokner (ed.) Brno: MSD, 2021, s. 75 – 102.
- KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: *Východiská ekonomickej gramotnosti I*. 1. vyd. Sládkovičovo: MSD pre Vysokú školu Danubius, 2020, 121 s.
- KRÁLIKOVÁ, K. – KRIŽANOVÁ, Z.: *Exkurz do vývoja verejnej správy na úseku ochrany prírody a životného prostredia*. In: Možné vývojové tendencie politických,

16 K tomu pozri najmä úvodné slovo v učebnici KRÁLIKOVÁ, K. – KRÁLIK, J.: *Východiská ekonomickej gramotnosti I*. 1. vyd. Sládkovičovo: MSD pre Vysokú školu Danubius, 2020, s. 11 an.

ekonomických, právnych a sociálnych vzťahov v Európskej únii. Brno: Vysoká škola Danubius, 2017, s. 175 – 200.

KRÁLIKOVÁ, K. – SURMA, L.: *Príroda, človek a Európa*. In: Slovensko a Európska únia: poučenia a možnosti. Brno: Vysoká škola Danubius, 2017, s. 202 – 213.

ODLEROVÁ E. – KUSIN V.: *Človek a životné prostredie. Socioekologické a ekofilozofické reflexie*. 1. vyd. Bratislava: STU, 2010, 94 s.

Zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov

<https://referaty.centrum.sk/priorodne-vedy/ekololgia/35901/clovek-a-zivotne-prostredie> [06-04-2021]

<https://www.agora-energiewende.de/en/press/news-archive/how-the-eu-can-achieve-a-climate-target-of-55-by-2030/> [06-04-2021]

Kontakt

doc. JUDr. Milan Šmátrala, CSc.

800 00 Bratislava

e-mail: smatralamilan@gmail.com

prof. JUDr. Jozef Králik, CSc., MBA

Vysoká škola Danubius

Fakulta práva Janka Jesenského

Richterova 1171

925 21 Sládkovičovo

e-mail: prof.kralik@gmail.com

pplk. doc. PhDr. Ing. Bc. Kristína Králiková, PhD., MBA

Akadémia Policajného zboru

Katedra správneho práva

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e-mail: kristina.kralikova@minv.sk

Sonda do prostredia imigrácie v Slovenskej republike

Probe into the environment of immigration in the Slovak Republic

**Tomáš Kováč
Kristína Králiková
Jozef Králik**

Abstrakt: Problematika legálnej migrácie má v dnešnej dobe mimoriadne členitý obsah a potenciálne rozširujúci sa rozsah. Vyplýva to najmä z faktu, že migrácia obyvateľstva má nielen z celosvetového hľadiska nesmierny ekonomický význam, ale zo sociálneho i politického hľadiska sa jednoznačne javí ako globálny problém, ktorý je potrebné akútne riešiť. Najmä štáty známe svojim vysokým ekonomickým, vyspelým sociálnym, humanitárnym a právnym potenciálom, sa prirodzene stávajú cieľom masovej imigrácie, ktorá v prípade nefunkčnosti príslušných imigračných orgánov, vrátane konzulárnych, môže prerásť do humanitárnej krízy. Problematika legálnej migrácie tak nadobúda čoraz výraznejšie znaky aktuálnosti a akútности. Aktuálnosť procesov sprevádzajúcich proces migrácie možno isto zdôrazniť i vyjadriť z viacerých uhlov pohľadu. Avšak, je potrebné chápať ho ako problém integrujúci nielen univerzálne vedecké resp. teoretické inšpirácie, ale najmä ako pokus o skĺbenie takto bádateľsky sformulovanej a sformovanej problematiky so špeciálnou reláciou resp. polohou politickou (vnútropolitickou, europolitickou a medzinárodnopolitickou), ekonomickou, sociálnou, etnickou, humanitárnou, teologickou i kultúrnou. A nesporne aj environmentálnou. Štúdiá sa preto prostredníctvom sondy do prostredia slovenských (ex)imigrantov zaoberá východiskovou problematikou, ktorá čiastočne determinuje riešenie dopadov migrácie na spoločenské vzťahy prijímajúceho štátu.

Kľúčové slová: imigrácia, Európska únia, Slovenská republika, konzulárne služby, adaptácia

Abstract: The issue of legal migration today has an extremely fragmented content and a potentially expanding scope. This is mainly due to the fact that population of migration is not only of great economic importance from a global point of view, but from a social and political point of view it clearly appears to be a global

problem that urgently needs to be addressed. In particular, states known for their high economic, advanced social, humanitarian and legal potential are naturally the target of mass immigration, which could escalate into a humanitarian crisis if the relevant immigration authorities, including the consular ones fail. The issue of legal migration thus acquires increasingly significant features of topicality and acuteness. The timeliness of the processes accompanying the migration process can certainly be emphasized and expressed from several angles. However, it is necessary to understand it as a problem integrating not only universal scientific resp. theoretical inspirations, but especially as an attempt to combine such researched and formed issues with a special political (domestic European and international political), economic, social, ethnic, humanitarian, theological and cultural positions. And undoubtedly environmental. Therefore, the study, through a probe into the environment of Slovak (ex)immigrants, deals with the initial issue, which partially determines the solution of the impacts of migration on the social relations of the receiving state.

Key words: immigration, the European Union, the Slovak Republic, consular services, adaptation

Úvod

Migrácia je historický jav. Je však v súčasnej Európskej únii (ďalej len "EÚ") problémom, ktorého následky ale možno predvídať.¹ Predovšetkým v súradniciach (ne)funkčnosti tzv. schengenského „ochranného valu“ EÚ.² Zasluguje si preto zvýšenú pozornosť zo strany celej slovenskej spoločnosti, čiže nielen pozornosť politikov, pretože je aktuálnou témou aj v súčasnosti.³ Aj na slovenskom území žijú totiž dodnes potomkovia dávnych i nedávnych imigrantov, ktorí sa v novom prostredí adaptovali kultúrne, etnicky, lingvisticky, sociálne, politicky. Napriek tomuto pozitívnemu javu, najmä novousadlíci prichádzajúci žiť na Slovensko natrvalo, vyvolávajú v časti slovenskej verejnosti značnú nevoľu.⁴ Z hľadiska koncipovania fundamentálnych potrieb nami realizovaného

1 MICHÁLEK, Přemysl – KRÁLIKOVÁ, Kristína: Občan Evropské unie a uplatňování některých jeho práv v zrcadle Schengenu (příklad České republiky). In: *Postavenie Schengenského acquis v systéme politik Európskych spoločností*. Bratislava : APZ, 2008, s. 90 – 98.

2 KRÁLIKOVÁ, Kristína: K aktuálnemu stavu systému schengenského acquis. In: *Človek vo viroch slovenskej spoločnosti*. Warszawa : Szkola Wyzsza im. Bogdana Janskiego Warszawa, s. 118 – 131.

3 KRÁLIKOVÁ, Kristína: Organizačná základňa riešenia problému migrácie v Slovenskej republike a jej kompetentnosť. In: *Dialóg teológie s humanitnými a sociálnymi vedami z pohľadu mladých doktorandov*. Ružomberok: VERBUM, 2012, s. 35 – 47.

4 Pozri štúdiu KRÁLIKOVÁ, Kristína – KRÁLIK, Jozef: Slovak statehood in superstate captivity. In: *Trends in today's society. Proceedings on a international conference, 21st. April 2021*. Dublin, Ireland: Clondalkin group, 2021, s. 163 – 181.

pokusu o sondy do prostredia migrácie v Slovenskej republike (ďalej len "SR"), ktorá má viesť k dosiahnutiu konvergentného stupňa objektivizácie východiskových poznatkov o imigrantoch usadených na slovenskom národno-štátnom území v období pred rokom 1990 a po roku 1990, umožňujúcich sformovanie optimálne konštituovanej východiskovej informačnej základne, pristúpili sme prvotne k uskutočneniu prieskumu názorov týchto novousadlíkov na proces ich usadenia sa na území Slovenska. Využili sme pri tomto prieskume úplne prirodzene empirickú metódu vedeckého skúmania zadanej problematiky v záujme dosiahnutia primerane objektívneho výsledku. V záujme operatívneho a súčasne dôsledného excerptovania názorov sme uvedenú metódu podporili využitím akumuláčnej metódy vedeckého skúmania javu legálnej imigrácie, umožňujúcej nám kontrahovať a sústrediť (akumulovať) autentické poznatky z informačno-poznatkovej databázy nami oslovených, v zásade anonymných respondentov. Ich okruh tvoril de facto uzavretý personálny komplex zložený z 75 (sedemdesiatpäť) spolupracujúcich, na položené otázky odpovedajúcich fyzických osôb. Participanti podieľajúci sa na organizačnom a personálnom zabezpečení plánovaného prieskumu, prostredníctvom autentickej verbálnej komunikácie s potenciálnymi respondentmi súčasne formou individuálne vedeného rozhovoru overili postulačnú spôsobilosť každého potenciálneho respondenta, t. j. jeho stupeň ovládania a komunikovania v štátnom jazyku SR, slovenčiny. Prieskum bol realizovaný v dvoch referenčno-respondenčných etapách, a to v roku 2020 a v roku 2021. V rámci týchto etáp zberu na v dotazníku položené otázky rovnakého znenia resp. formulácie odpovedali, samozrejme dobrovoľne iba tie osoby, ktoré boli realizátorom prieskumu prvotne vytypované ako potenciálne vhodné respondenti na základe širokých osobných kontaktov osôb, oslovených ako participantov na zbere potrebných údajov priamo realizátorom ankety. Kritériom pre výber respondentov nebolo skúmanie ich súčasného štátneho občianstva, ale ich pôvodný štatút cudzinca s trvalým resp. prechodným pobytom na území SR pred rokom 1990 a po roku 1990. Následne, prostredníctvom náhodného výberu, boli spomedzi tohto širšieho okruhu vytypovaných respondentov do realizácie ankety aktívované tie osoby, ktoré prejavili záujem vyplniť predložený dotazník v stanovených termínoch a v stanovenom obsahu a rozsahu. Východiskom pre klasifikovanie respondentov do dvoch skupín bolo teda predovšetkým stanovenie termínu ich riadenej legálnej imigrácie, a to podľa toho, či sa na územie Slovenska prisťahovali a následne sa v jeho spoločenských štruktúrach etablovali pred rokom 1990, alebo po tomto sociálno-politicky hraničnom roku spoločenského zvratu. Napokon sme toto kritérium na členenie vybranej vzorky respondentov exaktne neaplikovali a nezohľadňovali pri záverečnom vyhodnotení výsledkov ankety. Avšak, táto diferenciácia nám

poskytla určité indície z ktorých vyplynulo, že v podstate menšia polovica do ankety zainteresovaných respondentov sa na Slovensku usadila pred rokom 1990, v období socializmu. Ďalšia, približne rovnako početná, o čosi väčšia druhá polovica bývalých cudzozemcov, je zachytená v evidencii obyvateľstva SR, usadených v tuzemsku po roku 1990. V rámci predbežného resp. východiskového stanovenia okruhu národno-štátnej proveniencie respondentov sme preto orientačne skúmali iba ich pôvodnú štátnu príslušnosť. Dospeli sme tak k tomuto konečnému rezultátu, deklarujúcemu pôvod legálnych imigrantov resp. respondentov presídlených na Slovensko:

ŠTÁT PÔVODU RESPONDENTA - IMIGRANTA DO TUZEMSKA PRED ROKOM 1990	POČET RESPONDENTOV (OSÔB)	%
Afganistan	5	16
Irak	3	10
Jemen	2	6
Palestína	5	16
Sýria	4	13
Vietnam	12	39
SPOLU	31	100

Tabuľka č. 1: Štát pôvodu respondenta pred rokom 1990 (vlastné spracovanie)

ŠTÁT PÔVODU RESPONDENTA - IMIGRANTA DO TUZEMSKA PO ROKU 1990	POČET RESPONDENTOV (OSÔB)	%
Bielorusko	2	5
Česko	4	9
Čína	12	28
Juhoslávia/Kosovo/Srbsko	7	16
Maďarsko	1	2
Maroko	1	2
Rusko	6	14
Somálsko	1	2
Taliansko	1	2
Ukrajina	4	9
Vietnam	5	11
SPOLU	44	100

Tabuľka č. 2: Štát pôvodu respondenta po roku 1990 (vlastné spracovanie)

ŠTÁT PÔVODU RESPONDENTA – IMIGRANTA BEZ OHĽADU NA DOBU PRÍCHODU DO TUZEMSKA	POČET RESPONDENTOV (OSÔB)	%
Afganistan	5	7
Bielorusko	2	3
Česko	4	5
Čína	12	16
Irak	3	4
Jemen	2	3
Juhoslávia/Kosovo/Srbsko	7	9
Maďarsko	1	1
Maroko	1	1
Palestína	5	7
Rusko	6	8
Somálsko	1	1
Sýria	4	5
Taliano	1	1
Ukrajina	4	5
Vietnam	17	24
SPOLU	75	100

Tabuľka č. 3: Štát pôvodu respondenta bez klasifikácie (vlastné spracovanie)

V súvislosti s hľadaním riešení predpokladáme po prvé, že ***dosiahnutie cieľa migračnej politiky, ktorým je riadená migrácia uskutočňovaná legálnymi prostriedkami, je determinované rozsahom, obsahom a štýlom poskytovaných konzulárnych služieb vytvárajúcich priestor na rozvoj legálnej migrácie.***

Túto hypotézu č. 1 opierame o dosiahnutý stav politického a právneho prostredia vytváraného pre činnosť konzulárnych úradov a paralelne o dosiahnutú mieru spoločenského akceptovania realizácie procesu legálnej migrácie. Dosiahnutá aktuálna úroveň akceptovania právneho postavenia subjektov legálnej migrácie, úroveň kultúry a spôsobilosti realizácie mierovej medzinárodnej spolupráce je predpokladom pre optimálny výkon legitímnej promigračnej činnosti konzulárnych úradov, ako i konzulárneho úradníka. Očakávaná je ale tiež participácia všetkých vnútroštátnych subjektov zainteresovaných do realizačného procesu migračnej politiky, najmä do režimu povoloacieho konania umožňujúceho sťahovanie, pohyb, presun a sociálnu akceptáciu migranta na území SR.

Na uvedený predpoklad, označený ako hlavná hypotéza 1 nadväzujeme premisami, označenými ako *čiastkové hypotézy*:

- 1.1 Stav, orientácia a činnosť konzulárnych úradov je v súlade s predpokladaným stavom garantovania právnej istoty vo veci legálnej migrácie.
- 1.2 Legislatíva využitá pri činnostiach uskutočňovaných konzulárnymi úradmi v oblasti legálnej migrácie korešponduje s konkrétnymi praktickými krokmi použitými v prípadoch determinovaných využitím inštitútu azylu.

Predpokladáme tiež, že **konzulárne služby nie sú využívané v dostatočnej miere pri uskutočňovaní procesu uznávania pobytu v rámci SR pre občanov EÚ**. Takýto predpoklad (hlavnú hypotézu 2) opierame o dosiahnutý stav inštitucionálnej (organizačnej) základne, personálnej základne a stav diverzity zahraničných úradov poskytujúcich konzulárne služby, ktoré by mohli regulovať proces legálnej migrácie.

Subordinované podporné predpoklady, čiže súvisiace *čiastkové hypotézy*, majú ozrejmiť pravdivosť potenciálnych domnienok, či:

- 2.1 Prioritne sú na prospech podporovania legálnej migrácie využívané iné než zastupiteľské orgány vysielajúceho štátu.
- 2.2 Konzulárne služby poskytované konzulárnymi úradmi nie sú na prospech legálnej migrácie využívané v očakávanom rozsahu.

Tretou vyvrátiteľnou domnienkou, kótovanou ako hlavná hypotéza 3, je predpoklad, že **konzulárne služby poskytnuté prostredníctvom konzulárnych úradov po zavŕšení procesných pravidiel umožňujúcich legálnu migráciu garantujú spoľahlivé zistenie osobného statusu migranta tak, aby imigrant pre prijímací štát nepredstavoval bezpečnostné riziko**.

Túto hlavnú hypotézu 3 opierame o dosiahnutý stav migračného procesu, ktorý si vyžaduje preskúmanie funkčnosti kontrolného mechanizmu zameraného do oblasti realizácie migračnej politiky.⁵ Aktuálny proces „imatrikulácie“ migranta v spoločnosti zostáva viditeľne základným problémom štátnej správy, vrátane miery zainteresovanosti (spolupráce) konzula.

5 IGENYES, Ladislav: *Nelegálna migrácia v stredoeurópskom regióne a jej vplyv na činnosť služby cudzineckej polície*. Rigorózna práca. Bratislava: Akadémia PZ, 1999, 75 s. (nepubl.)

V tejto súvislosti sa natískajú nové predpoklady, t. j. čiastkové hypotézy, či:

- 3.1 Harmonizáciou činnosti a kompetencií spolupracujúcich orgánov (konzulárne úrady, diplomatické zastupiteľstvá, správne orgány, medzinárodné organizácie, cirkvi, zdravotnícke zariadenia, bezpečnostné štruktúry) vysielajúceho štátu a prijímacieho štátu sa zrýchli proces povoľovacieho konania.
- 3.2 Harmonizáciou právnych predpisov vysielajúceho štátu a prijímacieho štátu sa zamedzí prietahom v procese legálnej migrácie, keďže orgány prijímacieho štátu neprihliadajú na informácie o osobe legálneho migranta poskytované vysielajúcim štátom (preverovanie migranta a kontrolný proces prebieha podľa vlastných noriem a pravidiel prijímacieho štátu).
- 3.3 Predpokladáme, že vysielajúci štát má relatívne sofistikované spôsoby a disponuje hodnovernými informáciami o osobe potenciálneho legálneho migranta, ktoré môžu byť plne využité v samotnom povoľovacom procese a pri získaní azylu, občianstva prijímacieho štátu.

Na tieto hypotetické otázky je nevyhnutné hľadať odpovede, ktoré sme koncentrovali do textu vedecko-bádateľskej štúdie.

I.

V rámci predbežných otázok kladených respondentom sme zistili, že pred rokom 1990 na Slovensko z rozličných príčin resp. dôvodov prišlo 31 (tridsaťjeden) respondentov, ktorí túto skutočnosť výslovne deklarovali v rámci svojich odpovedí na sumárny okruh položených predbežných otázok predložených v úvodnom texte dotazníka. Až 44 (štyridsaťštyri) osôb sa na slovenské štátne územie, podľa ich vyjadrenia, prisťahovalo legálne už po „prevratovom“ roku 1990 a dosiaľ takáto komunita imigrantov v SR aj v zásade bez problémov žije a pracuje. Spolu sme teda získali cennú, i keď nie reprezentatívnu a o zadanom probléme dostatočne vypovedajúcu vzorku autentických odpovedí, transponovaných od sedemdesiatpäťčlennej komunity cudzincov, ktorí sa ako legálni imigranti etablovali v spoločenskom prostredí SR. Spomedzi respondentov bolo 9 (deväť) osôb ženského pohlavia, ostatní respondenti v počte 66 (šesťdesiatšesť) boli mužského pohlavia. Tento ukazovateľ sme však nebrali do úvahy, pretože sme ho nepovažovali za rozhodujúci pre očakávané relevantné zistenia. Anketové otázky boli preto adresované všetkým zúčastneným respondentom bez rozdielu ich pohlavia, bez ich rozlišovania podľa doby príchodu na slovenské štátne územie a bez rozlišovania ich pôvodnej štátnej príslušnosti.

Otázky, vytvárajúce východiskový resp. vstupný informačný fundament pre naše ďalšie rozpracovávanie problematiky legálnej imigrácie a mapovanie participovania slovenských konzulárnych orgánov na tomto procese, ktoré sme zaradili do obsahu anketového lístka, boli formulované nasledovne:

1. Na územie Slovenska Vás priviedlo:
 - a. štúdium
 - b. zamestnanie
 - c. iné (napr. sobáš)
2. Po Vašom príchode na Slovensko Vám hmotné zabezpečenie Vášho pobytu na Slovensku zabezpečil:
 - a. prijímací štát (Slovensko, Československo)
 - b. vysielací štát (Vaša pôvodná vlasť)
 - c. iný subjekt (napr. zamestnávateľ, rodina)
3. Počas pobytu v Československu/Slovensku ste uvažovali o:
 - a. návrate do vlasti
 - b. usadení sa na Slovensku
 - c. o presídlení do iného štátu než bol Váš štátu pôvodu a Slovensko
4. Na Slovensku sa živíte:
 - a. vlastnou prácou
 - b. prostredníctvom štipendia
 - c. iným spôsobom (napr. dotáciami od rodiny a príbuzných)
5. Na Slovensku vykonávate pracovnú činnosť povahy:
 - a. závislej práce (napr. duševnej/intelektuálnej činnosti - lekár, umelec, učiteľ, novinár)
 - b. samostatne zárobkovo činnej osoby (napr. obchod, sprostredkovanie, výroba, gastronómia)
 - c. inou formou

6. Na Slovensku ste si založili vlastnú rodinu resp. s touto možnosťou rátate v budúcnosti:
- a. založil som si vlastnú rodinu na Slovensku
 - b. plánujem založiť si vlastnú rodinu na Slovensku
 - c. nerátam so založením vlastnej rodiny na Slovensku
7. Aktivitu a pomoc slovenských štátnych orgánov pri mojom začleňovaní sa do slovenskej spoločnosti hodnotím ako:
- a. veľmi dobrú
 - b. nevyhovujúcu
 - c. neviem/nechcem sa vyjadriť
8. Ako cudzinec/imigrant som bol v slovenskej spoločnosti prijímaný:
- a. bez problémov
 - b. s určitými ťažkosťami
 - c. nebol som svojim okolím prijímaný
9. Počas začleňovania sa do slovenskej spoločnosti som vnútorne prekonával:
- a. vážne psychické problémy (napr. snaha o návrat domov)
 - b. bežné problémy (napr. obavy o zamestnanie)
 - c. nemal som žiadne problémy
10. Svoje súčasné vzdelanie/kvalifikáciu som získal:
- a. vo svojej pôvodnej vlasti
 - b. v Slovenskej republike
 - c. nemám žiadne vzdelanie/klasifikáciu
11. Moje očakávania sa po presídlení z vlasti do Slovenskej republiky naplnili:
- a. úplne
 - b. čiastočne
 - c. nenaplnili sa
12. O návrate do svojej pôvodnej vlasti:
- a. uvažujem
 - b. neuvažujem
 - c. neviem/nechcem sa vyjadriť

13. Štátny (slovenský) jazyk ovládam:

- a. výborne
- b. veľmi dobre
- c. dobre
- d. dostatočne
- e. nedostatočne

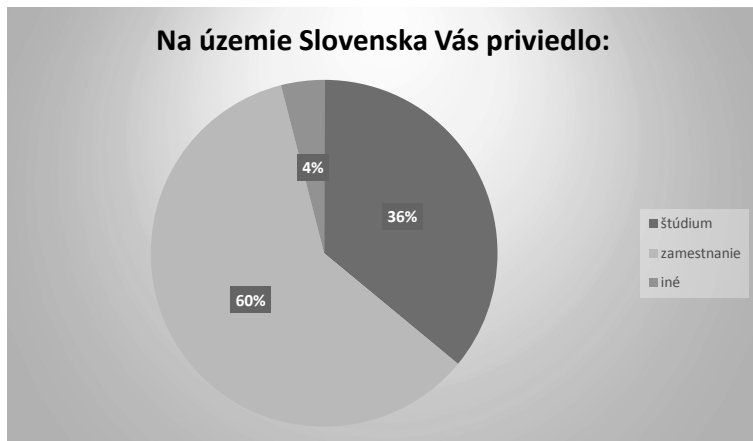
Základným a preto i východiskovým cieľom spracovania takto sformulovaného trinásťbodového okruhu vstupných resp. východiskových otázok a ich konštituovania do formy anketového lístka bol pokus o vykonanie prieskumu, aspoň do určitej miery vypovedajúceho o dosiahnutom stupni adaptácie legálnych imigrantov na pomery panujúce v slovenskej spoločnosti. Zameraním týchto otázok na konkrétne javy a prejavy súvisiace so životom integrujúcich sa a do slovenskej spoločnosti už integrovaných legálnych imigrantov sme sa pokúsili súčasne o zistenie miery podielu orgánov štátnej moci a verejnej správy SR na výbere, prijímaní a uplatnení legálnych imigrantov v slovenskej spoločnosti. Zároveň sme pri koncipovaní anketových otázok vychádzali z predpokladu o limitovaných možnostiach pôsobenia konzulárnych úradov SR na vývoj legálnej imigrácie smerujúcej na územie SR. Predpokladáme totiž, že konzulárne úrady resp. správne orgány tohto účelového zamerania vytvárajúce organizačnú a personálnu základňu zahraničnej služby SR nedisponujú v rámci svojich kompetencií možnosťou výraznejšie participovať na adaptovaní a integrovaní takýchto osôb do vzťahov fungujúcich v slovenskej spoločnosti. Práve preto sme týmto smerom zamerané otázky do ankety nezaradili. Túto možnosť sme však a priori nezavrhlí a rátili sme s takto koncipovaným užším, na konzulárnu prácu zameraným okruhom respondentom kladených otázok v ďalšom predpokladanom monotematickom pokračovaní našej výskumnej práce. Akumuláciou, analýzou, syntézou a zovšeobecnením poznatkov získaných prostredníctvom zhromaždených odpovedí na otázky položené respondentom prostredníctvom anketového lístka sme získali **východiskový prehľad o názorovom rozvrstvení cudzincov/respondentov** participujúcich na prieskume v takomto štruktúrnom zložení:

ad 1. Na otázku, *čo motivovalo respondenta k príchodu na územie Slovenska*, odpovedalo z celkového počtu sedemdesiatpäť (75) respondentov dvadsaťsedem (27) opýtaných zakrúžkovaním odpovede evidovanej pod písmenom a), čiže štúdium. Ako dôvod príchodu na Slovensko uviedlo päťdesiatdeväť (45) respondentov zamestnanie. Traja (3) respondenti uviedli iné dôvody (napr. sobáš). Túto štruktúru odpovedí bolo v zásade možné vopred

predpokladať vzhľadom na spektrum názorov získaných z predbežných rozhovorov s imigrantmi, usadenými v bývalom Československu pred rokom 1990, ktorí potvrdili, že do tuzemska pricestovali na základe výberu na štúdium v zahraničí, ktoré poskytovali v rámci rozvojovej pomoci tzv. rozvojovým krajinám bývalé socialistické štáty.

Klasifikácia: Zo zaznamenaných odpovedí na prvú otázku je zrejmé, že osobné dôvody (napr. sobáš) zohrali pri motivácii respondentov presídlit' sa na územie slovenského štátu minimálnu úlohu, keďže takéto dôvody primáli k legálnej imigrácii iba troch (3) respondentov (t. j. 4 %). Ako štúdium uviedlo dôvod svojho príchodu a usadenia sa na Slovensku dvadsaťsedem (27) respondentov, čiže 36 %. Pricestovanie do tuzemska a rozhodnutie zostať žiť v SR z dôvodu zaradenia sa do pracovného procesu v tuzemsku deklarovalo štyridsaťpäť (45) respondentov, t. j. 60 %. V ktorom období sa príslušný respondent usadil v tuzemsku sme nezistovali. Metódou dedukcie však môžeme dospieť k záveru, že absolútna väčšina respondentov sa na Slovensku etablovala formou absolvovania resp. završenia (vysokoškolského) štúdia alebo inej formy vzdelávania a prípravy na budúce povolanie/zamestnanie v dobe pred rokom 1990. Vládnuca komunistická politická moc v bývalej Československej socialistickej republike v duchu naplňania idey tzv. proletárskeho internacionalizmu či socialistického internacionalizmu totiž v rámci procesu realizácie pomoci socialistických štátov tzv. rozvojovým štátom tzv. tretieho sveta poskytovala nenávratnú a mimoriadne rozsiahlu materiálnu a finančnú pomoc, súčasťou ktorej bola aj oblasť vzdelávania. Do tuzemska tak prichádzali stovky študentov, žiakov a učňov, z ktorých niektorí na československom území zostávali trvalo pracovať a žiť. Išlo najmä o štátnych príslušníkov Vietnamu, Iraku, Sýrie, Izraela/Palestíny, Afganistanu, ale i niektorých afrických štátov upriamených na „budovanie komunizmu“. Po roku 1990 do tuzemska prichádzali za účelom podnikania najmä štátni občania Čínskej ľudovej republiky, Vietnamskej socialistickej republiky, Juhoslávie, Ukrajiny a Ruska.

Záver: Značnú časť legálnych imigrantov zrejme motivuje/motivovala resp. vedie/viedla na územie Slovenska najmä snaha o zvyšovanie si vlastného vzdelania/klasifikácie a možnosť realizovať sa na trhu práce.

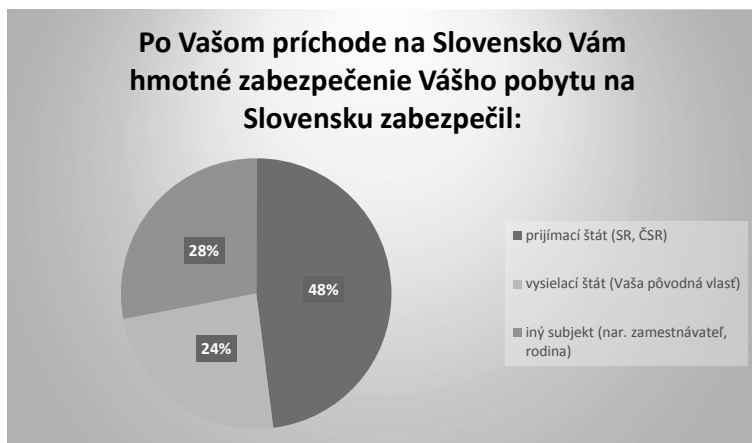

Graf č. 1: Otázka: Čo vás motivovalo k príchodu na územie Slovenska?
(vlastné spracovanie)

ad 2. Na otázku, *ktorý zo subjektov legálneho imigranta po jeho príchode na územie Slovenska hmotne resp. finančne zabezpečoval*, odpovedalo z celkového počtu sedemdesiatpäť (75) respondentov (100 %) až tridsaťšesť (36) respondentov, že prijímací štát (teda Slovensko, Československo) im umožnil pobyt a štúdium so základnou materiálnou a finančnou podporou resp. celkovým zabezpečením. Vysielací štát, čiže pôvodná vlasť imigranta materiálne zabezpečovala jeho pobyt v tuzemsku v osemnástich (18) prípadoch. Materiálne zabezpečenie pobytu na území Slovenska prostredníctvom iného subjektu (napr. zamestnávateľa, rodiny) uviedlo dvadsaťjeden (21) respondentov.

Klasifikácia: Otázka bola respondentom položená nadväzne na predchádzajúcu otázku v záujme zistenia ich vtedajšieho, v danom čase aktuálneho sociálneho statusu, vlastne materiálno-sociálnej stránky zabezpečenia ich príchodu a pobytu na Slovensko. Pozornosť si zasluhuje vysoká frekvencia humanitárnej pomoci smerujúcej z bývalého Československa resp. Slovenska prostredníctvom prevažne bezplatného poskytovania vzdelania imigrantom pochádzajúcim z tzv. rozvojových štátov (48 %). Táto pomoc bola organizovaná vtedajšími socialistickými štátmi a poskytovaná štátom tzv. tretieho sveta z titulu podpory iniciovanej v duchu naplňovania idey socialistického internacionalizmu. Pobyt cudzinca v tuzemsku za účelom jeho štúdia hradil vysielajúci štát iba 24 % respondentov, čiže takmer štvrtine študujúcich cudzincov. Avšak, až 28 % opýtaných potvrdilo, že ich pobyt v tuzemsku bol zabezpečovaný z iných zdrojov.

Záver: Na základe zhromaždených odpovedí je možné dospieť k jednoznačnému záveru, že vládnucci politický režim socialistického Československa z vlastných rozpočtových zdrojov zabezpečoval výchovu a vzdelávanie takmer polovici na jeho územie vysielaných mladých ľudí pochádzajúcich z tzv. rozvojových štátov. Značný počet opýtaných, a to takmer tretina ale uviedol, že im na ceste k ich vzdelaniu v tuzemsku v plnej miere poskytl zdroje iné, než oficiálne štátne zdroje resp. inštitucionalizované subjekty vysielajúceho štátu či prijímajúceho štátu. Prekvapujúco do značnej miery vyznieva znením odpovedí vyjadrené tvrdenie respondentov, že takmer štvrtinu z nich financoval vysielajúci štát, t. j. krajina ich pôvodu. Najmä v súradniciach v tom období presadzovanej zahraničnej politiky pomoci socialistických štátov bratským rozvojovým štátnym útvarom, najmä socialistickej politickej orientácie.

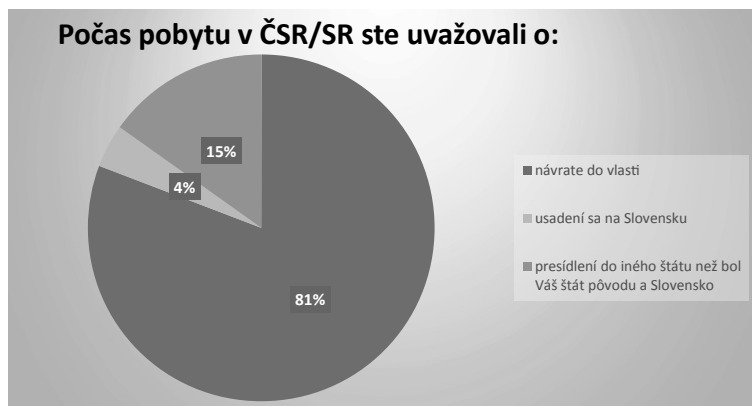

Graf č. 2: Otázka: Kto Vám zabezpečil hmotné zabezpečenie po príchode na Slovensko? (vlastné spracovanie)

ad 3. Na položení otázky, *či oslovený respondent počas svojho aktuálneho dočasného pobytu v Československu/Slovensku uvažoval o návrate do vlasti*, odpovedalo z celkového počtu sedemdesiatich piatich (75) opýtaných až šesťdesiat (60) respondentov, ktorí potvrdili svoj úmysel vrátiť sa do svojej vlasti po ukončení a završení účelu svojho dočasného pobytu na území Československa resp. Slovenska. Predstavuje to 80 % opýtaných. O usadení sa na Slovensku uvažovali iba štyria (4) opýtaní, t. j. 5 %. O presídlení do iného štátu než do vlasti resp. štátu svojho pôvodu, vynímajúc Československo/Slovensko, uvažovalo jedenásť (11) respondentov (15 %).

Klasifikácia: Uskutočnený prieskum potvrdil predpokladaný výsledok, že absolútna väčšina respondentov, ktorí ako cudzinci dočasne resp. neskôr trvalo žili na území Československa/Slovenska, pôvodne vôbec nerátali s možnosťou usadiť sa na území prijímajúceho štátu (81 %). V podstate „politicky“ zanedbateľný okruh respondentov deklaroval svoj zámer usadiť sa v inom štáte, než v Československu/Slovensku, avšak do svojej pôvodnej vlasti sa vrátiť nehodlal (15 %). Štvorprvková množina opýtaných, čo je štatisticky zanedbateľné minimum, uvažovalo resp. predpokladalo, že svoj ďalší osud spojí s históriou Slovenska, a na jeho území sa trvalo usadí (4 %).

Záver: Zaznamenaná štruktúra odpovedí v zásade svedčí o mimoriadne úzkej spätosti cudzincov – usadlíkov so svojim pôvodným národom, jeho kultúrou a jeho štátnosťou. O svojom bezprostrednom návrate do rodnej vlasti po ukončení svojho poslania v Československu/Slovensku (napr. štúdia) totiž vôbec nepochybovala ich veľká väčšina. O spätosti s územím a obyvateľstvom voči nim mimoriadne pohostinného Slovenska, ako vyplýva zo štruktúry anketou akumulovaných odpovedí, uvažoval však iba zanedbateľný zlomok odpovedajúcich. To, vzhľadom na celkový počet inak odpoveďami rezonujúcich respondentov, svedčí vari o vysokej miere zachovania si národnej hrdosti a vlastenectva cudzincov, ktorým Slovensko poskytlo a doteraz poskytuje svoju pohostinnosť. Nemožno si však nepovšimnúť skutočnosť, že pomerne malá, avšak nie úplne irelevantná časť respondentov priznala svoj plán, ktorého obsahom bolo presídlenie do iného, než aktuálne hostiteľského štátu. Čiže, s návratom do vlasti nerátalo napriek tomu, že vysielajúci štát plánoval zaradiť tieto osoby po ich preškolení v Československu/Slovensku do domovskej politickej, administratívnej, ekonomickej, kultúrnej či sociálnej sféry resp. infraštruktúry.

Graf č. 3: Otázka: Uvažovali ste počas svojho aktuálneho pobytu v ČSR/SR o návrate do vlasti? (vlastné spracovanie)

ad 4. Zo sociálno-ekonomického aspektu mala byť na účely získania prehľadu o zdrojoch životných istôt imigrantov východiskovou informácia tezaurovaných poznatkov získaných z odpovedí respondentov na položenú otázku, **čím sa Slovensku živia resp. živia**. Odpovedí, že vlastnou prácou, bolo získaných deväť (19). Prostredníctvom štipendia si uspokojovali či dosiaľ uspokojujú svoje životné potreby a upevňujú si svoje každodenné sociálne istoty štyridsiati ôsmi odpovedajúci (48). Až osem (8) respondentov deklarovalo, že sa na Slovensku živia resp. živia iným spôsobom (napr. dotáciami od rodiny a príbuzných).

Klasifikácia: Až štvrtina respondentov, t. j. 25 % uviedla, že sa v tuzemsku žije vlastnou prácou. Nepovažovali sme však pre nami sledované účely za potrebné zisťovať jej obsah, štruktúru, lokalizáciu a intenzitu. Predpokladali sme, že ide o prácu vykonávanú v závislom postavení alebo po živnostensky resp. podnikateľsky. Pozoruhodná početnosť odpovedí deklarovala využitie štipendií, veličina ktorých predstavovala veľkú väčšinu a dosahovala až 64 % úroveň. Dotáciami poskytovanými na živobytie od rodiny a príbuzných sa počas pobytu na Slovensku živilo 11 % respondentov.

Záver: Vzhľadom na štruktúru názorov vyjadrených v odpovediach na druhú položenú otázku je zrejmé, že v odpovediach respondentov dochádzalo k priznaniam (možno ex post) deklarujúcim prelínanie sa a kumuláciu ich finančno-materiálnych zdrojov slúžiacich na zabezpečenie ich pobytu v tuzemsku. Vychádzajúc zo spomienok získaných z obsahu rozhovorov realizovaných v skupine bývalých študentov bratislavských vysokých škôl vzdelávajúcich sa v období bývalej Československej socialistickej republiky, t. j. dnešných sedemdesiatnikov je zrejmé, že i zahraniční študenti, ktorým bolo poskytované pomerne výdatné štipendium rozličnej proveniencie, si svoj sociálny status vysokoškolského študenta vylepšovali nepravidelne vykonávanými a honorovanými prácami, avšak aj pravidelnými pracovnými príjmami. Pracovali ako napr. barmani i „vyhadzovači“ v študentských kluboch (v tejto súvislosti sa spomínal istý arabský vysokoškolák Jakub z UNIC-clubu v Mlynskej doline), korešpondenti denníkov a časopisov (v tejto súvislosti sa spomínal nórsky študent filozofickej fakulty Harald Olsen), hudobníci vystupujúci v bratislavských nočných podnikoch, príležitostní „noční“ robotníci pracujúci brigádnicky v národných podnikoch i u súkromných stavebníkov, komparzisti televízie a filmu, pracovníci Technických služieb mesta Bratislavy a Dopravného podniku mesta Bratislavy atď.

Graf č. 4: Otázka: Čím sa na Slovensku živíte? (vlastné spracovanie)

ad 5. Pozoruhodné výsledky boli zaznamenané prostredníctvom odpovedí na otázku, **akú činnosť vykonáva** respondent na území Slovenska, t. j. akú povahu má jeho pracovnú činnosť, prostredníctvom ktorej si zabezpečuje prostriedky na svoje živobytie. Závislou prácou, čiže napr. formou duševnej/intelektuálnej činnosti – lekár, umelec, učiteľ, novinár, sa zaoberá a tak aj žije päťdesiatjeden (51) respondentov. Prostredníctvom odpovedí bolo identifikovaných dvadsaťjeden (21) samostatne zárobkovo činných osôb, napr. pôsobiacich v obchode, sprostredkovaní, výrobe, gastronómii. Zvyšné tri osoby (3) vo svojich odpovediach uviedli, že prostriedky na svoj život získavajú inou formou. Neskúmali sme, samozrejme, akou.

Klasifikácia: Formou závislej práce, čiže spôsobom výkonu robotníckej profesie všeobecne a na právnej báze zamestnaneckého pomeru, ale vrátane tiež napr. formou vykonávania duševnej/intelektuálnej činnosti realizovanej „v organizácii“ a na jej prospech a účet (lekár, umelec, učiteľ, novinár), sa zaoberá podľa získaných odpovedí, a teda takto sa aj žije až 68 % respondentov. Iba 28 % respondentov však uviedlo, že prostriedky na svoje živobytie si zabezpečuje prácou realizovanou v právnej forme samostatne zárobkovo činných osôb (napr. ako živnostník, spoločník spoločnosti s ručením obmedzeným či spoločník v inej obchodnej spoločnosti a pod.). Inou formou, než sú už v zistenom prehľade uvedené, sa v súčasnosti živia iba 4 % respondentov.

Záver: Na základe zhromaždených odpovedí možno konštatovať, že imigranti, ktorí zostali žiť na slovenskom výsoštnom území natrvalo alebo prechodne a aj sa v SR usadili, a logicky sa teda aj začali aktívne živiť prácou

určitej povahy, predstavujú spolu 96 % z okruhu opýtaných. Je teda zrejmé, čo potvrdzujú tiež tieto marginálne výsledky ankety, že cudzinci sa v podstate bez vážnejších problémov adaptujú na ekonomické a sociálne pomery, resp. pracovno-právne vzťahy panujúce v slovenskom spoločenskom prostredí nie sú ani zo psychického aspektu a ani z legislatívneho hľadiska pre nich neprekonateľnou prekážkou.

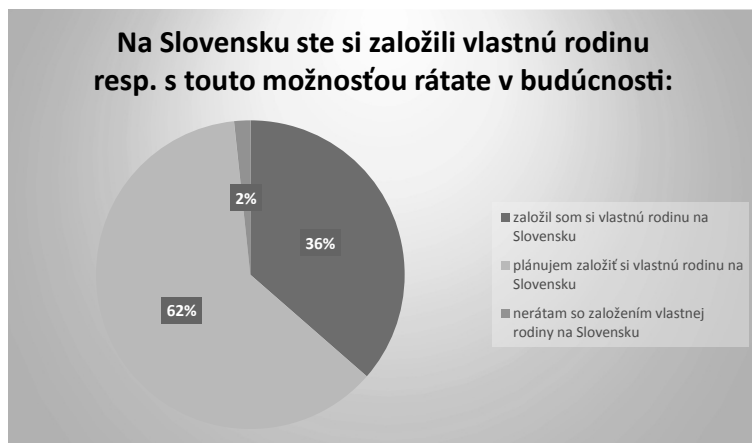
Graf č. 5: Otázka: Akú pracovnú činnosť vykonávate na Slovensku?
(vlastné spracovanie)

ad 6. Ako vyplynulo z odpovedí, na Slovensku si založili **vlastnú rodinu** resp. s touto možnosťou ráta v budúcnosti výrazne diferencovaný okruh respondentov. Na Slovensku si založilo vlastnú rodinu dvanásť (22) imigrantov. Na Slovensku si však plánuje založiť vlastnú rodinu až tridsaťosem (38) opýtaných imigrantov. So založením si vlastnej rodiny na Slovensku však v budúcnosti neráta pätnásť (15) usadených imigrantov.

Klasifikácia: Pozornosť si zasluhuje štruktúra odpovedí respondentov na takto formulovanú otázku, z ktorých vyplynulo, že až 51 % imigrantov ráta so založením si vlastnej rodiny (a teda i trvalejšej budúcnosti) na Slovensku. Nezistovalo sa však, či manželským partnerom má byť občan SR, alebo iného, zahraničného pôvodu. Do termínu realizovania anketového prieskumu deklarovalo skutočnosť, že si už v tuzemsku založili vlastnú rodinu, 30 % opýtaných. S takouto možnosťou neráta 19 % respondentov.

Záver: Numerické vyjadrenie pomeru na Slovensku už usadených imigrantov by podporovalo pravdivosť tézy o primiešaní cudzozemcov do slovenskej etnickej populácie resp. o premiešavaní Slovákov s obyvateľmi

cudzozemského pôvodu vtedy, ak by sme zisťovali etnický pôvod partnerov vstupujúcich do týchto manželských zväzkov, na základe ktorých vzniká sexuálne a etnicky heterogénna rodina. Smer zámeru nami anketou skúmaného problému však nebol konvergentný s takýmto zisťovaním. Podstatné je však pre demografický vývoj Slovenska zistenie, že cudzincami uzatvárané manželstvá ako základ rodiny majú vo forme reality alebo programu svojou početnosťou absolútnu prevahu nad prezentovanými zámermi respondentov, ktorí si rodinu na Slovensku založiť neplánujú. Toto zistenie evokuje víziu postupnej prevahy uzatvárania manželstiev medzi obyvateľmi cudzej proveniencie nad počtom manželstiev uzatváraných medzi etnickými Slovákmi. Avizované nahradenie slovenskej národnej populácie inou etnickou skupinou prostredníctvom jej „pohlčovania“ takouto potentnejšou populáciou je preto zrejme realitou už v blízkej budúcnosti. Aj týmto spôsobom by bolo teda možné zastaviť proces národného vymierania Slovákov.

Graf č. 6: Otázka: Plánujete si založiť na Slovensku rodinu? (vlastné spracovanie)

ad 7. Aktivitu a pomoc slovenských štátnych orgánov pri začleňovaní sa do slovenskej spoločnosti hodnotilo ako veľmi dobrú päťdesiatjeden (51) respondentov. Ako nevyhovujúcu ju vnímalo päť respondentov (5). Odpoveď „neviem/nechcem sa vyjadriť“ v dotazníku vyznačilo devätnásť (19) opýtaných.

Klasifikácia: Až 68 % respondentov uviedlo, že aktivita a pomoc slovenských štátnych orgánov pri ich začleňovaní sa do slovenskej spoločnosti bola veľmi dobrá. Nechcelo či k problému sa nevedelo vyjadriť 25 % opýtaných. Iba

7 % respondentov nebolo s postojom a činnosťou štátnych orgánov Slovenskej republiky pri ich začleňovaní do slovenskej komunity spokojných.

Záver: Napriek pretrvávajúcemu názoru podporovanému a dodnes usadenému vo vedomí slovenskej verejnosti, vnímajúcej činnosť orgánov a inštitúcií ako mimoriadne problematickú a neprofesionálne vykonávanú, výsledky usutočneného prieskumu priamo potvrdzujú spokojnosť imigrantov s pomocou poskytovanou im oficiálnymi slovenskými inštitúciami, vrátane orgánov štátnej správy. Je však zrejmé, že vyjadrená spokojnosť respondentov s činnosťou príslušných slovenských štátnych i neštátnych inštitúcií, s ktorými ako akútni imigranti prišli do priameho kontaktu, veľmi pravdepodobne priamo súvisela s kvalitou personálneho substrátu takejto inštitúcie, najmä s osobnostnou výbavou konkrétneho pracovníka takejto inštitúcie. Postoj konkrétnych osôb tzv. prvého kontaktu pôsobiacich v rozličnom postavení v príslušných slovenských orgánoch a inštitúciách voči imigrantom teda v podstate vari natrvalo ovplyvňuje názorovú hladinu imigrantov na Slovákov a SR. A derivatívne isto aj ich správanie sa na verejnosti či voči svojim novým spoluobčanom.

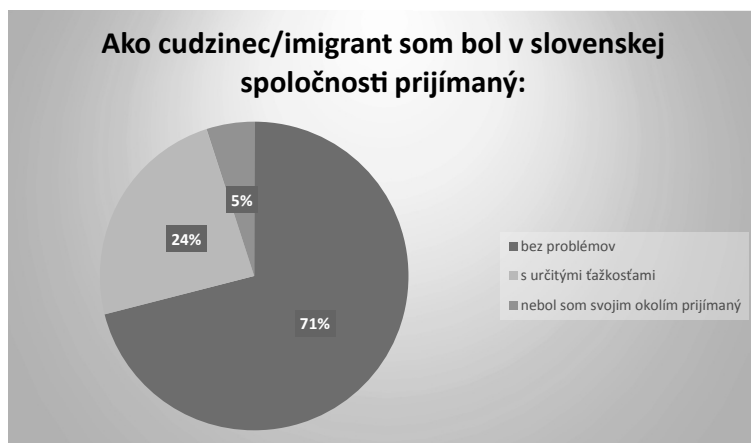
Graf č. 7: Otázka: Ako hodnotíte aktivitu a pomoc slovenských štátnych orgánov pri začleňovaní sa do slovenskej spoločnosti? (vlastné spracovanie)

ad 8. Respondenti na položenú otázku, *ako bol cudzinec/imigrant v slovenskej spoločnosti prijímaný*, prezentovali obsahom svojich odpovedí pomerne jednoliate spektrum názorov. Totiž, až päťdesiattri (53) imigrantov uviedlo, že slovenská spoločnosť ich do svojho okruhu prijala bez problémov, a iba osem (18) opýtaných uviedlo, že ich Slováci akceptovali s určitými ťažkosťami. Pozoruhodné je, že len štyria (4) respondenti spomedzi sedemdesiatich

piatich (75) opýtaných uviedlo, že neboli svojim slovenským spoločenským okolím prijímaný.

Klasifikácia: Slovenská národná komunita a štátnosť, podľa výsledkov prieskumu, prijala do svojho okruhu bez akýchkoľvek problémov až 71 % opýtaných. Iba 24 % respondentov uviedlo, že sa stretli pri svojej integrácii do slovenskej spoločnosti s určitými ťažkosťami. Iba 5 % respondentov uviedlo, že slovenská spoločnosť ich odmietala.

Záver: Výsledok prieskumu jednoznačne potvrdzuje prirodzenú solidariťu, otvorenosť a súcit Slovákov s ľuďmi, ktorých vnímajú ako osoby v núdzi. Štruktúra a obsah nadobudnutých odpovedí priamo vyvracia neraz na verejnosti účelovo propagovanú tézu o pretrvávajúcom slovenskom nacionalizme, šovinizme, neznášanlivosti, nesolidárnosti, egoizme.

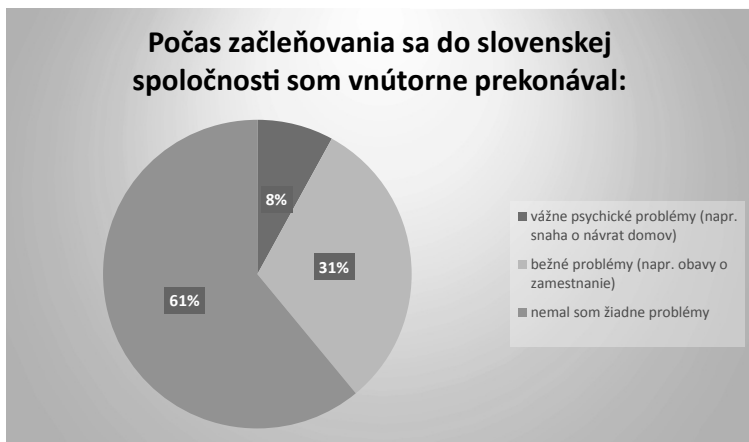
Graf č. 8: Otázka: Ako ste boli prijatý v slovenskej spoločnosti? (vlastné spracovanie)

ad 9. Počas *začleňovania sa do slovenskej spoločnosti* vnútorne prekonávalo vážne psychické problémy prejavujúce sa napr. v snahe o návrat domov iba šesť (6) opýtaných. Ako bežné psychické problémy, spočívajúce napr. v obave o zamestnanie, vnútorne pocitovalo svoje začleňovanie do slovenskej spoločnosti trinásť (23) opýtaných a až štyridsaťšesť (46) respondentov uviedlo, že z tohto aspektu nemalo žiadne psychické problémy vyplývajúce z procesu začleňovania do slovenskej občianskej komunity.

Klasifikácia: Vážne psychické problémy, ktoré sa vnútorne u imigrantov počas ich pobytu na Slovensku prejavovali v súvislosti s túžbou po domove, doliehali na 8 % respondentov. Pomerne početná skupina, takmer tretina

opýtaných (31 %) uviedla, že prežívala bežné problémy v súvislosti so svojím dlhodobejším pobytom na Slovensku. Najväčšia masa respondentov však uviedla, že po usídlení sa na Slovensku nepocítovala žiadne psychické problémy vyplývajúce z procesu ich začleňovania sa do slovenskej komunity (61 %).

Záver: Tento ukazovateľ psychického stavu imigrantov po ich príchode na Slovensko a usadením sa v tuzemskom prostredí preukazuje ich dobrú psychickú kondíciu, podmienenú zrejme dlhodobou prípravou, osobnostným dozrievaním na imigráciu a zásadným vnútorným rozhodnutím, motivovaným odhodlaním zmeniť miesto svojho pobytu prostredníctvom resp. formou vystahovalectva/prisťahovalectva. Odpovede respondentov dokazujú, že skutočne vážne problémy sa prejavovali v psychike iba zanedbateľnej časti imigrantov. Tento stabilizovaný, vybilancovaný stav psychiky novo usadených cudzincov žijúcich v slovenskom kultúrnom prostredí možno spájať aj s pohostinnosťou, spontánnosťou, veľkodušnosťou, družnosťou a pozornosťou voči svojim hosťom, ktorou sú Slováci preslávení vo svete.

Graf č. 9: Otázka: Aké problémy ste vnútorne prekonávali počas začleňovania sa do slovenskej spoločnosti? (vlastné spracovanie)

ad 10. Súčasné vzdelanie/kvalifikáciu spomedzi opýtaných získalo vo svojej pôvodnej vlasti osemnásť (18) opýtaných. V SR nadobudlo svoje súčasné vzdelanie štyridsaťštyri (49) respondentov a zvyšní traja (8) opýtaní uviedli, že nemajú žiadne vzdelanie/klasifikáciu.

Klasifikácia: Prieskum potvrdil predpoklad, že väčšina imigrantov usídlených v Slovenskej republike získala či nadobudla svoje vzdelanie v tuzemsku

(65 %). Vo svojej pôvodnej vlasti svoje vzdelanie získalo 24 % opýtaných. Avšak až 11 % respondentov uviedlo, že nie sú vzdelaní resp. kvalifikovaní.

Záver: Veľkorysosť štátnej školskej, t. j. výchovno-vzdelávacej politiky a funkčnosti školského systému, najmä bývalého socialistického režimu dominujúceho do roku 1990 na Slovensku, demonštrujú zhromaždené výsledky prieskumu. Totiž, až tri štvrtiny opýtaných sa priamo vyznali zo skutočnosti, že ich dosiahnuté vzdelanie a jeho kvalitatívna úroveň je produktom školskej politiky uskutočňovanej na území Slovenska. Táto skutočnosť svedčí o vysoko vyspelom školskom vzdelávacom systéme Slovenska v dávnejšej i menej dávnej minulosti.

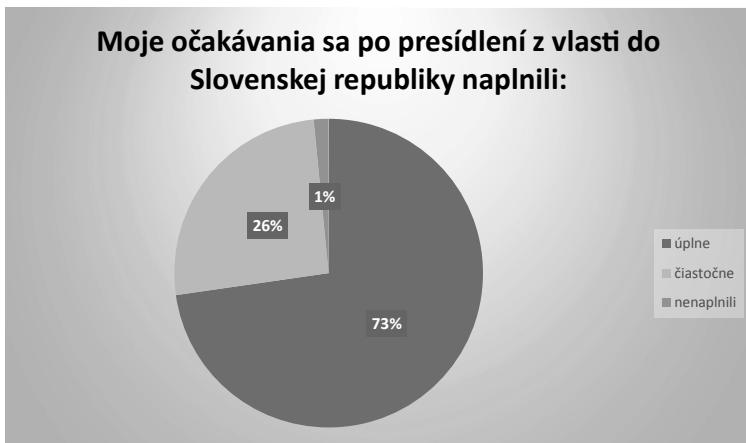

Graf č. 10: Otázka: Kde ste získali svoje súčasné vzdelanie/kvalifikáciu?
(vlastné spracovanie)

ad 11. V súlade so zhromaždenými odpoveďami respondentov na v anketovom lístku položenú resp. vyjadrenú otázku, či sa očakávania imigrantov po ich presídlení z vlasti do SR naplnili, odpovedalo až štyridsaťdeväť (49) opýtaných, že ich očakávania sa naplnili úplne. Spomedzi sedemdesiatich piatich opýtaných (75) sa dvanástim (17) respondentom ich „imigračno-usadlícke“ očakávania naplnili čiastočne. Len štyria (9) respondenti vyjadrili subjektívne ladený pocit, že sa ich očakávania nenaplnili.

Klasifikácia: Respondenti prevažnou väčšinou deklarovali názor, že sa im osobne ich očakávania spojené s presídlením naplnili (65 %). Očakávania z pobytu v novej vlasti, v SR sa čiastočne naplnili 23 % opýtaných imigrantov. Sklamanie z miesta svojho pobytu vyjadrilo 12 % opýtaných.

Záver: Na základe vyjadreného prejavu respondentov je možné konštatovať, že životné podmienky a spoločenské vzťahy, ktoré sa sformovali na Slovensku, sú akceptované veľkou väčšinou opýtaných (bývalých) cudzincov. Je možné však predpokladať, že tento názor respondentov je priamo podmienený stanovenými a akceptovanými kvalitatívnymi parametrami života, ktoré sa historicky vyvinuli a vyvíjajú v pôvodnej vlasti oslovených imigrantov. Kontrastnosť tamojších životných podmienok, napr. z aspektu garantovania osobnej bezpečnosti, v protiklade s relatívne blahobytným životom väčšiny slovenského obyvateľstva, vyvoláva do značnej miery u racionálne uvažujúcich imigrantov i pocit spolupatričnosti so slovenskou komunitou.

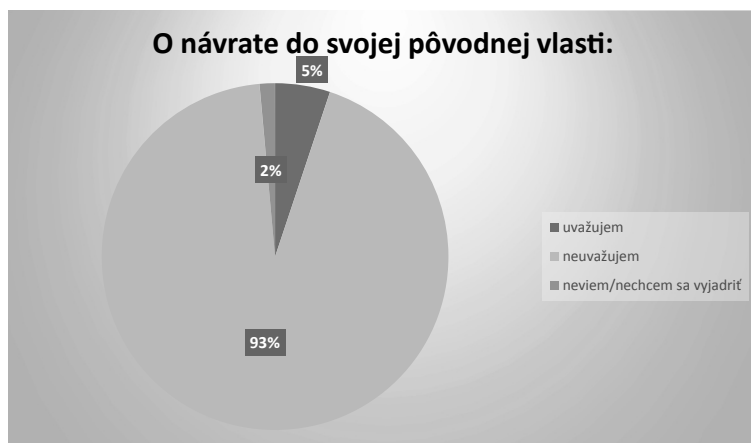
Graf č. 11: Otázka: Naplnili sa vaše očakávania po presídlení sa z vlasti do Slovenskej republiky? (vlastné spracovanie)

ad 12. Zber odpovedí na otázku, či sa imigrant zaoberá otázkou resp. „snom“ *o návrate do svojej pôvodnej vlasti*, mal vo svojej finálnej fáze vlastne modelovať ich postoj k „novej“ vlasti, k SR. Je potrebné zdôrazniť, že iba štyria (4) respondenti potvrdili, že o svojom návrate do svojej pôvodnej vlasti uvažujú. O svojom návrate do domovského štátu neuvažuje šesťdesiatosem (68) respondentov. Iba traja (3) odpovedajúci uviedli vo svojej odpovedi, že sa nevedia/nechcú vyjadriť.

Klasifikácia: V nadväznosti na štruktúru zozbieraných odpovedí na predchádzajúcu otázku možno dospieť k názoru potvrdzujúcemu predpoklad, že nadpolovičná väčšina prisťahovalcov neuvažuje vôbec o návrate do svojej pôvodnej domoviny. Zdôraznilo sa to aj zisteným pomerom odpovedí na ostatnú anketovú otázku, prostredníctvom ktorých sa až 91 % vybraných

respondentov prezentovalo ako trvalá, pevná súčasť masy občianstva SR. O svojom návrate do pôvodnej vlasti však uvažuje 5 % opýtaných a 4 % sa nevedelo alebo nechcelo k otázke svojou odpoveďou vôbec vyjadriť.

Záver: Aktuálna spoločenská situácia, relatívne stabilné ekonomické prostredie Slovenska má zrejme rozhodujúci vplyv na úroveň spokojnosti imigrantov s miestom svojho pôsobenia a preto už ani nepredpokladá svoj návrat do materskej krajiny. Váhavá menšina respondentov a jej úvahy o možnom návrate do pôvodnej vlasti je zrejme ovplyvňovaná neefektívnymi ekonomickými opatreniami vlády SR, ktorá nedostatočne reaguje na zmeny v podnikateľskom prostredí Slovenska vyvolané tzv. kovidovou pandémiou.

Graf č. 12: Otázka: Uvažuje o návrate do svojej pôvodnej vlasti? (vlastné spracovanie)

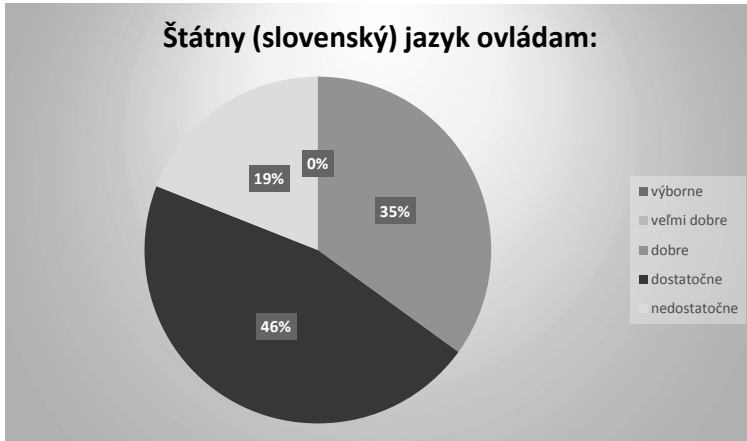
ad 13. Spomedzi okruhu sedemdesiatichpiatich (75) opýtaných respondentov resp. oslovených imigrantov (100 %) hodnotilo **vlastné osvojenie si a ovládanie štátneho resp. slovenského jazyka** a jeho využitie v osobnej a pracovnej komunikácii ako dobré dvadsaťšesť (26) opýtaných, t. j. 35 %. Žiadny respondent neuviedol, že štátny resp. slovenský jazyk ovláda výborne (0) alebo aspoň veľmi dobre (0). Znamená to, že žiadny z odpovedajúcich nie je presvedčený o tom, že slovenský jazyk ovláda výborne alebo aspoň veľmi dobre (t. j. 0 %) Za dostatočné označilo ovládanie slovenčiny v osobnej a pracovnej komunikácii tridsaťpäť opýtaných (35), čo predstavuje 46 %. Za nedostatočné zvládnutie slovenského jazyka vedúce de facto k vzniku problémov v komunikácii so zamestnávateľom, s úradmi, ale i s ostatným majoritným

jazykovým spoločenstvom, sa považovalo zvyšných štrnásť opýtaných (14), čo je 19 %.

Klasifikácia: Z anketou zistenej štruktúry odpovedí na položenú otázku, ako sám respondent hodnotí vlastné zvládnutie slovenského jazyka a jeho praktické uplatnenie v komunikácii v spoločnosti vyplýva, že väčšina opýtaných považuje svoju vlastnú znalosť slovenského jazyka iba za dostatočnú. Je zrejme, že v tomto prípade ide o značne subjektívne sebahodnotenie, ktoré môže v konečnom dôsledku oscilovať. Teda, jazyková zdatnosť respondenta môže byť v skutočnosti na nižšej, ale i na vyššej než deklarovanej úrovni zvládnutia slovenského jazyka. Tento výsledok skresľujúci faktor sme však do hodnotiacich kritérií prirodzene nezaradili.

Záver: Zistená štruktúra odpovedí na položenú otázku umožňuje urobiť záver, že imigranti, ktorí aspoň dostatočne alebo dobre ovládajú štátny slovenský jazyk, nemôžu mať a zrejme ani nemajú vážnejšie problémy v bežnej komunikácii s ostatnou jazykovou resp. inojazykovou komunitou. Zastávame však názor, že v komunikácii vyžadujúcej si nesporne už vyšší stupeň zvládnutia štátneho (a to nielen slovenského) jazyka a precíznejšieho komunikovania a vyjadrovania myšlienok v jeho rámci napr. na úradoch, nemôže takýto jeho stupeň ovládania zaručovať vzájomné bezporuchové komunikovanie a od toho odvodené=bezproblémové správanie sa a konanie imigrantov resp. aj s nimi oficiálne komunikujúcich úradov, zamestnávateľov, spolupracovníkov, obchodných partnerov. Nedostatočné zvládnutie slovenského jazyka a medzietnickej komunikácie vznikajúcej na jeho sémantickej a gramatickej báze vlastne priamo vylučuje takýchto imigrantov – respondentov z bežného života. Predpokladáme, že úspešné zaradenie sa každého človeka, a osobitne imigranta do každodenného spoločenského života každej pospolitosti umožňuje len dôkladné osobné ovládnutie príslušných komunikačných nástrojov a prostriedkov, do základného okruhu ktorých nesporne patrí aj štátny resp. úradný jazyk. V takýchto, ale i širších súvislostiach je potrebné uvažovať aj o dosiahnutých úrovniach zvládnutia štátneho jazyka jazykovými minoritami dlhodobo žijúcimi na Slovensku.⁶

6 KRÁLIKOVÁ, Kristína: K spoločenskému poslaniu cirkvi na jazykovo zmiešaných územiach Slovenskej republiky. In: *Slováci na jazykovo zmiešaných územiach Slovenskej republiky – národná identita a spoločný jazyk Slovákov*: zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Martin: Matica slovenská, 2020, s. 117 – 127.

Graf č. 13: Otázka: Ovládate štátny (slovenský) jazyk? (vlastné spracovanie)

II.

Prostredníctvom zhodnotenia výsledkov realizovaného prieskumu možno akceptovať verifikovanie zistenia, že značnú časť legálnych imigrantov zrejme motivuje/motivovala resp. vedie/viedla na územie Slovenska najmä snaha o zvyšovanie si vlastného vzdelania/klasifikácie (najmä do roku 1990) a možnosť realizovať sa na trhu práce po roku 1990 (t. j. podnikat'). Potvrdilo sa tiež očakávanie, že vládnucci politický režim socialistického Československa z vlastných rozpočtových zdrojov zabezpečoval do roka 1990 výchovu a vzdelávanie takmer polovici na jeho územie vysielaných mladých ľudí pochádzajúcich z tzv. rozvojových štátov. Vzhľadom na v tuzemsku vytvárané podmienky, teda klímu života a práce na Slovensku, prieskum potvrdil predpokladaný výsledok, že absolútna väčšina respondentov – cudzincov žijúcich dnes na území Československa/Slovenska, pôvodne vôbec nerátala s možnosťou usadiť sa na území prijímajúceho štátu a len minimum z nich uvažovalo resp. predpokladalo, že sa v tuzemsku trvalo usadí. To súčasne svedčí o mimoriadne úzkej spätosti cudzincov – usadlíkov so svojim pôvodným národom, jeho kultúrou a jeho štátnosťou. Výsledky uskutočnenej ankety tiež potvrdili fakt, že cudzinci sa v tuzemsku bez vážnejších problémov adaptujú na ekonomické, kultúrne, právne a sociálne pomery. Ani často vibrujúca právna regulácia pracovno-právnych vzťahov existujúcich v slovenskom spoločenskom prostredí nepredstavuje pre ich pracovné aktivity neprekonateľnú prekážku. Potvrdilo sa tiež, že cudzincami uzatvárané manželstvá ako základ rodiny majú vo forme reality alebo programu svojou početnosťou absolútnu prevahu

nad prezentovanými zámermi respondentov, ktorí si rodinu na Slovensku založiť neplánujú. Anketa takto tiež v zásade nepriamo potvrdila avizované postupné nahrádzanie slovenskej národnej populácie inou etnickou skupinou prostredníctvom ich vzájomného postupného integrovania sa, čím by bolo možné zastaviť proces národného vymierania Slovákov a odstrániť deštrukcie prejavujúce sa v súčasnosti na trhu pracovných síl.

Napriek mnohým kritickým hlasom, ozývajúcim sa z odborného i laického prostredia, názory imigrantov integrované v ich odpovediach na položené anketové otázky preukazujú, že voči nim prejavenu aktivitu a pomoc slovenských štátnych orgánov poskytnutú pri ich začleňovaní sa do slovenskej spoločnosti hodnotila veľmi dobre viac než polovica oslovených respondentov. Aj slovenská národná komunita, podľa výsledkov prieskumu, prijala do svojho okruhu bez akýchkoľvek problémov až tri štvrtiny oslovených respondentov. Toto zistenie jednoznačne potvrdzuje prirodzenú solidaritu, otvorenosť a súcit Slovákov s ľuďmi, ktorých tuzemci vnímajú ako osoby v núdzi, teda bez ohľadu na ich etnickú, konfesijno-religióznu, kultúrnu či sociálnu provenienciu alebo sexuálnu orientáciu. Toto zistenie je podporené aj faktom, že po príchode imigrantov na Slovensko a po ich usadení sa v tuzemskom prostredí vykazovali takmer všetci z nich dobrú psychickú kondíciu. Isto, podmieňovala ju zrejme tiež dlhodobá príprava, osobnostné dozrievanie na imigráciu a zásadné vnútorné rozhodnutie, motivované odhodlaním natrvalo zmeniť miesto svojho pobytu prostredníctvom resp. formou vystaňovalectva/prisťahovalectva. Prieskum tiež jednoznačne, prostredníctvom krízovo položenej otázky a na ňu získaných replík potvrdil predpoklad, že väčšina imigrantov usídlených v Slovenskej republike získala či nadobudla svoje vzdelanie v tuzemsku a tak sa ich osobné očakávania spojené s presídlením do tuzemska aj naplnili. Preto o svojom návrate do pôvodnej vlasti aktívne neuvažuje v podstate žiadna, pôvodne cudzozemská skupina resp. komunita opýtaných. Úvahami o svojom potenciálnom návrate do pôvodnej vlasti sa zaoberá iba zanedbateľný počet niekoľkých jednotlivcov.

Na základe obsahu zozbieraných informácií možno logicky koncipovať určitý, i keď vyvrátený predpoklad. Domnienku, že súčinnosť (česko)slovenských štátnych orgánov reprezentujúcich subjekt prijímajúceho štátu s príslušnými orgánmi cudzieho štátu, vysielajúceho svojho občana za určitým účelom na dlhodobý pobyt v cudzine, a to určite i vrátane orgánov poskytujúcich konzulárne služby, dosahuje vysoké kvalitatívne parametre. Súčasne možno akceptovať fakt, že „účeloví migranti“ boli do roku 1990 vysielajúcim štátom vysielaní do tuzemska v záujme posilnenia radov vlastnej inteligencie, odborníkov, potrebných pre ich národné hospodárstvo, a to s očakávaním ich

návratu do štátu ich pôvodu. Určitá časť takýchto bývalých zahraničných vysokoškolských študentov sa v tuzemsku usídlila. Vykonávajú spravidla vysoko kvalifikované, odborné práce. Napr. ako humánni lekári, veterinárni lekári, poľnohospodárski inžinieri atď. K tuzemskému spoločenstvu ich pripúťali najmä novozaložené príbuzenské zväzky a kontakty, kreované sobášom či manželstvom s tuzemcom (prevažne ženského pohlavia).

Naopak, po roku 1990 možno predpokladať príliv imigrantov za účelom štúdia, ale ich zapojenia sa do spoločenskej del'by práce prostredníctvom vlastného podnikania. Čiže, ich ekonomického a sociálneho etablovania sa v tuzemskom prostredí. Ich príchod do tuzemska však mohol byť motivovaný aj inými okolnosťami, napr. vznikom rodinných zväzkov sobášom so štátnym občanom SR. Avšak, najmä uvedený jav aktívneho zapojenia sa prisťahovalcov, ktorí sa usídlili na území Slovenska (ši už dočasne, alebo natrvalo) do vzťahov vznikajúcich a rozvíjajúcich sa v podnikateľskom (živnostenskom) prostredí možno podporiť výsledkami dosiahnutými metódou pozorovania (observácie). Najmä po roku 2000 je totiž v SR zreteľne zaznamenávaný pohyb už prvotne, vizuálne inonárodne identifikovateľných subjektov podnikajúcich napr. v maloobchodnej sfére. Osobitne v tzv. trhoviskovom segmente (vietnamský personálny element), v gastronomickom segmente (čínsky personálny element – tzv. čínske reštaurácie), ale i v obchodnom segmente (juhoslovansko/albánsky element – zlatníctva, výroba šperkov, ponuka balkánskych lahôdok a zmrzliny a pod.) a vo finančno-zmenárenskom segmente (arabsko/indický element, arménsky element, turecký element). V tuzemsku, predovšetkým od roku 2000, možno vizuálne zaznamenať aj narastajúci počet imigrantov z oblastí bývalého Zväzu sovietskych socialistických republík (napr. Ukrajina), ale i bývalej Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie (napr. Srbsko).⁷ Vykonávajú predovšetkým tzv. závislú prácu v robotníckych profesiách, osobitne v tuzemskom stavebníckom segmente národného hospodárstva. Ich pobyt v tuzemsku je spravidla časovo limitovaný výkonom ich pracovnej povinnosti (záväzku), avšak jednotlivci sa v SR čoraz častejšie zdržiavajú dlhodobo resp. trvalo. Prispievajú tak k rozširovaniu existujúceho internacionálneho prvku (kvantifikácii) zasahujúceho už v lokálnom meradle dokonca i podstatu etnickej, sociálnej a konfesijno-religióznejšej štruktúry obyvateľstva SR. Zrejme bude slovenská spoločnosť vnímať a pociťovať tento proces postupne čoraz výraznejšie, intenzívnejšie. Na túto skutočnosť transformovanú

7 Toto zistenie sme si overili v nami uskutočnenom terénnom prieskume. Náhodnými, avšak vedome cielene vedenými krátkymi rozhovormi s osobami pracujúcimi na stavbách sme došli k uvedenému zisteniu. Podotýkame, že robotníci zo Srbska sa hlásili k svojej príslušnosti k slovenskej národnostnej menšine, ktorá viac-menej kompaktné dosiaľ žije predovšetkým v severosrbskej provincii Vojvodina.

už bezprostredne do osobitej vývinovej tendencie budú musieť adekvátne reagovať aj príslušné štátne orgány SR univerzálne a optimálne formovanými, avšak konkrétnymi legislatívno-právnymi a administratívnymi opatreniami. Tieto opatrenia budú musieť zasahovať omnoho aktívnejšie aj do procesu obligátneho zvyšovania jazykových zdatností imigrantov (slovenského jazyka).

K využitiu konzulárnych služieb pri procesoch zabezpečujúcich plnenie programu legálnej migrácie, ako to derivatívne potvrdzuje uskutočnený prieskum anketou, nesporne dochádzalo v minulosti, ale nutne k nim dochádza i v súčasnosti. Určite bude táto vývinová tendencia pokračovať aj v budúcnosti, i keď veľmi pravdepodobne už s racionálnym využitím moderných technológií a postupov umožňujúcich adekvátny výber uchádzačov o presťahovanie sa, zabezpečujúcich ich dôsledné preverovanie. Predpokladáme, že s posilňovaním konzulárnych služieb v súvislosti s kvantitatívne narastajúcou legálnou imigráciou budú narastať aj požiadavky na rozširovanie a zvyšovanie kvalitatívnych parametrov vo vzťahu k administrovaniu jednotlivcov alebo skupín obyvateľstva cudzích štátoch, uplatňujúcich si svoje prirodzené právo na voľbu svojho miesta pobytu. Spôsob, metódy a formy ako boli a sú legálni migranti integrovaní do vybranej komunity potenciálnych prisťahovalcov na územie SR excerpovaní spomedzi obyvateľov cudzieho štátu tuzemskými, slovenskými konzulárnymi orgánmi, odpoveďami na položené anketové otázky však objektívne nebolo možné zistiť. Relevantné odpovede na s týmto problémom súvisiace otázky môžu totiž s vysokou pravdepodobnosťou poskytnúť výlučne informačné zdroje získané prostredníctvom uskutočnených riadených rozhovorov s osobami tvoriacimi okruh príslušných profesionálnych zamestnancov slovenských zahraničných služieb. Pokiaľ im to ich pracovné zaradenie dovolí.

III.

**SUMÁR NÁZOROVEJ ŠTRUKTÚRY RESPONDENTOV
(PREHĽAD PODĽA DOMINANTNÝCH ODPOVEDÍ NA POLOŽENÉ OTÁZKY)**

Otázka č.	Odpoveď	Počet respondentov	%
1.	Motív príchodu: zamestnanie	45	60
2.	Hmotné zabezpečenie poskytol prijímací štát	36	48
3.	Možnosť usadenia v tuzemsku neplánovalo	60	81
4.	Štipendium ako zdroj obživy	48	64
5.	Závislá práca ako spôsob zabezpečenia obživy	51	68
6.	Založenie rodiny v tuzemsku plánuje	38	62
7.	Veľmi dobré hodnotenie štátnej pomoci	51	71
8.	Bezproblémové prijatie imigranta spoločnosťou	53	71
9.	Začlenenie do spoločnosti bez problémov	46	61
10.	Kvalifikácia/vzdelanie získané v tuzemsku	49	72
11.	Úplné splnenie očakávaní imigranta	49	73
12.	Neuvažuje o návrate do vlasti	68	93
13.	Štátny jazyk ovláda dostatočne	35	46

Tabuľka č. 4: Sumár názorovej štruktúry respondentov (vlastné spracovanie)

Na základe anketou zhromaždených vstupných zistení možno do určitej miery konfrontovať týmto metodickým postupom nadobudnuté informácie s vytýčenými hypotézami introdukovanými do obsahu textu štúdie. Predovšetkým k hypotéze, označenej ako „hlavná hypotéza č. 1“, sformulovaná ako **predpoklad, že dosiahnutie cieľa migračnej politiky, ktorým je riadená migrácia uskutočňovaná legálnymi prostriedkami, je determinované rozsahom, obsahom a štýlom poskytovaných konzulárnych služieb vytvárajúcich priestor na rozvoj legálnej migrácie.** V tejto súvislosti poukazujeme na zistenia akumulované prostredníctvom zberu odpovedí na otázku č. 7. Vyplýva z nich, že aktivitu a pomoc slovenských štátnych orgánov pri začleňovaní sa imigrantov do slovenskej spoločnosti hodnotila ako veľmi dobrú nadpolovičná väčšina respondentov. Oprávnenne pritom predpokladáme, že riadená migrácia v bývalom socialistickom Československu i v nástupníckej SR, bola realizovaná legálnymi prostriedkami nielen prostredníctvom činnosti príslušných vnútroštátnych orgánov, ale aj ich štátnymi orgánmi pôsobiacimi v zahraničí, čiže aj konzulárnymi orgánmi. Znamená to, že rozsah, obsah a (pracovný) štýl poskytovaných konzulárnych služieb do určitej miery vytvára tiež priestor na rozvoj legálnej migrácie. Je totiž nesporné, že dosiahnutý stav vtedajšieho

politického a právneho prostredia vytváraného pre činnosť štátnych orgánov, t. j. aj konzulárnych úradov, a paralelne o dosiahnutú mieru spoločenského akceptovania realizácie procesu legálnej migrácie, bol podmienený politikou tzv. socialistického internacionalizmu, ktorého obsahom bolo aj poskytovanie všestrannej rozvojovej pomoci štátom tzv. tretieho sveta.

K obsahovej orientácii hlavnej hypotézy č. 1 nadväzne prislúchajú *čiastkové hypotézy*, ktoré sú orientované na potvrdenie resp. vyvrátenie predpokladu charakterizujúceho existujúci

- 1.1 *Stav, orientáciu a činnosť konzulárnych úradov z hľadiska súladu týchto faktorov s predpokladaným stavom garantovania právnej istoty vo veci legálnej migrácie.*
- 1.2 *Stavu legislatívy využitej pri činnostiach uskutočňovaných konzulárnymi úradmi v oblasti legálnej migrácie z pohľadu jej korešpondovania s konkrétnymi praktickými krokmi použitými v prípadoch determinovaných využitím inštitútu azylu.*

Do určitej miery, i keď iba derivatívne, možno nájsť odpovede na uvedené hypotetické vyjadrenia tiež v informáciách získaných prostredníctvom uskutočnenej ankety. Osobitne anketové otázky č. 7, 8 a 9 možno považovať za platformu, na ktorej možno identifikovať poznanie, že čiastková hypotéza označená tu č. 1.1 sa do značnej miery priamo i nepriamo potvrdzuje. Znamená, že stav, orientácia a činnosť konzulárnych úradov z hľadiska súladu týchto prvkov s predpokladaným stavom garantovania právnej istoty imigrantov v oblasti legálnej migrácie bol, alebo korešpondoval stabilizovanému politickému, morálnemu a právnenému stavu (česko)slovenskej spoločnosti v čase príchodu nami anketou osloveného imigranta do tuzemska. Podporne signalizujú oprávnenosť a správnosť takéhoto záveru aj odpovede respondentov na anketové otázky č. 11 a 12.

Na základe výsledkov zhromaždených prostredníctvom ankety, i keď realizovanej na nereprezentatívnej vzorke respondentov, je predsa len možné potenciálne zaujať určité orientačné východisko či základné stanovisko aj k čiastkovej hypotéze označenej ako č. 1.2. Táto pomocná hypotéza má formulovať predpokladaný základ jestvujúceho stavu legislatívy využitej pri činnostiach uskutočňovaných konzulárnymi úradmi v oblasti legálnej migrácie z pohľadu jej korešpondovania s konkrétnymi praktickými krokmi použitými v prípadoch determinovaných využitím inštitútu azylu. Inštitút azylu bol nesporne využívaný štátnymi orgánmi bývalej Československej socialistickej republiky najmä na prospech osôb, ktoré sa jednoznačne stotožňovali so

základným politickým, sociálno-ekonomickým a ideologickým zameraním československej spoločnosti a jej vládnucej Komunistickej strany Československa. Pokiaľ československé orgány usúdili, že je takejto osobe nevyhnutné poskytnúť politický azyl vzhľadom na stupeň jej perzekúcie v materskej resp. inej krajine jej doterajšieho pobytu, potom sa príslušné štátne orgány, vrátane orgánov poskytujúcich konzulárne služby, striktne pridržiavali pravidiel stanovených v hraniciach tuzemskej platnej legislatívy, ale tiež medzinárodnoprávných noriem.⁸ Je pritom všeobecne známe, že napr. právny inštitút azylu sa v československých podmienkach v širšej miere využil vo vzťahu ku gréckej imigračnej vlne, ktorá zasiahla Európu po radikálnych politických zápasoch, ktoré prebehli v roku 1924 a v roku 1967 na území južnej polovice Balkánskeho polostrova a najmä v geopolitickom prostredí Peloponézskeho polostrova.⁹ Jadro imigrantov, exulantov spĺňajúcich štatút utečenca, ktorých pobyt v tuzemsku Československo legalizovalo prostredníctvom poskytnutia politického azylu, tvorili najmä príslušníci porazených gréckych revolučných ľavicových politických strán, osobitne komunistov, vrátane ich rodín. Tieto osoby sa usádzali osobitne v západnej časti československého štátu, v Čechách a na Morave. Postupne sa do tunajšej spoločnosti plne integrovali, mnohí asimilovali a v spoločenskom prostredí „novej vlasti“ sa aj úspešne presadili. Dokonca sa stali verejne známymi a akceptovanými osobnosťami, napr. v umeleckom prostredí.¹⁰

K podstate vyslovenej formuly tvoriacej hlavnú os hlavnej hypotézy č. 2, či sú, alebo nie sú **konzulárne služby využívané v dostatočnej miere pri uskutočňovaní procesu uznávania pobytu na území SR pre občanov EÚ**, je možné na základe anketou dosiahnutých výsledkov uviesť, že konzulárni úradníci, vykonávajúci špecifickú prax označovanú ako konzulárne služby, participujú v rámci ostatných služieb poskytovaných slovenskými štátnymi orgánmi imigrantom prichádzajúcim na územie SR legálne, primerane slovenským národno-štátnym záujmom, v súlade s platnou legislatívou, v rámci zodpovedajúcim aktuálnym skutkovým okolnostiam, avšak vždy so záujmom o hĺbkové riešenie problémov a vysoko profesionálne.

8 K tomu pozri napr. FUNTA, Rastislav: *Medzinárodné právo*. 2. dopl. vyd. Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, 2021, 310 s.

9 K histórii Grécka pozri heslovitý náčrt v napr. KOLEKTÍV: *Atlas sveta. Nový obraz Zeme*. 1. vyd. Bratislava : IRIS, 2005, s. 232.

10 Vari v československej verejnosti najznámejšími a najpopulárnejšími imigrantmi gréckej proveniencie, pochádzajúcimi z pôvodnej komunity exulantov, t. j. utečencov pred represáliami gréckeho diktátorského režimu, ktorí sa natrvalo usadili na území Československa, sa stali speváčky populárnych piesní, pokrvné sestry Martha a Thena Elephteriadu.

Tretí okruh predpokladov, hypotéz, možno považovať za otvorený. Totiž, podľa nášho názoru, nielen **konzulárne služby poskytnuté prostredníctvom konzulárnych úradov po završení procesných pravidiel umožňujúcich legálnu migráciu garantujú spoľahlivé zistenie osobného statusu migranta tak, aby imigrant pre prijímací štát nepredstavoval bezpečnostné riziko.** Tento predpoklad možno oprieť o premisu, že hlavnú úlohu majú v tejto oblasti plniť vo vzájomnej súčinnosti všetky ústredné i regionálne a miestne orgány štátnej správa, a osobitne spravodajské orgány štátu.

Na záverečnú úvahu...

Problematika legálnej migrácie, jej prognózovania, programovania, plánovania, organizovania, realizovania a aplikovania sa v súčasnosti „utápa“ v mori problémov súvisiacich s nelegálnou masovou imigráciou, ktorá postupne pohlcuje univerzálne veľmi krehkú EÚ, jej nacionálne, religiózne, sociálne, politické, legislatívne, edukatívne aj kultúrne kapacity.¹¹ Je evidentné, že orgány EÚ (ne)riešia problémy, ktoré vznikajú ako dôsledok invazívnej nelegálnej imigrácie.¹² Preto je nevyhnutné podrobiť imigračnú politiku EÚ objektívnej kritike a hľadať reálne východiská a využívať efektívne pôsobiace nástroje, ktoré by európske národy integrované do Európskej únie vyviedli zo sebazničujúcej „slepej uličky“, do ktorej sa dostali pod vplyvom nerealistickej tzv. liberálne – demokratickej vrstvy, ovládajúcej v súčasnosti všetky organizačné a personálne zložky tohto multinacionálneho zoskupenia.

11 KRÁLIKOVÁ, Kristína – KRÁLIK, Jozef: Európska únia a nelegálna migrácia. In: *Pohľady na živé premeny spoločnosti*. Łódź: Wydawnictwo Uczelnia Nauk Społecznych, 2021, s. 11 – 37. Porovnaj s KRÁLIKOVÁ, Kristína: Migration of the European Population in Modern Times = Migrácia európskej populácie v súčasnej dobe. In: *Věda a její podíl na prohlubování spolupráce v Evropě*: zborník vedeckých prác vypracovaných v rámci realizácie projektu bádateľskej vedecko-výskumnej úlohy (grantu) č. 002-ÚPSI/P/2012 - 2014/VV-H:ČR Právo jako prvotní determinant evropské integrace prezentovaných na vedeckom seminári s medzinárodnou účasťou, ktorý sa uskutočnil 27. septembra 2013 v sídle Ústavu práva a súdneho inžinýrství v Hodoníne v Českej republike s názvom Věda a její podíl na prohlubování spolupráce v Evropě. Hodonín: Ústav práva a súdneho inžinýrství v Hodoníne, 2013, s. 87 – 92. Tiež FUNTA, Rastislav: *Európa a európske právo*. 2. dopl. vyd. Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, 2020, 446 s.

12 Porovnaj KRÁLIK, Jozef – KRÁLIKOVÁ, Kristína: Perspektíva Európskej únie a jej bezpečnosti v kontexte nelegálnej imigrácie. In: *Acta Iuridica Sladkovičensia*, 16. Právnické štúdie. Brno: MSD, 2020, s. 63 – 88. Tiež pozri KRÁLIK, Jozef – KRÁLIKOVÁ, Kristína: Tzv. Schengenský priestor. In: *Európska únia: otázky, výkričníky a hľadanie odpovedí*. Brno: MSD, 2020, s. 47 – 63.

Použitá literatúra

- FUNTA, Rastislav: *Medzinárodné právo*. 2. dopl. vyd. Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, 2021, 310 s. ISBN 978-80-7392-358-7.
- FUNTA, Rastislav: *Európa a európske právo*. 2. dopl. vyd. Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, 2020, 446 s. ISBN 978-80-7392-334-1.
- IGENYES, Ladislav: *Nelegálna migrácia v stredoeurópskom regióne a jej vplyv na činnosť služby cudzineckej polície*. Rigorózna práca. Bratislava: Akadémia PZ, 1999, 75 s. (nepubl.)
- KOLEKTÍV: *Atlas sveta. Nový obraz Zeme*. 1. vyd. Bratislava: IRIS, 2005, 345 s. ISBN 80-551-1033-6.
- KRÁLIK, Jozef – KRÁLIKOVÁ, Kristína: Perspektíva Európskej únie a jej bezpečnosti v kontexte nelegálnej imigrácie. In: *Acta Iuridica Sladkoviensia*, 16. Právnické štúdie. Brno: MSD, 2020, s. 63 – 88. ISBN 978-80-7392-343-3.
- KRÁLIK, Jozef – KRÁLIKOVÁ, Kristína: Tzv. Schengenský priestor. In: *Európska únia : otázniky, výkričníky a hľadanie odpovedí*. Brno: MSD, 2020, s. 47 – 63. ISBN 978-80-7392-348-8.
- KRÁLIKOVÁ, Kristína: Organizačná základňa riešenia problému migrácie v Slovenskej republike a jej kompetentnosť. In: *Dialóg teológie s humanitnými a sociálnymi vedami z pohľadu mladých doktorandov*. Ružomberok: VERBUM, 2012, s. 35 – 47. ISBN 978-80-8084-952-8.
- KRÁLIKOVÁ, Kristína: Migration of the European Population in Modern Times = Migrácia európskej populácie v súčasnej dobe. In: *Věda a její podíl na prohlubování spolupráce v Evropě: zborník vedeckých prác vypracovaných v rámci realizácie projektu bádateľskej vedecko-výskumnej úlohy (grantu) č. 002-ÚPSI/P/2012 - 2014/VV-H:ČR Právo jako prvotní determinant evropské integrace prezentovaných na vedeckom seminári s medzinárodnou účasťou, ktorý sa uskutočnil 27. septembra 2013 v sídle Ústavu práva a súdneho inžinýrství v Hodoníne v Českej republike s názvom Věda a její podíl na prohlubování spolupráce v Evropě. Hodonín: Ústav práva a súdneho inžinýrství v Hodoníne, 2013, s. 87 – 92. ISBN 978-80-905646-3-3.*
- KRÁLIKOVÁ, Kristína: K aktuálnemu stavu systému schengenského acquis. In: *Človek vo víroch slovenskej spoločnosti*. Warszawa: Szkoła Wyzsza im. Bogdana Janskiego Warszawa, s. 118 – 131. ISBN 978-83-87987-92-5.
- KRÁLIKOVÁ, Kristína: K spoločenskému poslaniu cirkví na jazykovo zmiešaných územiach Slovenskej republiky. In: *Slováci na jazykovo zmiešaných územiach Slovenskej republiky – národná identita a spoločný jazyk Slovákov*: zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Martin: Matica slovenská, 2020, s.117 – 127. ISBN 978-80-8128-264-5.

KRÁLIKOVÁ, Kristína – KRÁLIK, Jozef: Slovak statehood in superstate captivity. In: *Trends in today's society. Proceedings on a international conference, 21st April 2021*. Dublin, Ireland: Clondalkin group, 2021, s. 163 – 181. ISBN 978-80-88398-01-1.

KRÁLIKOVÁ, Kristína – KRÁLIK, Jozef: Európska únia a nelegálna migrácia. In: *Pohľady na živé premeny spoločnosti*. Łódź: Wydawnictwo Uczelnia Nauk Społecznych, 2021, s. 11 – 37. ISBN 978-83-64838-34-7.

MICHÁLEK, Přemysl – KRÁLIKOVÁ, Kristína: Občan Evropské unie a uplatňování některých jeho práv v zrcadle Schengenu (příklad České republiky). In: *Postavenie Schengenského acquis v systéme politik Európskych spoločností*. Bratislava: APZ, 2008, s. 90 – 98. ISBN 978-80-8054-431-7.

Kontakt

JUDr. Tomáš Kováč

externý doktorand

Akadémia Policajného zboru

Katedra správneho práva

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e-mail: tomas.kovac@akademiapz.sk

pplk. doc. PhDr. Ing. Bc. Kristína Králiková, PhD., MBA

školiiteľka

Akadémia Policajného zboru

Katedra správneho práva

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e-mail: kristina.kralikova@minv.sk

prof. JUDr. Jozef Králik, CSc., MBA

dekan

Vysoká škola Danubius

Fakulta práva Janka Jesenského

Richterova 1171

925 21 Sládkovičovo

e-mail: prof. kralik@gmail.com

RECENZIE

KLOKNER, Tomáš: *Sondy do dejín vied o antickom staroveku*. 1. vyd. Brno: MSD, 2020, 122 s. ISBN 978-80-7392-350-1.

Poznanie vlastných dejín predstavuje nezanedbateľnú súčasť každej vedeckej disciplíny. Napriek tomu historiografia antického staroveku zostáva u nás bokom sústavného záujmu. Absenciu v poznaní životných osudov a pracovných úspechov významných bádateľov v oblasti antiky sa pokúsil aspoň čiastočne zaplniť slovenský bádateľ Tomáš Klokner pôsobiaci na právnickej fakulte Vysoké školy Danubius. V novej monografii nazvanej *Sondy do dejín vied o antickom staroveku* (Brno, 2021) sa zamerával na vybrané aspekty nielen zo života a diela bádateľov viažucich sa na slovenské a české, resp. česko-slovenské podmienky, ale zaoberal sa aj zahraničnými špičkovými vedcami svetového formátu. V práci priniesol nielen sondy do ich súkromného života, v rámci ktorého priblížil štúdium, pôsobiská a životné osudy, ale venoval sa aj ich práci a úspechom.

Prvá kapitola recenzovanej publikácie vytvorila portrét profesora Wilhelma Kubitscheka, významného rakúskeho historika staroveku na univerzite vo Viedni. Kubitschek sa narodil v Bratislave (Slovensko) a po absolvovaní akademického gymnázia vo Viedni začal študovať na Viedenskej univerzite, kde patril k prvej generácii študentov novozaloženého Seminára pre archeológiu a epigrafiku. Jeho vedecké záujmy boli mimoriadne rôznorodé a nikdy sa neobmedzoval iba na jednu z vied o antickom staroveku. Množstvo pracovných hodín síce venoval numizmatike, ale zaoberal sa aj problémom z oblasti antickej chronológie, geografie, hospodárskych dejín, gréckej i rímskej epigrafiky. Právom ho tak môžeme považovať za jedného z posledných polyhistorov. Za svoje vedecké výkony ho mnohé zahraničné spoločnosti menovali za svojho člena a v roku 1933 získal aj prestížnu Huntingtonovu cenu od American Numismatic Society.

V druhej kapitole sa autor venoval ruskému bádateľovi Michailovi Ivanovičovi Rostovcevovi (1870 – 1952), ktorý patril medzi popredných bádateľov staroveku v druhej polovici 20. storočia. Formoval sa pod vplyvom nemeckej historickej školy a iných zahraničných osobností, s ktorými sa zoznámil vďaka svojim študijným cestám. Po vypuknutí ruskej októbrovej revolúcie sa rozhodol emigrovať do Anglicka a neskôr do Spojených štátov amerických, kde dosiahol značný úspech. Pred, ale aj po odchode z Ruska udržiaval

s mnohými bádateľmi živý písomný kontakt. Zachovaná korešpondencia medzi Rostovcevom a jeho nemeckými kolegami z prvej polovice roku 1914, t. j. ešte z obdobia jeho pôsobenia v cárskom Rusku, priniesla nielen svedectvo o vnímaní jeho práce v kruhoch nemeckých učencov, ale odhalila napríklad aj okolnosti jeho zvolenia za korešpondujúceho člena filozoficko-historickej sekcie Kráľovskej Pruskej (Berlínskej) akadémie vied.

Tretia kapitola rieši otázku získania niekoľkých zväzkov z edície *Corpus Inscriptionum Latinarum* (CIL) pre knižnicu Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Corpus predstavuje jedno zo základných vedeckých prác pre latinskú epigrafiku a v kompletnom zložení ním disponujú iba špičkové zahraničné univerzity. Univerzita Komenského vlastní 36 zväzkov tohto diela, ktorých pôvod bol doteraz neznámy. Na základe archívnych materiálov a spomienkovej literatúry prišiel autor k záveru, že na Slovensko ich priviezol profesor gréckych a rímskych starožitností Antonín Salač, ktorý zastupoval Karlovu univerzitu pri príležitosti inaugurácie nového rektora bratislavskej univerzity profesora Karola Kizlinka v roku 1947. Tieto zväzky boli darom Karlovej univerzity pre svoju mladšiu, sesterskú univerzitu v Bratislave. Univerzita Komenského sa tak zaradila medzi pracoviská, ktoré môžu aspoň čiastočne realizovať základný epigrafický výskum.

V štvrtjej kapitole sa pozornosť Kloknera koncetrovala na projekt prvej slovenskej encyklopédie antiky, o ktorom detailne písal jeho autor Antonín Kolář svojmu žiakovi a kolegovi Miloslavovi Okálovi v listoch z obdobia rokov 1948 a 1949. Zamýšľaný projekt sa síce nepodarilo zrealizovať, napriek tomu predstavuje významnú súčasť dejín vied o antickom staroveku na Slovensku.

Piata kapitola prináša svedectvo korešpondencie Miloslava Okála s univerzitným profesorom Antonínom Kolářom, ktorá sa zachovala v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine (Slovenská republika) a v štátnom okresnom archíve Svitavy (Česká republika). Na základe štúdia archívnych dokumentov autor poodhalil neznáme stránky života Miloslava Okála, prvého slovenského profesora klasickej filológie. Okrem iného priniesol nové poznatky nielen o jeho pracovných cestách, prekladateľskej činnosti, pôsobení na Univerzite Komenského v Bratislave, ale aj o súkromných starostiach a trápeniach. Tým sa podarilo doplniť pestrú mozaiku jeho života, resp. revidovať niektoré doterajšie zistenia o jeho osobnosti v slovenskej a českej historiografii.

Šiesta kapitola predstavuje slovenského historika starovekých dejín Pavla Valachoviča ako tvorca vysokoškolských učebníc k antickým dejinám, ktoré sú kvalitným študijným materiálom pre študentov, odbornú verejnosť, ale aj pre záujemcov z radov laickej verejnosti.

V poslednej kapitole sa autor zameril na súpis prekladov diel z neskororantickej (tzv. pohanskej) literatúry do slovenčiny a češtiny, pričom si okrem iného všímal kvalitu a význam konkrétnych prekladov. Z predloženého komentovaného súpisu vyplynulo, že prekladateľská tvorba z tejto oblasti má na Slovensku i v Českej republike dobrú základňu.

Práca obsahuje aj bohatú záverečnú bibliografiu, ktorá by mohla byť inšpiráciou pre ďalší výskum. Okrem toho sa tu nájde širšie anglické zhrnutie a menný a geografický register – už tradičné prvky vedeckých monografií. Pri spracovaní každého portréту zvolil autor individuálny pracovný postup aj za cenu toho, že nepriniesol ucelenú charakteritiku vybraného bádateľa, resp. problému. Do budúcnosti si tak vytvoril priestor na ďalšie štúdium. Jednotlivé kapitoly obsahujú kvalitný a obsiahly poznámkový aparát, z ktorého vyplýva, že autor pracoval s početnou základňou informačných zdrojov.

Na záver môžeme konštatovať, že monografia Tomáša Kloknera sa určite stane dôležitou súčasťou pre našich študentov a odborníkov, ktorí sa chcú venovať problematike dejín vied o antickom staroveku.

Zuzana Králiková

KRÁLÍK, Jozef: *Rozšliapaná hostia*. 1. vyd. Bratislava: FORUM SAPIENTIAE, 2020, 71 s. ISBN 978-80-99961-04-4.

Nebýva obvyklým javom, ak sa v odbornej „neliterárnej“ publikácii objaví odborný literárny text, hodnotiaci realitu doby a ľudského života vyslovovanú autorom vo veršoch. Kritický realizmus vo vzťahu k žitej súčasnosti a postaveniu človeka v jej víroch však možno vyjadriť nielen prostredníctvom prozaického útvaru. Toho dôkazom je aj útla Králikova knižka veršov. Ako o tom svedčí jej obsah, rozvrhnutý do troch častí, pohľad na prítomné dianie i na budúcnosť možno vnímať citlivo, citovo, avšak súčasne realisticky. Kristína Králiková, skúsená autorka vedeckej a odbornej literatúry a vnímavá editorka sa však nielen týmto spôsobom podpísala pod autorstvo publikácie. Okrem úvodného, umelecky spracovaného biografického textu o autorovi poézie a záverečného predstavenia slováckeho výtvarníka Ladislava Sečku a časti jeho maliarskeho diela, participovala Kristína Králiková dominantne aj na celkovom výtvarnom prejave publikácie ako dizajnerka, ilustrátorka a fotografka.

Veršovaná časť diela Jozefa Králika nie je príliš rozsiahla. Vykazuje však celkovo 44 strán textu knižky, obsah ktorých pokrýva 33 poetických útvarov. Možno v tejto súvislosti povedať, že tzv. sociálne angažovaných básní. Ich obsah i rytmika do určitej miery pripomína dielo veľkého slovenského básnika Miroslava Válka. Editorka však už v úvode diela pomenúva Králikove verše inak. A to označením tzv. esemesková (SMS) poézia. Značne strohá svojim básnickým jazykom, opakujúcimi sa „každodennými“ poetickými výrazovými prostriedkami, zvýrazňovaná „revoltujúcou“ melodickosťou. Králik vo svojich veršoch teda pomerne búrlivo reaguje na životné príbehy, odohrávajúce sa v zornom uhle jeho pohľadu na svet. Už v prvej básni *Námestie dutých hláv* vyzýva slovenský ľud na spoločenskú opatrnosť, na odhalovanie jeho vlastných falošných prorokov, vedúcich ho do záhuby: *...Dav Krista haní/A svojho Diabla chváli... Výstrahou, avšak aj poeticky vyslovenou nádejou na lepšiu budúcnosť ľudstva a „prerobeného“ sveta je ukončená aj nasledujúca báseň *Pätidesiat hviezd*. Králik v nej prejudikuje vlastnú predstavu o budúcnosti svojho národa veršami: *...Pravda?!/ Tá je nemohúca!/ Orol?!/ Ten si robí psinu/ Kmáše našu domovinu/ Orol v bielom rubáši...raz sa za ním zapráši!* V pesimisticky ladenej básni *Noc* možno tiež pociťovať mesianistickú túžbu po zničení klamu a sebaklamu súčasného človeka a vieru v „božie“, vyššou mocou riadené nadprirodzené obnovenie pravdivosti žitého života, vyjadrenú veršom: *...Noc má čoraz väčšiu/ Moc/ Bože!/ Príd' k nám/ Na pomoc!**

Ďalšie pokračovanie básnického diela Jozefa Králika zhmotneného do anotovanej knižky možno označiť za „biologické reťazenie“ myšlienok poeta.

Svedčia o tom názvy jednotlivých básní. Napr. *Jazyk, Ucho, Nos, Oko, Úsmev*. Avšak, takéto konštatovanie by nebolo rýdce a pravdivé. Aj v týchto veršoch totiž Králik kótuje a následne odhaľuje sociálnu stránku pobytu človeka na zemi. Jeho ťaživé osobnostné bremeno, tlačiacie ľudskú dušu „k zemi“. Sociálny náboj a hľadanie pravdy je ukryté aj v ďalších Králikových veršoch tvoriacich konštrukciu tejto knižnej zbierky básní. Potvrdiť tento jav a stav duše básnika môže už názov nadväzujúcej básne *Nádej a viera*. Za zamyslenie určite stojí Králikov pocit, vari i presvedčenie, že: *...Kto srší staromódnou nehou/ Zaznávanou a oplúvanou vierou/Každý rád by sa zvítal s tebou/Nádej a viera/Ty naša drahá stará známa/Verná a nepoddajná dáma/Aj keď dnes nehanebne/Nahá/V záhyboch posvätného písma/Skrývaná a skrytá...* K hlbokému ponoreniu sa poéziu obľubujúceho čitateľa do podstaty poetického textu a jeho tajomstiev vyzývajú aj ďalšie Králikove básne, najmä básneň *Mladosť, Pohár vína*, a osobitne kratučká veršovaná „sága“ o minulosti, súčasnosti a očakávanej budúcnosti ľudského plemena *Koč, sane a červotoč*. Vyznaním duše a vyjadrením postoja autora k dnešku v podobe hľadania svojho vlastného miesta vo vynucovanom kolobehu každodenného života sú v podstate básnické útvary pomenované *Spoveď, Hrôza, Rozum, Pravda, Život a smrť, Podlosť, Úžerník a Zem*. Akúsi „náboženskú“ duchovnú pečať v sebe ukrývajú tragicky podfarbené básne *Hostia, Písmo, Kríž, Cesta nikam, Osud, Šibenica, Zatvorené a Blúznenie*. Básnik sa so svojim čitateľom lúči básňou s nevšedným názvom *Latrína*, ktorou vyjadruje svoj nihilistický postoj k dnešnému životu. Rukolapne to potvrdzujú jeho verše: *...Sám seba oplúvaj...odznela posledná veta/Zoťatá hlava z latríny máva/Snom o budúcnosti/Dotítklo srdce sveta... sveta bez ľútosti*. Tomuto, voči človeku a jeho charakteru len málo zhovievavého postoja básnika, však našťastie do značnej miery konkurujú jeho menej temne vyznievajúce, aj keď predsa len kritické a iba malú nádej do budúcnosti vzbudzujúce „oživujúce“ verše, ktoré možno čiastočne identifikovať aspoň v básňach *Bratislava, Ulica, Pieseň, Budúcnosť*.

Záverecnú časť publikácie spracovala opäť Kristína Králiková. Nazvala ju „na rozlúčku (s veršami)... V tejto časti uvádza výtvarnú tvorbu hudobníka Ladislava Sečku z moravsko-slováckej Strážnice.

Na záver považujeme za dôležité uviesť, že básnická zbierka Jozefa Králika *Rozšliapaná hostia* si našla cestu k umelecky náročnému milovníkovi náročnej sociálnej poézie, teda pravdepodobne nie iba k tzv. tuctovému čitateľovi. Je výrazným, neočakávaným, avšak určite nesporným prínosom do bohatej klenotnice súčasnej slovenskej modernej poézie.

Juliana Jakubovičová

BENKOVÁ, Eva: *Vinohradníctvo na panstve Červený Kameň v ranom novoveku. Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava 2017. 192 s. ISBN 978-80-223-4303-9.*

Výskum agrárnych dejín raného novoveku má v slovenskej historiografii dlhoročnú tradíciu. Pred rokom 1989 bola poľnohospodárska tematika často prepojená s ideologicky preferovanými socio-ekonomickými otázkami ako triedny boj, feudálne vzťahy alebo feudálne záväzky nepriviligovaných voči zemepanskej vrchnosti. Odhliadnuc od toho však platí, že vtedajšia vedecká spisba je aj pre súčasných bádateľov východiskovou. Jej relevancia spočíva predovšetkým v serióznom archívnom výskume a bohatej faktografickej výbave. Vinohradníctvu sa oproti iným poľnohospodárskym odvetviám dostávalo v tomto období zo strany historikov, archivárov, či etnológov pomerne veľkej pozornosti. Symbolicky túto éru historiografie uzavrel a zároveň na ňu nadviazal dnes už emeritný profesor Univerzity Komenského v Bratislave Jozef Baďurík publikovaním monografie *Malokarpatské vinohradníctvo v 16. storočí* (Bratislava, 1990). V historiografii 90. rokov nastal v záujme o vinohradníctvo a vinársku problematiku útlm. Hospodárske dejiny prechádzali zložitými metodologicko-koncepcnými zmenami a až nové milénium prinieslo aj oživenie výskumu agrikultúry za feudalizmom. Hlbší záujem o vinohradnícke dejiny možno badať v poslednom desaťročí na viacerých akademických a múzejných pracoviskách (Katedra slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Malokarpatské múzeum v Pezinku).

Zaujímavým príspevkom k poznaniu miesta vinohradníctva v mikroekonómike konkrétneho feudálneho panstva v Uhorsku a každodenných reálií vo vinohradníckej oblasti Malých Karpát na území dnešného Slovenska je práca odbornej asistentky Evy Benkovej na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave s názvom *Vinohradníctvo na panstve Červený Kameň v ranom novoveku*. Autorka sa niekoľko rokov sústreďovala na výskum v archívnych fondoch panstva Červený Kameň v Slovenskom národnom archíve v Bratislave i ďalších slovenských i zahraničných archívoch. Ak sa pozrieme na zoznam použitých prameňov, rukami jej prešlo viac ako 350 archívnych škatúl, fasciklov a jednotlivín.

Kniha je rozčlenená na sedem nerovnako dlhých kapitol s názvami: 1. Historicko-geografická situácia a prírodný potenciál územia panstva pre pestovanie viniča hroznorodého v minulosti (podkapitoly Geomorfologická a geologická charakteristika vinohradníckej krajiny; Pedologické a klimatické

podmienka na pestovanie viniča hroznorodého a ich reflexia v prameňoch), 2. Majitelia panstva Červený Kameň, 3. Výroba vína v podmienkach feudálneho panstva (podkapitoly Poddaný ako producent vína pre panstvo; O vinohradníckych a vinárskych robotníkoch a zamestnancoch panstva; Tendencie v produkcii vína v ranom novoveku), 4. Vinohradníctvo v ekonomike feudálneho panstva (podkapitoly Obchod s vínom; Príjmy z vinohradníctva), 5. Vinohradnícke právo (podkapitoly Vinohradnícky poriadok mestečka Častá z roku 1720; Prevody vlastníctva vinohradov v červenokamenských prameňoch), 6. O pestovaní viniča hroznorodého a o spracovaní hrozna na víno (podkapitoly Agrotechnika viniča hroznorodého v minulosti; Z lisovne do pivnice; Vinohradníctvo a remeselnícka výroba vinohradníckych pomôcok a náradia), 7. Miestopis viničných hôr (podkapitoly Terminológia vinohradníckych areálov; Problém identifikovania rozlohy vinohradu v minulosti; Pomenovania vinohradníckych honov). Nosné state sú doplnené záverom, resumé v angličtine a maďarčine.

Osnovanie knihy zvlášť nevybočuje z rámca tém vinohradníckych a vinárskych dejín, ktoré spracovávali aj staršie práce od Štefana Kazimíra, Františka Kalesného, Emy Drábikovej Kahounovej či Jozefa Baďuríka, avšak novým je v mnohých detailoch spôsob, ako autorka narába s prameňmi. Nevšima si len základné ekonomické trendy vo výrobe, podnikateľské aktivity a stratégiu vlastníkov panstva v súvislosti s vínnym trhom, či pomer rentovej a režijnej formy hospodárenia vo vinohradníctve. V prameňoch nachádza „medzi riadkami“ odpovede na otázky, ako abiotické činitele malokarpatskej krajiny ovplyvňovali pestovanie viniča hroznorodého, ako miestni vinohradníci reagovali na zmeny klimatických pomerov, aký bol dobový sortiment viničných odrôd, ako sa manipulovalo s vínom či aké procedúry slúžili na ošetrovanie uskladneného vína. V celej knihe tak nájdeme v poznámkach pod čiarou i v hlavnom texte umne zakomponované exkurzy, ktoré pri čítaní nevyrušujú, skôr nútia k zamysleniu a vyvolávajú zvedavosť po ďalších podrobnostiach z mikrohistórie vinohradníka a vinára. Autorka postavila prácu jednoznačne na analýze červenokamenských prameňov, „biele miesta“ účelne nevyplnía informáciami viazucimi sa k iným vinohradníckym lokalitám a pokiaľ sa spolieha na hľadanie analógií, materiál na komparáciu nachádza v malokarpatskom vinohradníckom prostredí. V čiastkových hodnoteniach i záverečnej syntéze autorka poukazuje na významný moment súvisiaci s akoukoľvek poľnohospodárskou činnosťou, podľa ktorého rozsah a intenzitu produkcie v prvom rade síce ovplyvňuje prírodný potenciál krajiny, ale jeho reálne využitie podmieňujú rôzne socio-ekonomické faktory. Tento prístup aplikuje nielen pri interpretácii vývinových tendencií v produkcii vína v časoch hospodárskeho rastu alebo recesie, ale tiež v otázke zapojenia sa zemepánov

do vinohradníckej výroby v rámci alodiálneho hospodárenia a správania sa poddaných ako najvýznamnejších producentov vína na panstve pri opúšťaní či naopak rekultivácii vinohradov.

Pomôckou pre ďalších bádateľov je v knihe zachytená dobová prevažne nemecká a latinská vinohradnícka a vinárska lexika. Škodou však je, že nebola evidovaná v osobitnom vokabulári. Ak sa pozrieme na chronologické vymedzenie skúmanej témy, posunutím horného medzníka na polovicu 19. storočia (do revolučných rokov) by publikácia nemala v slovenskej historickej spisbe obdobu a prostredníctvom vinohradníckej výrobnjej sféry mohla ponúknuť celistvý pohľad na feudálnu ekonomiku na úrovni uhorského feudálneho panstva a veľkostatku.

Autorka sama v úvode priznáva, že na stránky knihy sa nedostali mnohé detaily a takpovediac sociálne dejiny vína, jej novšie publikačné výstupy ale svedčia o pokračovaní výskumu o Červenom Kameni ako feudálnom podniku zemepánov v Uhorsku a o každodennosti života malokarpatských vinohradníkov a vinárov.

Tomáš Klokner

MISCELLANEA

HISTORICO—PHILOLOGICO—IURIDICA III.

PhDr. Tomáš Klokner, PhD. (ed.)

Vydalo MSD pre Vysokú školu Danubius

Vydanie prvé, 2022

Náklad 150 výtlačkov

Tlač a DTP: MSD, spol. s r. o., Minská 103, 616 00 Brno, Česká republika, www.msdbрно.cz

ISBN 978-80-7392-376-1